

МАУП

Міжрегіональна
Академія управління
персоналом

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Хмельницький, 2023

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ **ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ** **ТА ПРАКТИКИ**

Випуск 3

Хмельницький – 2023

УДК 342.7
ББК 67.9 (4Укр)
А 133

НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104485

А 133 Актуальні питання юридичної науки та практики: зб. наук. пр. студ. та молодих вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2023. Вип. 3. 196 с.

У збірнику наукових праць вміщено статті за матеріалами інтернет-конференції студентів та молодих вчених «Актуальні питання юридичної науки та практики. Авторами статей розкрито ряд актуальних питань різних галузей права України, особливості інститутів права у період політичного режиму воєнного стану.

Редакційна колегія:

Білий Л. Г., директор Хмельницького інституту МАУП, кандидат педагогічних наук, доцент (головний редактор); **Авсієвич А.В.**, доктор філософії в галузі права (Хмельницький інститут МАУП); **Андрушко А.В.**, кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький університет управління і права імені Леоніда Юзькова); **Жданкіна Л.К.**, кандидат юридичних наук (Конституційний суд України); **Гаюрі І.Й.**, кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП); **Лисенко С.О.**, доктор юридичних наук, професор (МАУП); **Мота А.Ф.**, доктор юридичних наук, доцент (Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького); **Мороз Ж.М.**, голова наукового товариства студентів та молодих вчених (Хмельницький інститут МАУП); **Мороз Ж.М.**, Голова наукового товариства студентів та молодих вчених Хмельницького інституту МАУП; **Охман О.В.**, кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут МАУП); **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП); **Петлюк Ю.С.**, кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП).

Рецензенти:

***Семенець-Орлова І.А.**, доктор наук з державного управління, професор (м.Київ)
Наголюк О.Є., кандидат юридичних наук, доцент (м. Хмельницький)
Рабовська С.Я., кандидат юридичних наук, доцент (м. Київ).*

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 29.05.2023 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
© автори статей,
2023

ВСТУПНЕ СЛОВО

Важливим напрямом розвитку України є формування правової держави та громадянського суспільства, остаточне запровадження інститутів ринкової економіки, створення якісно нового суспільства, орієнтованого на пріоритет інтересів людини; зміну та оновлення функціонального призначення державних органів; запровадження «партнерських» відносин особи та держави.

Досягнення позитивних результатів відповідних процесів державотворення та правотворчості є можливим за умови дотримання принципу науковості, ґрунтовних напрацювань у сфері юридичної науки, тісного взаємозв'язку юридичної науки, нормотворчості і правозастосування. Від обґрунтованості наукової юридичної бази багато в чому буде залежати ефективність правотворчих і державотворчих процесів та їх результативність. Саме це й зумовлює актуальність теоретико-правового аналізу природи, системи та структури теоретичної юридичної науки.

Науковим гуртком студентів кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП продовжується видання збірника наукових праць студентів та молодих вчених «Актуальні питання юридичної науки та практики».

У збірнику публікуються результати наукових досліджень студентів та молодих вчених, що навчаються та працюють у Інституті. Значна частина статей, що опубліковані у збірнику наукових праць, – результати наукових досліджень магістрів та бакалаврів Інституту.

Також ми запрошуємо студентів та молодих вчених інших закладів вищої освіти, фахової передвищої освіти та наукових установ долучатися до формування наступних випусків збірника наукових праць.

Закликаємо усіх авторів до дотримання принципів академічної доброчесності, що є основою здійснення якісного наукового дослідження.

Дотримання академічної доброчесності студентами та молодими вченими передбачає: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності.

Редакційна колегія

Я.С. Абрамян,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
(м. Хмельницький)

Ю.С. Петлюк,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ПРАКТИКА ЄСПЛ З ПИТАНЬ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Серед основних проблем сучасної європейської юриспруденції справедливо називають імплементацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що закладає основу спільних стандартів прав людини, які визнаються одним із трьох стовпів європейської системи цінностей (поряд із демократією і верховенством права). У той самий час, текст Європейської конвенції є доволі лаконічним і містить не так багато висловів, що прямо вказують на принципи і доктрини, на яких ґрунтується тлумачення та застосування гарантованих нею прав і свобод. Їх значення в усій різноманітності змістовних проявів розкривається саме у практиці Європейського суду з прав людини (з урахуванням вагомого внеску Європейської комісії з прав людини), що обумовлює застосування у європейській юриспруденції терміна «право Європейської конвенції» (або «конвенційне право») [1, 68]. Держави-учасниці Конвенції повинні брати до уваги не лише ті рішення Європейського суду з прав людини, які винесено щодо цієї конкретної держави, але й рішення, винесені відносно третіх країн. Іншими словами, держави, які не були стороною в конкретній справі, повинні виносити більше уроків із таких рішень Суду, оскільки вони можуть навчити їх, як уникнути подібних порушень у майбутньому і відповідним чином змінити власну правову систему і правозастосовну практику [2, с. 8].

Рішення Суду, які встановлюють нові правові принципи або стандарти, повинні переконливо впливати на поведінку інших країн. Вони повинні бути стимулом для держав-учасниць до змін їх законодавства та правозастосовної практики для того, щоб цими державами не порушувались права людини і щоб у майбутньому відносно них не виносили рішення у справах, що стосуються тих самих або подібних питань [3, 90].

Із викладеного вище ми можемо зробити висновок, що

визначення базових напрямів правового регулювання екологічних правовідносин, у тому числі питань юридичної відповідальності, на національному рівні потребує детального аналізу й узагальнення прецедентної практики Європейського суду з прав людини. Аналіз такої практики дозволяє виділити визначальні правові позиції, які лягають в основу вирішення справ, пов'язаних із юридичною відповідальністю за шкоду навколишньому природному середовищу.

Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод було прийнято у 1950 році. На той момент питання охорони навколишнього природного середовища не становили предмет міжнародного правового регулювання. Відповідно, до сфери регулювання Конвенції не було включено право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Тому заяви, які стосувалися цієї сфери відносин і подавалися у 60–70-х роках ХХ ст. з посиланням на Конвенційні положення, не розглядалися як такі, що не охоплюються сферою дії Конвенції.

Ситуація почала змінюватися у 90-х роках, коли ЄСПЛ визнав, що Конвенція є «живим інструментом», що її тлумачення має здійснюватися «у світлі сучасних умов».

Як приклад можна навести еволюцію конвенційного права на життя. Його зміст почав свій розвиток з негативного обов'язку держав, який полягав у тому, що держава не може умисно позбавляти людей життя. Але подальший його розвиток пов'язаний із позитивними обов'язками держави, які полягають у здійсненні належних заходів для захисту життя людей в умовах ризику, який викликано забрудненням довкілля.

Йдеться, зокрема, про динамічний зміст ст. 8 Конвенції: його первинне значення полягало у захисті сімейного і приватного життя від втручання з боку держави. На сучасному етапі ст. 8 розуміється як така, що передбачає позитивний обов'язок держави реагувати на ситуацію, коли люди проживають в умовах забрудненого або деградованого довкілля [4, с. 34].

Сьогодні практика ЄСПЛ відіграє важливу роль у розвитку механізму юридичної відповідальності за шкоду навколишньому середовищу, включає боротьбу з екологічними правопорушеннями до загального контексту системи захисту прав людини.

Досвід країн ЄС з урахування практики ЄСПЛ при визначенні національних моделей правового регулювання питань юридичної відповідальності за екологічні правопорушення є корисним для

України.

Дійсно, після набрання чинності Лісабонського договору вся система захисту основних прав людини на європейському рівні була посилена положеннями ст. 6 Договору, яка зробила Хартію основних прав обов'язковою, у тому числі права, які захищені ЄСПЛ, а також конституційні традиції, спільні для Держав-членів.

Як було зазначено вище, поняття «навколишнє середовище» (environment) жодного разу не згадується у тексті Конвенції. Тим більше, в її тексті не представлено концепцію права на здорове навколишнє середовище. Так само Конвенція не визначає, чи має людина право на здорове навколишнє середовище. Однак ЄСПЛ виробив практику, відповідно до якої «забруднення навколишнього середовища може негативно впливати на приватному і сімейному житті людини». Якщо узагальнювати, то на права людини, які захищаються Конвенцією, проблеми із навколишнім природним середовищем можуть впливати трьома способами:

по-перше, права людини, які захищає Конвенція, можуть бути безпосередньо затонути негативними факторами навколишнього середовища. Наприклад, токсичні викиди від заводської діяльності або від полігону з відходами можуть негативно впливати на здоров'я людей.

Державні органи можуть бути зобов'язані вжити заходи для забезпечення того, щоб права людини не піддавалися серйозному впливу несприятливих факторів навколишнього середовища;

по-друге, несприятливі фактори навколишнього середовища можуть призводити до необхідності гарантувати певні процесуальні права учасникам відповідних суспільних відносин. ЄСПЛ у своїй практиці, зокрема, визначив, що державні органи повинні дотримуватися певних вимог щодо інформації і комунікації, а також участі у процесах прийняття рішень і доступу до правосуддя;

по-третє, захист навколишнього середовища також може бути легітимною метою, яка виправдовує втручання до індивідуальних прав людини. Наприклад, ЄСПЛ визначив, що право на мирне користування своєю власністю може бути обмежене, якщо це визнається необхідним для захисту навколишнього середовища [5, с. 185].

Аналіз практики ЄСПЛ дозволяє визначити позитивні зобов'язання держави криміналізувати найбільш серйозні дії, які негативно впливають на навколишнє середовище. Також такий аналіз є корисним для того, щоб при визначенні юридичної

відповідальності керуватися принципами пропорційності і необхідності у демократичному суспільстві, які здобули розвиток у практиці Суду.

Держави мають знаходити справедливий баланс між правами людини і інтересами суспільства в цілому, а тому вони мають продемонструвати, що забезпечили низку процесуальних гарантій, які впливають зі ст. 8 Конвенції. Перш за все, йдеться про обов'язок державних органів інформувати громадськість про ризики з метою надання можливості людям, які знаходяться у сфері дії тих чи інших екологічних загроз, оцінювати такі ризики і обирати варіанти дій для себе і для своєї сім'ї. Таке зобов'язання зазвичай доповнюється додатковим обов'язком забезпечувати доступ до інформації (наприклад, зробити доступною можливість ознайомлюватися з екологічною оцінкою наукових досліджень, які проводяться державними

інституціями або на їх замовлення у зв'язку зі здійсненням певних небезпечних видів діяльності).

У межах «процесуального аспекту» захисту, який надає ст. 8 Конвенції, і з метою задоволення вимог принципу, Суд також вимагає від держав забезпечити громадськості, у тому числі і тих осіб, чий інтерес можуть безпосередньо зачіпатися, право приймати участь у процесі прийняття рішень з приводу питань захисту навколишнього середовища. Зокрема, Суд підкреслює важливість доступу громадськості до висновків досліджень і розслідувань, ініційованих національною владою з метою вироблення прогнозів і оцінок впливу тих чи інших небезпечних видів діяльності на навколишнє середовище, що дозволяє забезпечити справедливий баланс між інтересами зацікавлених осіб і безпекою, яка потенційно існує для людей.

Викладене вище може бути корисним для виконання зобов'язання держави, яке виводиться з практики ЄСПЛ щодо прийняття і застосування положень законодавства, які передбачають юридичну відповідальність за порушення у сфері навколишнього природного середовища.

Відповідний вплив практики ЄСПЛ поширюється на національні правові системи держав-членів у таких трьох напрямках:

а) формулювання відповідних позитивних зобов'язань у практиці ЄСПЛ безпосередньо (прямо) впливає на національну правову систему держави, щодо якої винесене таке рішення (в окремих рішеннях, які стосуються випадків найбільш серйозних

екологічних порушень такі зобов'язання передбачають впровадження кримінальної відповідальності);

б) визначення таких позитивних зобов'язань непрямо впливає на правові системи інших держав-членів, оскільки вони будуть визнані відповідальними за невиконання таких зобов'язань, якщо аналогічну скаргу до Суду буде подано проти них;

в) відбувається гармонізація внутрішньодержавних систем встановлення юридичної відповідальності за шкоду навколишньому середовищу на основі вироблених ЄСПЛ стандартів захисту прав людини [6, с. 285]..

Крім того, вплив прецедентного права ЄСПЛ, яке стосується питань навколишнього середовища, також поширюється на наднаціональну правову систему ЄС. Зокрема, що стосується позитивних зобов'язань з криміналізації найбільш серйозних порушень, які зачіпають навколишнє середовище, прецедентне право ЄСПЛ є гарним орієнтиром для вибудовування політики у кримінальному праві – принципи необхідності у демократичній державі, пропорційності і ефективності втручання кримінального права мають лягати в основу законотворчого процесу і практики правозастосування.

Практика ЄСПЛ у справах щодо відповідальності за шкоду навколишньому природному середовищу вимагає, зокрема, щоб:

а) звернення до кримінального права має представляти собою останній засіб, коли інші, менш обтяжливі заходи, виявилися неефективними або здобули оцінку як неадекватні;

б) положення кримінального законодавства мають продемонструвати найвищу ефективність і серйозність;

в) має бути встановлено кримінальну відповідальність за дії, вчинені умисно або за неумисні дії, якщо вони призвели або можуть призвести до тривалої і серйозної шкоди якості ґрунту, повітря або води, для тварин або рослин, або якщо вони можуть спровокувати смерть або тяжкі тілесні ушкодження [7, с. 25]..

Що стосується обмеження меж розмірковування держав щодо оцінки справедливого балансу між правами людини і інтересами суспільства в цілому у питаннях навколишнього середовища, то у світлі тесту на пропорційність, який передбачено прецедентним правом ЄСПЛ має створюватися набір процедурних норм, який фактично відображає базові елементи Орхуської конвенції та інших міжнародних і європейських правових інструментів – доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень, доступ до

правосуддя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Анісімова Г. В. Проблеми адаптації законодавства у сфері забезпечення вимог екологічної безпеки до права Європейського Союзу. *Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах* : зб. наук. пр. (за матеріалами «Круглого столу», м. Харків, 26 трав. 2015 р.). Харків, 2015. С. 65–69.
2. Бут Ю. Стратегічні пріоритети Європейського Союзу в сфері охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2016, Вип. 98, ч. 2. С. 6–8.
3. Кошеленко К. В. Правові позиції Суду ЄС щодо юридичної відповідальності за шкоду навколишньому природному середовищу : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 11-12 березня 2016 року). Київ, 2016. С. 90–92.
4. Беляневич О. А. Про застосування практики Європейського суду прав людини. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Право»*. 2019. № 81. С. 32–38.
5. Гіждіван Л. Про загальні питання міжнародної відповідальності за екологічну шкоду. *Право України*. 2018. № 7. С. 164–168.
6. Задорожній О. В., Медведєва М. О. Міжнародне право навколишнього середовища: підручник. Київ : Видав. дім «Промені», 2010. 510 с.
7. Екологічна відповідальність: досвід ЄС та можливості для України. Аналітичний документ. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». 2018. 42 с.

А.В. Авсієвич,
аспірант
(м. Київ)

ГЕНЕЗА ІНСТИТУТУ АРБІТРУВАННЯ

Один з важливих інститутів сучасного права, який використовується для вирішення спорів, що виникають у зовнішньоекономічній діяльності, - міжнародний комерційний арбітраж, має велике значення. Історія цього виду арбітражу суттєво вплинула на його сучасний стан і потребує детального вивчення. Міжнародний комерційний арбітраж, який є формою третейського суду, постійно діючого або створеного спеціально для кожного конкретного випадку, має головну мету – розгляд та вирішення міжнародних комерційних спорів. Він створюється для розв'язання особливої категорії справ, а саме комерційних спорів з іноземним елементом.

Третейський метод вирішення конфліктів та арбітражна угода, що є невід'ємною частиною цього методу, пройшли кілька стадій історичного розвитку. Етимологія латинського терміна «arbiter» не відома. Спочатку це слово мало кілька значень, таких як «свідок, професор, власник». З популяризацією арбітражу термін отримав конкретне значення - «мировий суддя, посередник». Арбітром вважалася незалежна та поважна особа, яка діяла безпристрасно і виконувала високу моральну обов'язковість прийняти рішення щодо конкретного спору. У комерційних справах арбітрами часто були відомі торговці з бездоганною репутацією, які мали значний досвід у торгівлі і могли надати корисні поради з приводу найкращого вирішення конфлікту або навіть самостійно вирішували його.

Відомий французький юрист Ф.Фушард відзначає, що арбітраж можна розглядати як простий спосіб вирішення суперечок, оскільки він передбачає передачу спору на розгляд звичайним особам, що мають лише одну кваліфікацію - бути обраними сторонами. Широко поширеною є думка, що арбітраж виник задовго до створення державних судів. Ідеї арбітражного врегулювання спорів без участі держави, тобто шляхом звернення до відомих і поважних осіб, існують стільки ж років, скільки і самій комерції [1, с.41]. Неспроможність національних судів задовольнити економічні потреби сторін Г.Цірат називає

«несумісністю через розходження місця розгляду спору і місця виконання контракту, місця розгляду спору і місця виконання рішення та інше» [2, с. 28].

Така системна недоліків та безладу у судовій системі того часу, яка включала елемент іноземності, привела до появи альтернативних методів врегулювання спорів. Для вивчення цієї теми важливо чітко розрізняти різновиди арбітражу, які існували у різні періоди. В основному, розвиток арбітражу став можливим через потребу у додатковій можливості передати спір на розгляд третій стороні, яка повинна діяти об'єктивно і надавати сторонам рівні можливості представити свою точку зору, факти, права та обов'язки, що часто давало змогу уникнути застосування державних судових процедур. Арбітражна угода завжди виражала волю сторін щодо такого розгляду, оскільки саме на вираженні взаємного поваги та довіри до третьої сторони ґрунтується призначення її арбітром. Державні суди часто проявляли меншу ефективність, мали менше досвіду у вирішенні комерційних спорів та були більш консервативними [3, с. 45].

Деякі дослідники вважають, що арбітраж між державами виник перед арбітражем між недержавними суб'єктами. Проте це суперечить твердженню науковців про те, що «третейське врегулювання спорів існує так давно, як сама комерція» [3, с.70]. Комерція існувала задовго до того, як держави почали використовувати арбітраж. Зрозуміло, що різні епохи мали свої особливості в арбітражній практиці, і рішення арбітрів у міждержавних спорах частіше записувалися і дійшли до нас у більш достовірних джерелах. У такій ситуації можна використовувати неформальний підхід, сприймаючи перші ознаки подібності до сучасного арбітражу як відповідні основним принципам арбітражу сьогодення.

Згідно з французьким науковцем Р. Давідом, в історії арбітражу він сприймався переважно як інститут миру, спрямований на підтримку гармонії між персонами, що співіснували. Часто правила і процедури, забезпечені законом, були надто жорсткими, і законодавці були готові надати арбітражній угоді, укладеній сторонами для передачі спору арбітру, силу лише після виникнення спору. Вибір арбітрів часто здійснювався на основі принципу *intuitu personae*, коли враховувалася особа, з якою укладався договір. Сторони довіряли арбітрам через їх родинні зв'язки, спільних друзів або мудрість, сподіваючись, що вони

зможуть знайти справедливе рішення спору [4, с.87].

На сьогоднішній день не існує єдиного погляду на те, де саме виник арбітраж і які передумови передували арбітражній угоді. Зібрання достовірних статистичних даних про випадки застосування арбітражу з історичних джерел є складною задачею, оскільки багато випадків врегулювання спорів залишилися неописаними. Проте відомо, що майже кожна національна правова система розвивала третейське врегулювання спорів. За деякими ученими, виникнення арбітражу збігається з періодом становлення держав.

Роль арбітражу продовжує зростати, з кожним роком саме цим методом вирішується дедалі більше справ, хоча арбітраж, як і інші методи, має як свої переваги, так і недоліки. Арбітраж міцно вкоренився у сучасній системі вирішення спорів насамперед завдяки тому, що третейське судочинство є гуманнішим за традиційні суди, надає сторонам більшої свободи дій. Запропонований поділ історичного розвитку арбітражу на п'ять етапів дає змогу повною мірою досліджувати розвиток арбітражної угоди і третейського судочинства. Хоча з розвитком міжнародних торговельно-економічних зв'язків у XIX-XX століттях спостерігаємо і найбільш стрімкий розвиток законодавства щодо арбітражу, передумови до цього виникли ще у Стародавньому Сході, Стародавній Греції і Стародавньому Римі. З найдавніших часів можемо спостерігати появу перших нормативно-правових актів, які регулюють ті чи інші аспекти арбітражного розгляду спорів. Оскільки арбітражна угода є передумовою арбітражного розгляду спорів, то у відповідних нормативно-правових актах насамперед можемо віднайти й норми, які стосуються саме арбітражної угоди. Ті чи інші нормативно-правові акти слід оцінювати з урахуванням історичного контексту. Такий історичний аналіз дає змогу більш ґрунтовно дослідити нормативно-правові акти, які сьогодні регулюють розгляд спорів у порядку міжнародного комерційного арбітражу, зокрема процедуру укладення і виконання арбітражних угод. Початок розвитку третейського судочинства на території України пов'язаний з періодом Київської Русі, де найпоширенішою була форма договірної вирішення спорів за посередництва третейського суду. Поясненням цьому, крім усього іншого, може бути й наявність обов'язку сплатити високе державне мито для розгляду спорів у державних судах того часу [5, с. 37].

Інститут третейського судочинства формально існував і за радянської влади [5, с. 12], однак насправді третейські суди були підконтрольні державній владі. До будь-якого недержавного вирішення спорів комерційного характеру і, особливо, із іноземним елементом, у держави виробилося негативне ставлення. Тоді існувала монополія зовнішньої торгівлі, яка дозволяла функціонування у масштабах країни лише двох постійно діючих арбітражних установ – Арбітражного суду і Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті СРСР [6, с. 93]. Україна, як і інші країни – колишні республіки, не мала власних міжнародних арбітражних трибуналів.

Сьогодні в Україні успішно функціонують два постійно діючі міжнародні комерційні суди – Міжнародний комерційний арбітражний суд (МКАС) і Морська арбітражна комісія (МАК), обоє при Торгово-промисловій палаті України (ТПП України). Україна також є стороною Нью-Йоркської і Європейської конвенцій. На основі Типового закону ЮНСІТРАЛ розроблено Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Сучасне законодавство, що стосується арбітражної угоди, також не можна вважати досконалим, воно потребує подальшого розвитку, як з розвитком суспільства потребують перегляду нормативно-правові акти, що не відповідають вимогам сьогодення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Fouchard P. L'Arbitrage Commercial International. Dalloz, Paris 1965. 611 p.
2. Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж: Навч. посіб. К.: Істина, 2002. 304 с.
3. Collier J., Lowe V. The Settlement of Disputes in International Law: institutions and procedures. Oxford: Oxford University Press, 1999. 395 p.
4. Rene D. Arbitration in International Trade. The Hague: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985. 482 p.
5. Третейські суди в Україні: Ю.А. Михальський, В.П. Самохвалов, В.І. Рижий та ін. / За ред. В.П. Самохвалова, А.Ф. Ткачука. К., 2007. 187 с.
6. Торгашин О. Актуальні аспекти становлення та розвитку міжнародного комерційного арбітражу в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2006. №8. С. 93.

Р.Л. Авсієвич,
вчитель інформатики 1 категорії
(м. Хмельницький)

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Ця стаття присвячена вивченню та аналізу застосування штучного інтелекту в освіті. Зокрема, у статті розглядаються нові можливості, які надає штучний інтелект для поліпшення процесу навчання та набуття знань. Окрім того, стаття акцентує увагу на етичних аспектах цього застосування, зокрема на проблемах приватності та дискримінації. Автор пропонує шляхи забезпечення етичного використання штучного інтелекту в освіті та наголошує на необхідності збалансованого підходу, враховуючи інтереси та права здобувачів освіти.

У світі, де штучний інтелект швидко розвивається, його застосування в освіті має великий потенціал для поліпшення навчання та набуття нових знань. Штучний інтелект відкриває нові можливості, такі як індивідуалізоване навчання, аналіз та передбачення успішності студентів, використання віртуальної реальності та збагаченого відео, які можуть значно поліпшити процес навчання та забезпечити більш ефективне засвоєння матеріалу.

Нові можливості, які надає штучний інтелект в освіті. Індивідуалізоване навчання.

Однією з ключових нових можливостей, які відкриває штучний інтелект в освіті, є можливість індивідуалізувати навчання. Завдяки аналізу даних про здобувачів освіти та їх академічній продуктивності, системи штучного інтелекту можуть створювати персоналізовані навчальні плани та матеріали, враховуючи потреби та індивідуальні особливості кожного здобувача освіти. Це сприяє підвищенню ефективності навчання та забезпеченню кращих результатів.

Аналіз та передбачення успішності здобувачів освіти.

Іншим важливим аспектом є здатність систем штучного інтелекту аналізувати великі обсяги даних про здобувачів освіти та передбачати їхню успішність. За допомогою алгоритмів машинного навчання та статистичного моделювання, системи можуть ідентифікувати ризикові групи здобувачів освіти та вчасно

втручатися для запобігання можливим проблемам. Це дозволяє вчасно виявляти та реагувати на навчальні проблеми та забезпечує більш успішну підтримку здобувачів освіти.

Використання віртуальної реальності. Штучний інтелект також відкриває нові можливості для використання віртуальної реальності. Ці технології дозволяють створювати іммерсивне навчання, де здобувачі освіти можуть зануритися у віртуальне оточення та отримувати практичні навички у безпечному середовищі. Штучний інтелект в цьому контексті допомагає створювати реалістичні сценарії та адаптувати їх до потреб кожного здобувача освіти.

Етичні аспекти застосування штучного інтелекту в освіті. Однак, разом з новими можливостями, які надає штучний інтелект, виникають і етичні питання, які потребують нашої уваги. Два основних аспекти, які ми повинні розглянути, - це приватність та дискримінація.

Приватність.

Збір та аналіз великих обсягів даних про здобувачів освіти може потенційно порушувати їхню приватність. Важливо забезпечити, щоб дані були збережені в безпечному середовищі і були оброблені відповідно до встановлених норм та стандартів. Крім того, важливо дати здобувачам освіти контроль над своїми особистими даними та можливість згоди на їх використання. Тільки таким чином можна забезпечити повагу до приватності та довіру здобувачів освіти.

Дискримінація. Інший важливий аспект - це уникнення дискримінації під час застосування штучного інтелекту в освіті. Алгоритми машинного навчання можуть використовувати некоректні або неправильні дані, що може призвести до недостатньої репрезентації деяких груп здобувачів освіти або до систематичної дискримінації. Важливо забезпечити, щоб алгоритми були справедливими та позбавленими прихованої дискримінації, а також розробити механізми перевірки та контролю за їхнім використанням.

Отже, застосування штучного інтелекту в освіті відкриває нові можливості для поліпшення навчання та набуття знань. Індивідуалізоване навчання, аналіз успішності та використання віртуальної реальності - це лише деякі з переваг, які надає штучний інтелект. Проте, важливо не забувати про етичні аспекти його застосування. Захист приватності та уникнення дискримінації

повинні бути нашими пріоритетами.

Необхідно розробити стандарти та норми для етичного використання штучного інтелекту в освіті, а також залучити всіх зацікавлених сторін - вчителів, здобувачів освіти, батьків та науковців - до дискусій та прийняття рішень. Тільки через спільні зусилля ми зможемо забезпечити балансоване та ефективне використання штучного інтелекту в освіті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Blikstein, P. Artificial Intelligence in Education: The Fourth Industrial Revolution's Impact on Education. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 2018. 28(1), P.5-17.
2. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Center for Curriculum Redesign. 2019.
3. VanLehn, K. How Artificial Intelligence is Transforming Education. *Proceedings of the 9th International Conference on Learning Analytics & Knowledge*, 2019. P.254-255.
4. Siemens, G., & Baker, R. S. Learning Analytics and Educational Data Mining: Towards Communication and Collaboration. In *Proceedings of the 2nd International Conference on Learning Analytics and Knowledge*, 2012. P.252-254.
5. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. Pearson. 2016.
6. *Ethical and Social Implications of Artificial Intelligence in Education*. UNESCO. 2020
7. Good, R., & Tucker, C. *Ethics of Artificial Intelligence and Robotics in Education*. The State Educational Technology Directors Association (SETDA). 2019.
8. Shoham, Y., & Dunagan, J.. *The AI-Ed Revolution: Assessing the Impact of Artificial Intelligence on Education*. Policy Brief, Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence. 2019.
9. Hone, K. S., & El Said, G. R. Exploring the Use of Artificial Intelligence Techniques in Computer-Assisted Language Learning: A Systematic Review. *Computer Assisted Language Learning*, 29(4), 2016. P.672-697.
10. Selwyn, N. Education Technology and Artificial Intelligence: Expanding the Sociological Imagination. *British Journal of Sociology of Education*, 41(8), 2020. P. 1128-1146.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ ТА ДОСТУП ПОСТРАЖДАЛИХ ДО ДОПОМОГИ

Повномасштабна війна в Україні загострила ті соціальні ризики, які у мирний час часто залишалися “невидимими” для інституцій – ізоляцію сімей, втрату житла, економічну залежність, психологічне виснаження, зростання конфліктності, а також обмеження доступу до послуг через евакуацію, руйнування інфраструктури й розрив локальних мереж підтримки. У цій ситуації імплементація положень Стамбульської конвенції, тобто Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, набуває значення не лише як міжнародно-правове зобов’язання, а як практична рамка для організації цілісної допомоги постраждалим – від раннього виявлення й негайного захисту до довготривалої підтримки, відновлення прав і безпеки в громадах [1]. Це особливо важливо для вразливих груп населення, серед яких під час війни суттєво зросла частка внутрішньо переміщених осіб, одиноких матерів із дітьми, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, родин військовослужбовців, а також осіб, які проживають у прифронтових громадах або в умовах обмеженої мобільності.

Ратифікація Конвенції у 2022 році (через ухвалення відповідного закону) означала політичну і правову готовність України поглибити стандарти запобігання насильству та захисту постраждалих [2]. Водночас імплементація – це насамперед управлінський процес: узгодження повноважень, процедур, ресурсів, обміну інформацією, реагування “тут і тепер” та відстеження результатів на рівні держави й громад. Конвенція задає логіку “інтегрованої політики”, де держава має забезпечити скоординованість дій різних суб’єктів: поліції, органів соціального захисту, системи охорони здоров’я, освіти, правової допомоги, місцевого самоврядування, спеціалізованих служб, а також громадських організацій, що фактично підсилюють спроможність держави у кризових умовах [1].

Українська нормативна основа реагування на домашнє насильство та насильство за ознакою статі до повномасштабної війни вже була сформована, зокрема Законом України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” [3]. Однак воєнний стан змінив контекст реалізації цього закону: по-перше, зросла частка звернень із ситуацій, де постраждала особа не має стабільного місця проживання або втратила соціальне оточення; по-друге, ускладнилися канали доступу до допомоги (зв’язок, транспорт, безпечні маршрути); по-третє, збільшилося навантаження на місцеві служби, які паралельно виконують завдання з гуманітарної підтримки, евакуації, розміщення внутрішньо переміщених осіб та організації соціальних послуг у громадах [3]. У таких умовах імплементація стандартів Конвенції фактично зводиться до того, чи здатна система публічного управління забезпечити міжвідомчу взаємодію без провалів – так, щоб постраждала людина не “зникала” між інституціями або не була змушена багаторазово переказувати травматичні обставини.

Ключовим інструментом формалізації міжвідомчої взаємодії в Україні є Порядок взаємодії суб’єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидію домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затверджений постановою Кабінету Міністрів України [4]. Його значення для воєнного періоду полягає в тому, що він описує “маршрут” реагування: як здійснюється первинне виявлення випадку, як передається інформація компетентним суб’єктам, як організовується оцінка ризиків, невідкладні заходи безпеки, подальше соціальне супроводження та перенаправлення до спеціалізованих служб. Для практики це означає, що міжвідомча взаємодія має бути не декларативною, а процедурно забезпеченою – із чіткими ролями, строками, відповідальними особами та правилами конфіденційності [4].

В управлінському сенсі воєнний стан висвітлив кілька системних “вузлів” взаємодії. Перший – територіальна диспропорція доступу до послуг: у громадах із найбільшим потоком внутрішньо переміщених осіб зростають черги, тоді як у прифронтових громадах може бракувати кадрів, приміщень і безпечних локацій. Другий – часовий чинник: у кризі рішення про безпеку потрібні негайно, тоді як міжвідомчі механізми можуть працювати повільніше через перевантаження або розірвані канали координації. Третій – ризик повторної травматизації: коли немає узгоджених процедур, постраждала особа змушена багаторазово

звертатися до різних суб'єктів, що знижує готовність повідомляти про насильство й погіршує довіру до інституцій. Саме тому в наукових публікаціях періоду 2022 – 2023 років акцент переноситься з “наявності норм” на спроможність механізмів працювати в умовах війни. Так, у статті В. І. Гришка та Б. С. Киричук підкреслюється потреба активного застосування положень Конвенції саме під час воєнного стану як інструменту посилення захисту прав постраждалих і підвищення системності реагування [5].

Окрему увагу потребує питання статистики, бо воєнний період створює ефект “заниженої видимості” насильства. З одного боку, у правозастосовній площині фіксується зростання звернень і повідомлень. Наприклад, у згаданій праці В. І. Гришка та Б. С. Киричук наведено дані, відповідно до яких у 2022 році надійшло близько двохсот сорока чотирьох тисяч звернень з приводу фактів домашнього насильства, а за перші вісім місяців 2023 року – понад 192 тисячі заяв [5]. З іншого боку, кримінологічний аналіз показує, що офіційна статистика кримінальних правопорушень у перші місяці повномасштабної війни могла знижуватися, що не означає реального зменшення насильства, а часто свідчить про обмеження повідомлень, складність доступу до поліції та служб, страх, переміщення і втрату каналів комунікації. Так, у статті А. Ю. Рямзіної зазначено, що за період з 24 лютого до 01 листопада 2022 року органи Національної поліції зареєстрували понад п'ятдесят вісім тисяч повідомлень про домашнє насильство, що було суттєво менше порівняно з аналогічним періодом попереднього року, і підкреслено, що зменшення показників не дорівнює зменшенню самого явища [6]. Ці два ракурси разом важливі для управлінських висновків: система має будуватися так, щоб людина могла звернутися навіть тоді, коли “звичайні” інституційні канали недоступні.

У практичній площині доступ постраждалих до допомоги у воєнний час залежить від поєднання щонайменше трьох контурів: зв'язок і перше звернення, безпека і тимчасовий захист, правова та соціальна підтримка. Перший контур забезпечують національні канали звернень, зокрема урядова “гаряча лінія 1547”, яка передбачає можливість звернення, у тому числі для осіб з порушенням слуху, а також містить контакт для дзвінків з-за кордону [9]. Другий контур – це робота суб'єктів реагування на місцях за процедурою взаємодії, визначеною постановою Кабінету

Міністрів України, з урахуванням повноважень поліції та органів соціального захисту [4]. Третій контур – можливість отримати правничу підтримку та супровід, зокрема через систему безплатної правничої допомоги, яка публікує алгоритми дій і перелік доступних сервісів для постраждалих [10].

Окремим інструментом підвищення доступності допомоги в громадах є мобільні бригади соціально-психологічної допомоги. Їхня специфіка важлива саме під час воєнного стану, коли постраждала особа може не мати змоги приїхати до установи або боїться публічного звернення. Національна соціальна сервісна служба України наголошує, що мобільні бригади надають соціально-психологічну допомогу постраждалим від домашнього насильства, а також інформують про можливості юридичної й медичної підтримки та про інші служби [7]. Важливо й те, що у складі бригади можуть бути фахівці різних профілів, що дозволяє вибудовувати допомогу комплексно (психологічна підтримка, первинна оцінка потреб, перенаправлення) [7]. Для вразливих груп населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку та осіб з інвалідністю, саме “віїзний” формат може бути вирішальним у доступі до захисту.

У дискусії про міжвідомчу взаємодію окремо постає питання управлінської узгодженості на місцевому рівні – у громадах, де одночасно зростає чисельність населення (через переміщення) і зменшується кадрова спроможність (через мобілізацію, евакуацію, вигорання фахівців). У матеріалах науково-практичних заходів 2023 року, зокрема у тезах А. Собакаря, підкреслюється, що протидія домашньому насильству під час воєнного стану потребує посилення координації та пристосування реагування до кризових умов – коли стандартні інституційні маршрути мають працювати швидше і “ближче” до людини [8]. Це напряму пов’язано зі стандартами Конвенції, де інтегрована політика означає не просто наявність різних суб’єктів, а їхню здатність діяти як єдиний механізм [1].

У прикладному вимірі для посилення міжвідомчої взаємодії в умовах воєнного стану доцільно закріплювати на рівні громад короткі узгоджені алгоритми реагування (із контактами відповідальних осіб), забезпечувати резервні канали комунікації для випадків перебоїв зв’язку, розширювати можливості дистанційного консультування й перенаправлення, а також вводити спільні навчальні модулі для поліції, соціальних служб, медиків і

освітян з єдиними стандартами оцінки ризиків і безпеки постраждалих. Такі кроки не замінюють національні норми, але роблять їх виконуваними у конкретній громаді – і саме це, по суті, є імплементацією як управлінською практикою.

Підсумовуючи, імплементація Стамбульської конвенції в Україні в умовах воєнного стану проявляється у спроможності держави та громад забезпечити постраждалим безперервний ланцюг допомоги – від першого звернення до захисту й відновлення. Нормативна база (Конвенція, закон про ратифікацію, профільний закон та урядовий порядок взаємодії) задає “каркас”, а наукові джерела демонструють, що ключовим викликом залишається не відсутність норм, а їхня реалізація у кризових умовах, з урахуванням латентності насильства, перевантаження служб та особливої вразливості переміщених і соціально ізольованих груп. Питання доступу до допомоги у воєнний період потребує багатоканальної архітектури звернення і підтримки – національних ліній, правничих сервісів, мобільних форматів допомоги та стійкої координації на рівні громад.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Конвенція від 11 травня 2011 року № 994_001-11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
2. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20 червня 2022 року № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text>
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
4. Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>
5. Гришко, В. І., Киричук, Б. С. (2023). Значення імплементації норм Стамбульської конвенції в контексті протидії випадкам насильства під час дії режиму воєнного стану в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія “Право”,

- 80(2). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.46>. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/48-1.pdf>
6. Рямзіна, А. Ю. (2023). Стан домашнього насильства в Україні в умовах воєнного стану. Наука і правоохорона, 3(61). DOI: [https://doi.org/10.36486/np.2023.3\(61\).20](https://doi.org/10.36486/np.2023.3(61).20). URL: <https://naukaipravoohorona.navs.edu.ua/index.php/naukaipravoohorona/article/download/1812/1804>
7. Національна соціальна сервісна служба України. Мобільні бригади допомоги від домашнього насилля. URL: <https://nssu.gov.ua/news/mobilni-bryhady-dopomohy-vid-domashnoho-nasyllia>
8. Собакарь, А. (2023). Протидія домашньому насильству й насильству за ознакою статі під час дії правового режиму воєнного стану. У: Актуальні проблеми запобігання та протидії домашньому насильству: матеріали регіонального науково-практичного семінару (м. Дніпро, 05 грудня 2023 року). Дніпро: ДДУВС. URL: <https://www.er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/14894>
9. Урядовий контактний центр. Гаряча лінія “1547”. URL: <https://ukc.gov.ua/portal/appeals/calling1547>
10. Координаційний центр з надання правничої допомоги. Домашнє насильство. URL: <https://legalaid.gov.ua/diia/domashnye-nasylstvo/>

А. О. Горбатюк,
учениця 10-Б класу НВК №7
(м. Хмельницький)

Е. Г. Вох,
вчитель історії та правознавства
(м. Хмельницький)

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ТА ЇХ ЗАХИСТ

До 19 століття у дітей фактично не існувало прав, вони не були захищені юридично. Цікавим є те, що у деяких країнах закон про захист тварин був прийнятий раніше, ніж закон про захист прав дітей. В одній справі (1874 р., Балтимор, США) прийомних батьків 8-річної Марі Елен Вільсон, яку систематично жорстоко били в сім'ї змогли притягнути до відповідальності за погане ставлення до доньки лише на підставі чинного закону про захист тварин, коли дівчинку було визнано членом тваринного світу. [1, с. 31]

Права дитини — це в загальному розумінні — права людини, з тою лише відмінністю, що деякими правами діти починають користуватися в міру свого дорослішання і усвідомлення свого становища. Не маючи здатності здійснювати правові дії, діти не в змозі самостійно домагатися здійснення захисту своїх прав. [1, с. 35]

20 листопада 1989 року Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних націй була прийнята Конвенція ООН про права дитини. Вона стала першим у світі міжнародним документом, який стосується дітей і містить широкий перелік прав, включаючи особисті права та свободи дитини. Згідно конвенції дитина має право на:

- ❖ життя;
- ❖ прізвище та ім'я;
- ❖ вільне висловлювання своїх думок і поглядів;
- ❖ знання своїх батьків та користування їхньою турботою
- ❖ свободу думки, совісті, релігії;
- ❖ освіту
- ❖ відпочинок і розваги

та інші. [1, с. 32-34]

Виконання цієї конвенції є обов'язковим для держав, що її

ратифікували. В Женеві працює Комітет з прав дитини ООН, який слідкує за виконанням положень Конвенції. Україна ратифікувала Конвенцію 27 лютого 1991 року. [1, с. 52]

Також існують Женевські конвенції, в яких теж є захист прав дітей. Женевські конвенції — це міжнародний договір, який закріплює у міжнародному праві норми щодо гуманного ставлення під час війни. Наразі він складається з чотирьох угод та трьох протоколів. Так, стаття 24 Женевської конвенції IV 1949 року передбачає: «Сторони конфлікту вживатимуть усіх необхідних заходів для того, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни, не залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити, за будь-яких обставин, догляд за ними, виконання обрядів, пов'язаних з їхнім віросповіданням, та їхню освіту. Якщо це буде можливо, їхню освіту слід доручати особам з такими самими культурними традиціями». Також в ній зазначено: «Сторони конфлікту сприятимуть прийманню цих дітей нейтральною країною на час конфлікту за згодою держави-покровительки, якщо така є, та коли гарантується додержання принципів, викладених в абзаці першому». [5] Але, на жаль, на практиці ми бачимо порушення Женевської конвенції і інших міжнародних законів.

З початком повномасштабної війни в Україні, наші вороги порушують усі можливі права дорослих і дітей. Від самого початку війни Росія здійснює геноцид проти українських дітей. Їх вбивають, забирають від батьків, викрадають та насильно вивозять до Росії на «перевиховання». Вони порушують право дітей на життя, освіту, свободу думки, совісті, право на возз'єднання з сім'єю, що перебуває в іншій державі, право знати своїх батьків та користуватися їхньою турботою та багато інших.

Навесні 2022 року російська влада почала активну та масову депортацію українських дітей з окупованих територій до Росії. Станом на сьогоднішній день незаконно вивезено понад 19 500 дітей, яких було ідентифіковано. Проте ця цифра може бути насправді значно вищою. Частина вивезених - це ті, у кого вбили одного або обох батьків. Багато й тих кого відібрали у батьків під час, так званої, «фільтрації». У Росії для таких дітей шукають «приймних батьків», щоб потім інтегрувати їх у російське суспільство. Якщо ж враховувати події, які тягнулися ще з 2014 року, тобто з початку АТО, то кількість дітей, незаконно вивезених з окупованих Росією територій досягає півтора мільйона.

За сприяння волонтерів і при підтримці державної влади України на Батьківщину вдалося повернути вже понад 300 українських дітей. Наша держава всіма силами намагається допомогти постраждалим, повернувши їх до батьків чи родичів або надавши всі належні умови для проживання, та притягти до відповідальності винних. Нам допомагають також і багато міжнародних організацій. 31 березня 2023 року генеральний прокурор МКС Карім Хан звернувся до Росії, щоб вона негайно повернула всіх дітей, незаконно викрадених у їхніх батьків чи опікунів. На жаль, наразі не існує певної процедури повернення дітей з окупованих територій, однак час від часу це вдається зробити через благодійні організації та волонтерів. Зокрема, цим займається мережа порятунку «Save Ukraine», Національне інформаційне бюро та Мінреінтеграції України за сприяння СБУ, Нацполіції, Генпрокуратури. Також, існує портал «Діти війни», де можна повідомити про депортацію дітей, або знайти інформацію про дитину за прізвиськом.

Палата досудового провадження II Міжнародного кримінального суду 17 березня 2023 року видала ордер на арешт Володимира Путіна, президента РФ, та уповноважену з прав дитини РФ Марії Львової-Белової, оскільки прокурором МКС було зібрано достатньо доказів винуватості цих осіб в незаконному вивезенні українських дітей. Хоч в РФ після цієї постанови вирішили, що це їх не стосується, бо їхня держава не є учасником Римського статуту МКС, проте після цього росіяни “зарухалися” і в Україну вдалося повернути ще 31 дитину. Це було здійснено мережею порятунку «Save Ukraine». [3]

Відомо, що коли батьки і законні представники цих дітей приїхали у табір, щоб їх забрати, росіяни не дозволили їм разом зійти до закладу.

“Вони (росіяни — ред.) тримали їх за парканом і по одному батьків впускали у заклад, де були встановлені камери. Вони тиснули на батьків, щоб батьки перед тим, як забрати дитину, подякували за те, що РФ зберегла їхніх дітей”, - сказав Микола Кулеба, виконавчий директор БО «Save Ukraine».

Учасники 5-тої рятувальної місії «Save Ukraine» розповідають, що спочатку в Україну планувалося повернути 33 дитини, проте бабуся, яка мала забрати 2-ох дітей померла під час цієї місії, тому цих дітей заберуть пізніше.

Микола Кулеба повідомляє про багаторазові допити ФСБ і

каже, що “не дивно, що серце бабусі спинилося”. [3]

Загалом, більшість вивезених дітей – це сироти, діти, які втратили батьків через війну, діти, яких забрали від батьків під час “фільтрації”. Самі ж росіяни говорять, що хочуть евакуювати дітей з небезпечних територій, та начебто таким чином забезпечити їм цілісність їхнього життя. Зазвичай, дітей вивозять на територію Криму в санаторії та оздоровчі табори, більшість яких знаходиться в Євпаторії та її околицях, або ж безпосередньо в Росію, на “усиновлення”. Повернені діти розповідають, що їм доводилося пережити, перебуваючи у такій депортації. 17-річна Марія Сенчук і 18-річна Анастасія Митрофанова, яких торік утримували в Євпаторійському санаторії «Здравниця», розповіли, що їх обманом відправили туди з тоді ще окупованого Херсону. Дівчатам вдалося зафіксувати, як у цьому таборі українських дітей змушують співати гімн Росії та вставати під час його виконання, а підліткам із проукраїнською позицією погрожують тортурами, відправленням «на яму», а також «зашити рот чорними нитками» за проукраїнські висловлювання. Дівчата повідомляють, що за непокору могли бути навіть побої. [4]

Марія та Анастасія кажуть, що неодноразово зверталися до представників санаторію з проханням відправити їх назад додому, але їм відмовляли та насильно утримували там. Тому їхньою евакуацією довелося займатися правозахисникам і журналістам. [4]

Уповноважена Президента з прав дитини, Дар'я Герасимчук стверджує: *“Дуже часто дітей карають за те, що вони відмовляються говорити російською мовою, відмовляються вчити та співати російський гімн, вставати під час російського гімну. Практично всі діти свідчать, що їх психологічно дуже були, порізненому обзивали за те, що вони українці. Є навіть діти, які свідчать, що їх били за таку непокору”*. [4]

Усі діти, яких було повернуто з депортації кажуть, що ніхто навіть не намагався знайти їхніх батьків, хоч росіяни мали б ідентифікувати цих дітей і передати списки Червоному Хресту, щоб Україна могла знайти їхніх батьків. [3]

Наша держава намагається дбати про життя і здоров'я її маленьких громадян. Також наразі наказано негайно евакуювати дітей з територій, на яких ведуться активні бойові дії. Проте тут держава наштовхується на опір. Багато батьків відмовляються давати дозвіл на евакуацію дітей. Тому зараз існує примусова евакуація дітей з небезпечних територій. Вона викликала багато

запитань у журналістів та працівників правоохоронних органів. Але саме така евакуація є дієвим інструментом для захисту найголовнішого – життя дітей. Цю процедуру прокоментувала Ірина Верещук, віцепрем'єр-міністерка та міністерка з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: *“Виявляється, що наш досвід по-своєму є унікальним. Раніше жодна країна світу не мала такого досвіду. Жодні правозахисні чи міжнародні організації не змогли зарадити у вирішенні цієї проблеми. Були сумніви, розбіжності. Але як міністр я вважаю, що краще ми вивеземо дітей у безпеку і там дискутуватимемо, чи правильно робить Уряд, ніж оплакувати загиблих дітей. Бо головне – збереження життя дітей. Уряд і надалі робитиме все для того, щоб у зоні бойових дій дітей не було”*. [2]

Отже, ми бачимо, що права дітей зараз активно захищаються нашою державою та світом, загалом. Ми дуже вдячні міжнародним організаціям, які теж, як і ми хочуть, щоб винних було притягнуто до відповідальності та сприяють цьому. Але якби не наші люди, унікальний український народ, який бореться за права, достукується до світу та робить максимально усе можливе для захисту цих прав та збору доказів проти винних, то ми б так і не повернули незаконно депортованих дітей на Батьківщину.

Сподіваюсь, усі дітки повернуться до своїх домівок, возз'єднаються з сім'єю і будуть щасливі під мирним небом. Війна не зламає нас, наше покоління виросте сильним і найшвидше настане перемога!

Список використаних джерел та літератури:

1. Громадянська освіта. 3D демократії: думаємо, дбаємо, діємо : методичний посібник до курсу громадянської освіти для 10-го класу закладів загальної середньої освіти : в 7-ми частинах / П. Вербицька, О. Волошенюк, Г. Горленко та ін. ; за ред. П. Кендзьора. – Львів : ВД «Панорама», 2018. - Права і свободи людини : частина 2. – 2018. – 60с. ; іл.
2. Державний сайт України : Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Питання дітей у прифронтових зонах вимагає рішучих дій. URL: <https://minre.gov.ua/2023/04/12/pytannya-ditej-u-pryfrontovyh-rajonah-vumagaye-rishuchy-dij/> (опубліковано 12.04.23)
3. Мультимедійна платформа іномовлення України : Укрінформ.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3693010-povernenna-dodomu-se-31-ukrainskoi-ditini-nezakonno-deportovanih-rosieiu.html>
(опубліковано 08.04.23)

4. Веселова В. «Дитячий ГУЛАГ». Де у Криму Росія утримує українських дітей? Радіо Свобода «Крим.Реалії» : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/krym-dytiachyi-hulah-tabory-perevykhovannia-ukrainski-dity/32358643.html>
(опубліковано 11.04.23)

5. Верховна Рада України : Конвенція про захист цивільного населення під час війни : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154/ed20060208#Text

В.В. Вісарчук,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)*

А.В. Авсієвич,

*доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)*

ДО ПИТАННЯ ДЖЕРЕЛ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Міжнародне право є галуззю права, яка регулює відносини між державами та іншими міжнародними суб'єктами. Воно включає норми, що регулюють дії країн у міжнародних відносинах, такі як договори, міжнародні угоди, правила взаємодії та інші важливі аспекти міжнародної співпраці.

Міжнародне право є необхідним для забезпечення миру, безпеки та стабільності в міжнародних відносинах. Воно допомагає вирішувати спірні питання між країнами, забезпечує захист прав людини та регулює взаємодію в глобальних питаннях, таких як зміна клімату, охорона біорізноманіття та боротьба з тероризмом.

Одним з найважливіших документів міжнародного права є Устав Організації Об'єднаних Націй (ООН), прийнятий в 1945 році. Він встановлює основні принципи [1, с. 4-6], міжнародного права та структуру ООН, яка є головним органом міжнародної співпраці. Іншими важливими документами є Віденська конвенція про договірне право, Римський статут Міжнародного кримінального суду та багато інших конвенцій та угод.

Одним з основних принципів міжнародного права є принцип

суверенітету держави, який визначає, що кожна країна має право на свободу внутрішніх справ та незалежність. Іншим важливим принципом є принцип невтручання, який забороняє країнам втручатися в справи інших країн без їх згоди. До інших важливих принципів міжнародного[3, с. 24], права належать принцип рівноправності держав, принцип добросусідських відносин, принцип використання сили тільки в разі самооборони або згоди Ради Безпеки ООН, принцип захисту прав людини та принцип відповідальності за порушення міжнародного права.

Для забезпечення дотримання міжнародного права існують різні міжнародні органи та інструменти, такі як Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд, Міжнародний трибунал з прав людини та інші. Крім того, міжнародне право може бути застосовано через міжнародні договори та угоди, резолюції Ради Безпеки ООН та інші спеціальні механізми, такі як арбітражні суди та медіатори.

Однак, міжнародне право не завжди дотримується в повному обсязі, і порушення міжнародного права стають досить поширеними. Для забезпечення дотримання [1, с. 14], міжнародного права, міжнародна спільнота розробляє нові закони, створює нові інструменти та механізми та здійснює заходи для притягнення до відповідальності тих, хто порушує міжнародне право.

У світі, де все більше взаємодія між державами та глобальні виклики потребують спільних зусиль, [6, с. 1-4], міжнародне право стає все більш важливим для забезпечення міжнародної стабільності та миру.

Через те, що міжнародне право регулює взаємовідносини між різними державами та іншими міжнародними суб'єктами, воно допомагає досягти загальної згоди та співпраці в розв'язанні глобальних проблем, таких як зміна клімату, наروшування світової торгівлі та боротьба зі збройним конфліктом.

Одним з найбільших викликів, з якими стикається міжнародне право, є забезпечення його дотримання та ефективності в умовах різноманітних інтересів держав та інших міжнародних суб'єктів. Це може бути досягнуто через підтримку розвитку[5, с. 18], міжнародного права та інституцій, забезпечення підвищення правової культури відповідних суб'єктів, а також зміцнення міжнародних механізмів вирішення спорів та конфліктів.

Таким чином, міжнародне право є важливим інструментом для забезпечення світового порядку та міжнародної стабільності. Його

принципи та норми визнаються міжнародною спільнотою як основні засади взаємовідносин між державами та іншими міжнародними суб'єктами. Забезпечення дотримання міжнародного права є важливим завданням міжнародних органів та держав, і тільки через спільні зусилля можна [1, с. 1-12], забезпечити ефективне функціонування міжнародного права та розв'язання нагальних проблем світового співтовариства.

Одним з головних джерел міжнародного права є договірне право, тобто угоди, укладені між державами та іншими міжнародними суб'єктами. Договірні зобов'язання передбачають взаємну згоду сторін щодо певних прав та обов'язків, які повинні бути виконані. [1, с. 11]. Відповідність державних дій зобов'язанням, взятих на себе в рамках договору, контролюється міжнародними органами та судами.

Іншим джерелом міжнародного права є звичаєве право, яке відображає загальноприйняті практики держав у відносинах між собою. Звичаєве право встановлюється довготривалими практиками та поглядами держав на певні питання. Визнання звичаєвого права відбувається через довільну практику держав, що засвідчує їх згоду з певним правилом.

Окрім цього, до джерел міжнародного права належать загальні принципи права, які визнаються міжнародними органами та судами як загальноприйняті норми поведінки держав у відносинах між собою. Ці принципи включають принцип [2, с. 8-10], суверенності держав, принцип невтручання у внутрішні справи інших держав, принцип рівноправності та справедливості, принцип дотримання зобов'язань за договорами та інші.

Міжнародне право має різні галузі застосування, включаючи міжнародне гуманітарне право, міжнародне право відносин, міжнародне комерційне право та інші. Кожна галузь має свої специфічні принципи та норми, які встановлюються.

Міжнародне гуманітарне право регулює поведінку сторін конфліктів з огляду на захист осіб, які не беруть участі у воєнних діях, та обмеження використання зброї. Це право включає такі інструменти, як Женевські конвенції про захист жертв війни, Протоколи до них та інші документи.

Міжнародне право відносин регулює взаємодію держав у політичних, економічних та інших сферах. Це право включає такі питання, як дипломатичні відносини, торгівля, міжнародна безпека, врегулювання конфліктів та інші.

Міжнародне комерційне право регулює взаємовідносини держав та інших міжнародних суб'єктів у сфері торгівлі та інвестицій. Це право включає такі питання, як укладання та виконання міжнародних контрактів, захист інтелектуальної власності, [3, с. 24], міжнародний арбітраж та інші.

Узагальнюючи, міжнародне право є важливим інструментом для регулювання відносин між державами та іншими міжнародними суб'єктами. Його основні джерела включають договірне право, звичаєве право та загальні принципи права. Це право має різні галузі застосування, такі як міжнародне гуманітарне право, міжнародне право відносин та міжнародне комерційне право. Виконання зобов'язань передбачених в міжнародному праві контролюється міжнародними органами та судами.

У висновку до викладеного можна зазначити, що це право відіграє важливу роль у регулюванні відносин між державами та іншими міжнародними суб'єктами. Воно регулює багато сфер, таких як міжнародна безпека, торгівля, інвестиції, захист прав людини, та інші. Міжнародне право має свої джерела, засновані на договірному праві, звичаєвому праві та загальних принципах права. Це право включає різні галузі, такі як міжнародне гуманітарне право, міжнародне право відносин та міжнародне комерційне право. Виконання зобов'язань передбачених в міжнародному праві контролюється міжнародними органами та судами. У світі, де держави та інші міжнародні суб'єкти діють все більше взаємодією, міжнародне право відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та миру у світі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Городиська, О., Процик, О. Міжнародне право: навч. Київ: Знання, 2016.
2. Кушнір Ю., Шульга В. Міжнародне право: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Атіка, 2016.
3. Лукашук І. Державний суверенітет в умовах глобалізації: правові аспекти. Київ: Юрінком Інтер, 2017.
4. Кузьменко А., Янковська Т. Імплементация норм міжнародного права в національну правову систему України. Київ: Ліра-К., (2017).
5. Пасічник, В. Правова основа зовнішньої політики України. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2016.
6. Перепелиця, М. Міжнародне право. Львів: Новий Світ. 2017.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ОСВІТИ

У вступі до чинної Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки зазначено, що «результати соціологічних досліджень засвідчують, що частка громадян, які мають безпосередній досвід корупції, протягом останніх років суттєво зменшилася (у 2013 році такий досвід мало близько 60 відсотків, станом на початок 2020 року – не більше 40 відсотків громадян)». Проте «опитування бізнесу демонструє, що поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій» [2]. Отже, на шляху до європейської інтеграції одним із ключових питань для України є успішна реалізація антикорупційної політики в усіх сферах суспільно-економічного життя, в тому числі й в освітньому середовищі.

Правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень визначено Законом України «Про запобігання корупції». Законодавчі акти, які складають загалом антикорупційну нормативну базу:

- Кодекс законів про працю України;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- Кримінальний кодекс України;
- Закон України «Про запобігання корупції»;
- Закон України «Про засади державної антикорупційної

політики на 2021-2025 роки»;

- Методичні рекомендації щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції.

Основними термінами, якими послуговуємося в антикорупційній діяльності в сфері освіти, є

корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність;

корупція – використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей;

неправомірна вигода – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [1].

Особи, на яких поширюється дія Закону:

- Посадові особи юридичних осіб публічного права (керівники державних і комунальних закладів освіти);

- Особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом);

- Представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій.

Розглянемо поняття конфлікту інтересів в освітній діяльності. Потенційний конфлікт інтересів – наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Приватний інтерес може впливати на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, вчинення чи невчинення дій лише під час реалізації службових/представницьких повноважень,

що є дискреційними. Дискреція – можливість діяти на власний розсуд, обираючи з декількох різних варіантів дій, рішень.

Типові ситуації та обставини, що свідчать про наявність приватного інтересу:

- Сімейні та родинні стосунки (у т. ч. колишнє подружжя);
- Реалізація службових/представницьких інтересів стосовно себе;

- Отримання подарунка;
- Сумісництво, поєднання статусу депутата;
- Договірні відносини;
- Службові стосунки, службова діяльність.

Зупинимося конкретніше на найбільш розповсюджених в сфері освіти обставинах: сімейні та родинні стосунки та отримання подарунка.

Близькими особами є (абз. 4 ч. 1 ст. 1 Закону):

- члени сім'ї;
- чоловік, дружина;
- батько, мати;
- вітчим, мачуха;
- син, дочка, пасинок, падчерка;
- рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри;
- рідний брат та сестра дружини (чоловіка);
- племінник, племінниця;
- рідний дядько, рідна тітка;
- дід, баба, прадід, прабаба;
- внук, внучка, правнук, правнучка;
- зять, невістка;
- тесть, теща, свекор, свекруха;
- батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки);
- усиновлювач чи усиновлений;
- опікун чи піклувальник;
- особа, яка перебуває під опікою або піклуванням

зазначеного суб'єкта [1].

Стаття 27 визначає обмеження спільної роботи близьких осіб. Виходячи з інформації статті, керівники закладів освіти не можуть мати у *прямому* підпорядкуванні близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам. Особи, які претендують на зайняття керівних посад, зобов'язані повідомити керівництво органу (засновника закладу освіти, місцевий орган управління освітою), на посаду в якому вони

претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб. У сфері освіти ці обмеження не поширюються на осіб, які працюють у сільських населених пунктах (крім тих, що є районними центрами), а також гірських населених пунктах. У разі виникнення конфліктних обставин відповідні особи, близькі їм особи вживають заходів щодо усунення таких обставин у п'ятнадцятиденний строк. Якщо в зазначений строк ці обставини добровільно не усунуто, відповідні особи або близькі їм особи в місячний строк з моменту виникнення обставин підлягають переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає пряме підпорядкування. У разі неможливості такого переведення особа, яка перебуває у підпорядкуванні, підлягає звільненню із займаної посади [1].

Обов'язки особи у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів:

- Вживати заходів щодо недопущення виникнення реального та потенційного конфлікту інтересів;
- Повідомляти про наявність реального чи потенційного конфлікту інтересів;
- Не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів.

Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів під час засідань колегіальних органів. Врегулювання конфлікту інтересів, який виник під час участі у засіданні відповідного колегіального органу, здійснюється шляхом:

- самотійного публічного повідомлення про конфлікт інтересів (про що вноситься відповідний запис до протоколу засідання колегіального органу);
- неучасті у розгляді, підготовці, прийнятті рішення (у зв'язку з яким виник конфлікт інтересів) відповідним колегіальним органом.

Якщо неучасть особи у прийнятті рішення призведе до втрати повноважності відповідного колегіального органу, особа, у якої наявний конфлікт інтересів, бере участь у прийнятті колегіальним органом рішення (у зв'язку з яким виник конфлікт інтересів) за умови самотійного публічного повідомлення про конфлікт інтересів (про що вноситься відповідний запис до протоколу засідання колегіального органу). Оголошення про конфлікт інтересів здійснюється під час засідання колегіального органу, до початку розгляду питання, у вирішенні якого є приватний інтерес [2].

Обмеження щодо одержання подарунків. У Цивільному

кодексі України (статті 717, 718) вказано, що «дарунок – це рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, нерухомі речі, майнові права, які передаються обдаровуваному безоплатно» [6]. У Закон України «Про запобігання корупції» зазначено, що «подарунок – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/ одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової» [1].

Особам забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб:

1) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

2) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи.

Законом передбачено, що особи можуть приймати подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, якщо вартість таких подарунків не перевищує один прожитковий мінімум (на день прийняття подарунка), а загальна вартість подарунків, які особа отримала від однієї особи або від групи осіб протягом року, не повинна перевищувати 2 прожиткових мінімумів [1]. Хоча є випадки, коли вартість подарунка не обмежена: якщо це подарунок від близьких людей, якщо це загальнодоступні акції, знижки, виграші, бонуси тощо.

Вказано алгоритм дій особи, яка отримала пропозицію про подарунок чи вигоду:

- відмовитися;
- визначити особу, яка це зробила;
- знайти свідків;
- повідомити (письмово) керівника або відповідний орган [1].

Бувають випадки, коли особі подарунок вручають не прямо, а вона може його виявити чи в службовому приміщенні, чи отримати вигоду, яка виявилася неправомірною. У такому разі особа зобов'язана повідомити свого керівника або керівника органу, якому безпосередньо вона підпорядкована, про цей факт не пізніше одного робочого дня. Крім того, потрібно скласти акт про такий факт [1].

Кожна особа в межах реалізації Антикорупційної стратегії 2021-2025 років може звернутися до Національного агентства з питань запобігання корупції через офіційний вебсайт та отримати

рекомендації щодо особливостей застосування антикорупційного законодавства, роз'яснення з питань конфлікту інтересів, декларування доходів тощо. Для посадових осіб корисним буде розділ «Антикорупційне навчання від А до Я», зокрема розділ «Навчання для освітян»[3], адже побудова доброчесного освітнього середовища є неможливою без провадження антикорупційної діяльності як в межах одного закладу, так і в межах системи освіти загалом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про запобігання корупції»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n9>
3. Матеріали курсу «Основи антикорупції для всіх і кожного»
<https://study.nazk.gov.ua/course-category/navchannya-dlya-osvityan/> .
4. Методичні рекомендації щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/premiyi-robota-z-rodychamy-j-osvityany-yaki-pratsyuyut-za-sumisnytvom-nazk-onovylo-metodychni-rekomendatsiyi-z-konfliktu-interesiv>
5. Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія : навч.-мет. посіб. – 2-ге вид., перероб. та доп. / К.А. Бабенко, Н.Г. Діденко, М.В. Кондрашова, С.Ж. Лазаренко, О.Г. Хрімлі, Н.І. Яковець. – К. : «МП Леся», 2016. – 236 с.
6. Цивільний кодекс України
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Л.К. Жданкіна,
кандидат юридичних наук, адвокат
(м. Київ)

ВОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В СУДОВИХ РІШЕННЯХ

У статті на основі положень Конституції України та спеціального законодавства здійснена спроба дослідити яким є кінцеве джерело легітимності судових рішень та чи відрізняється легітимність рішень Конституційного Суду України від легітимності рішень судів загальної юрисдикції (чи є посилання однакоvim в обох випадках).

Ключові слова: джерело влади, права і свободи людини, конституційний контроль, судові рішення, легітимність.

Істотним кроком в утвердженні верховенства права шляхом зміцнення національної системи захисту прав людини та погодження її з сучасними практиками європейських країн стало прийняття 28 червня 1996 року Основного Закону України – її Конституції. Цю подію не можна назвати здобутком. Вочевидь, що «конституційна ніч» увінчала прагнення народу мати формулу, за якою його воля буде реалізовуватися в усіх сферах державного життя України.

Однак, не зважаючи на те, що, здавалося б, головні питання побудови та функціонування української держави є врегульованим та зрозумілим, реалізація інтересу єдиного носія влади не завжди є здійсненою, головню у сфері захисту людських прав.

У цьому дослідженні ми спробує з'ясувати від імені кого/чого приймають рішення суди України і як у них втілюється воля народу відповідно до положень Конституції України.

Відповідно до статей 1 та 3 Конституції України, Україна є правова держава; людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ; народ здійснює владу безпосередньо і через органи

державної влади та органи місцевого самоврядування; ніхто не може узурпувати державну владу (частини перша, друга, четверта статті 5 Конституції України) [4].

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (стаття 6 Конституції України) [4].

Відповідно до частини другої статті 19 Основного Закону України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Україна за Конституцією України це „власне ім'я“ Держави (стаття 1) [4].

Держава - це особливий суб'єкт, що характеризується суверенною владою народу, сформований шляхом здійснення його права на рівноправність та самовизначення, який покликаний реалізувати волю щодо забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, з метою розвитку і зміцнення демократичної, соціальної, правової держави [1, 4]. А тому найважливіші державні акти приймаються вищими органами державної влади та поширюють свою обов'язкову дію на всю її територію.

Конституцію України було прийнято Верховною Радою України від імені Українського народу - громадян України всіх національностей, зокрема, як вираз його суверенної волі. Статтею 55 Конституції України встановлено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди відповідно до визначених законом процедур судочинства; систему судоустрою складають: місцеві суди; апеляційні суди; Верховний Суд (стаття 124 Конституції України, частина перша статті 5, стаття 17 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402-VIII (далі – Закон № 1402)).

Судова влада в Україні відповідно до згаданих конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом. Судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур (стаття 1 Закону № 1402). Суд, здійснюючи правосуддя на засадах

верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України - таким є завдання суду відповідно до статті 2 Закону № 1402.

Судове рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України (стаття 129-1 Конституції України, стаття 13 Закону № 1402) [4, 3]. Цими ж нормами встановлено, що судові рішення, яке набрало законної сили, є обов'язковим до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України.

Вимога про ухвалення іменем України судових рішень судами системи судустрою України міститься й у процесуальних кодексах, які встановлюють процедури судочинства. Зокрема, частиною першою статті 243 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено, що суди ухвалюють рішення іменем України негайно після закінчення судового розгляду. Аналогічно частина перша статті 259 Цивільного процесуального кодексу України, частина перша статті 233 Господарського процесуального кодексу України врегульовують, що суди ухвалюють рішення, постанови іменем України негайно після закінчення судового розгляду, а відповідно до частини першої статті 371 Кримінального процесуального кодексу України суд ухвалює вирок іменем України безпосередньо після закінчення судового розгляду.

З аналізу наведених норм вбачається, що саме волею народу України через положення Конституції встановлено, що тільки суди системи судустрою України наділені повноваженнями здійснювати правосуддя за визначеними процедурами судочинства та ухвалювати судові рішення, якими закінчується розгляд справи. Вимога про ухвалення судами системи судустрою України таких рішень іменем України виявляє особливу визначальну роль держави, судової влади, покликана демонструвати обов'язковість їх виконання та властиву їм силу закону в справі, в якій вони ухвалені.

Отже, ухвалення рішень іменем України судами системи судустрою України свідчить про те, що народ своєю волею наділив державу в особі органів судової влади повноваженнями

здійснювати правосуддя з дотриманням визначених законом процедур і забезпечувати таким чином ефективний захист порушених прав на території України.

Проведений в рамках цього дослідження аналіз положень Конституції України, Закону України „Про Конституційний Суд України“ від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (далі – Закон № 2136), Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, процесуального законодавства дозволяє стверджувати, що Конституція України передбачає особливий статус Конституційного Суду України, зумовленого, насамперед, колом його повноважень. Згідно з частиною першою статті 147 Основного Закону України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції.

Ці положення відображені в статті 1 Закону № 2136 [2].

Конституційний Суд України є єдиним органом, який здійснює функцію конституційної юрисдикції, що зумовлює його особливе місце в системі державних органів. Такий конституційний контроль не пов'язаний з функцією правосуддя, тому повноваження Конституційного Суду України не є тотожними, суміжними чи дотичними до повноважень судів системи судоустрою України. Функція конституційного контролю спрямована на захист Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, визначених безпосередньо в її тексті інших суб'єктів права.

Форми здійснення Конституційним Судом України функції конституційного контролю фіксуються, втілюються в актах, які він приймає, насамперед, в його рішеннях і висновках. Ці категорії актів передбачено безпосередньо в Конституції України та спеціальному законі. Так, у статті 83 Закону № 2136 визначено, що Конституційний Суд України ухвалює рішення, надає висновки, постановляє ухвали, видає забезпечувальні накази, а з питань, не пов'язаних із конституційним провадженням, ухвалює постанови [2]. Однак, змістовний аналіз положень статей 84, 85, 86, 87, 88 Закону № 2136 і статті 152-2 Конституції України свідчить про те, що Конституційний Суд України за результатами розгляду справ по суті з детальним аналізом питань, порушених у конституційних поданнях, конституційних зверненнях та конституційних скаргах, ухвалює лише рішення і висновки. Саме вони приймаються „іменем

України”.

Таким чином, Конституційний Суд України, ухвалюючи рішення і надаючи висновки іменем України, діє не як представник держави чи народу, а власне уособлює в цей момент Україну, її волевиявлення.

Конституційний Суд України це орган державної влади, який здійснює конституційний контроль. Ця специфічна функція спрямована, насамперед, на забезпечення змістовної відповідності Конституції усіх актів держави, що приймаються вищими органами державної влади в Україні (Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України), джерелом якої є народ. Адже, згідно з частиною першою статті 102 Конституції, Президент України є главою держави і виступає від її імені, а відповідно до частини першої статті 75 і частини першої статті 113 Основного Закону єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади [4].

Принципи остаточності рішень і висновків Конституційного Суду України і обов'язковості їх виконання у поєднанні з тим, що вони ухвалюються іменем України, символізують особливе волевиявлення держави та авторитет державної влади, джерелом якої в Україні є народ.

Таким чином, розмірковуючи про кінцеве джерело легітимності рішень Конституційного Суду України, можна стверджувати, що ним є народ України.

З вищенаведеного аналізу засад поділу державної влади, її джерел, повноважень Конституційного Суду України та судів системи судоустрою України, властивостей їх рішень, які приймаються іменем України, вбачається, що легітимність усіх судових актів (рішень і висновків Конституційного Суду України та рішень судів системи судоустрою України) має спільну рису, а саме: однакове джерело – воля народу, яка проявляється через органи держави і зумовлює однакову їх обов'язковість. Проте, наявна також відмінна риса легітимності таких рішень, яка випливає із функцій судів. Так, суди системи судоустрою України здійснюють правосуддя, тобто реалізують судову владу і діють при цьому іменем України (назва держави), натомість Конституційний Суд України контролює акти вищих органів державної влади, тому діє, уособлюючи Україну, державу в цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй. – Електронний ресурс. – Джерело доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569.
2. Закон України „Про Конституційний Суд України“ від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. – Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 35. – Ст. 376.
3. Закон України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. – Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
4. Конституція України Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Based on the provisions of the Constitution of Ukraine and special legislation, the article attempts to investigate the ultimate source of legitimacy of court decisions and whether the legitimacy of decisions of the Constitutional Court of Ukraine differs from the legitimacy of decisions of courts of general jurisdiction (whether the reference is the same in both cases).

Keywords: *source of power, human rights and freedoms, constitutional control, court decisions, legitimacy*

В.О. Збаравська,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)*

А.В. Авсієвич,

*доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)*

ЛІЗИНГ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Актуальність теми. Трансформаційні процеси, що відбуваються в ринковій економіці України, обмеженість фінансових та інвестиційних ресурсів, необхідність удосконалення інноваційної складової виробництва зумовлюють пошук нових способів покращення та оновлення основних фондів підприємств.

Одним із таких інструментів є лізинг, який є невід’ємним елементом господарських відносин у державах із розвинутою ринковою економікою. Для України цей вид діяльності є відносно новим, проте активно розвивається.

Дослідженням даної теми займалися такі науковці: О. І. Баєва, А. Г. Барабаш, О. В. Борисюк, А. В. Бурковська, І. Д. Бурковський, Є. О. Глазунов, Ю. С. Гринчук, Г. Ю. Жолнерчик, В. В. Іванишин, Г. С. Корнієнко, С. О. Кучеркова, О. М. Левковець, К. В. Лозінська, Т. І. Лункіна, М. М. Могилова.

Виклад основного матеріалу. Ст. 1 Закону «Про фінансовий лізинг» фінансовий лізинг – вид правових відносин, за якими лізингодавець зобов’язується відповідно до договору фінансового лізингу на строк та за плату, визначені таким договором, передати лізингоодержувачу у володіння та користування як об’єкт фінансового лізингу майно, що належить лізингодавцю на праві власності та набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем, або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця [1].

Лізинг, як економічна категорія, має безліч визначень. Насамперед, лізинг – слово англійського походження, похідне від дієслова to lease, що означає брати і здавати майно в тимчасове користування. Найбільш точно відображає сутність терміна “лізинг” таке визначення: *лізинг* являє собою інвестування тимчасово вільних чи залучених фінансових коштів, при якому лізингодавець зобов’язується придбати у власність обумовлене договором майно у визначеного продавця і надати це майно лізингоодержувачу за плату в тимчасове користування з правом подальшого викупу.

Лізингова угода, у свою чергу, являє собою сукупність договорів, необхідних для реалізації договору лізингу між лізингодавцем, лізингоодержувачем і продавцем (постачальником) предмета лізингу.

Предметом лізингу можуть бути будь-які неспоживані речі, у тому числі підприємства й інші майнові комплекси, будинки, споруди, обладнання, транспортні засоби й інше рухоме і нерухоме майно, які можуть використовуватися для підприємницької діяльності. Предметом лізингу не можуть бути земельні ділянки й інші природні об’єкти, а також майно, що законодавчо заборонені для вільного обороту чи для яких встановлений особливий порядок обороту [2].

Класифікація видів лізингу:

За складом учасників лізингової операції виділяють прямий і непрямий види фінансового лізингу. Прямий лізинг характеризує лізингову операцію, яка здійснюється між лізингодавцем і лізингоотримувачем без посередників. Однією з форм прямого лізингу є здавання активу в лізинг безпосереднім його виробником, що значно зменшує витрати на здійснення лізингової операції і спрощує процедуру укладання лізингової угоди.

За регіональною належністю учасників лізингової операції виокремлюють внутрішній і зовнішній (міжнародний) лізинг. Внутрішній лізинг характеризує лізингову операцію, всі учасники якої є резидентами цієї країни. Зовнішній (міжнародний) лізинг пов'язаний з лізинговими операціями, які здійснюються учасниками з різних країн. На сучасному етапі зовнішній фінансовий лізинг використовується, як правило, при здійсненні лізингових операцій суміжними підприємствами за участю іноземного капіталу.

За лізингованим об'єктом виокремлюють лізинг рухомого і нерухомого майна. За формами лізингових платежів розрізняють грошовий, компенсаційний і змішаний види лізингу. За складом лізингодавців (ліссорів) виділяють індивідуальний і роздільний лізинг [3].

Висновок. Лізинг – це різновид фінансових послуг, форми фінансового лізингу для підприємств на придбання основних засобів та фізичних та юридичних осіб на придбання інших товарів. Він передбачає надання майна лізингоодержувачу у виключне користування лізингодавця протягом визначеного періоду часу. Суб'єктами лізингу є: - власник майна (лізингодавець); - користувач майна (лізингоодержувач); - продавець (постачальник, виробник) майна. Можна виділити чотири основні види фінансового лізингу: міжнародний, зворотний, оперативний або фінансовий лізинг.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про фінансовий лізинг: Закон України від 04.02.2021 № 1201-IX. URL: : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>
2. Класифікація видів фінансового лізингу. URL: https://pidru4niki.com/10310208/investuvannya/klasifikatsiya_vidiv_finansovogo_lizingu
3. Суб'єкти й об'єкти лізингових відносин/ Фінансова діяльність лізингових компаній. URL: <https://buklib.net/books/30458/>

О.О. Казімірова,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
(м. Хмельницький)

Ю.С. Петлюк,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Фінансовий контроль посідає ключове місце в реалізації фінансово-бюджетної політики держави, а також забезпеченні її фінансової стабільності. Зазначений вид контролю є системою здійснення контрольних заходів, організації внутрішнього аудиту, інспектування з метою забезпечення оптимального управління бюджетними ресурсами та державним майном. У провідних країнах світу державний фінансовий контроль є пріоритетною сферою розвитку фінансово-бюджетних відносин. Від ефективності та фаховості застосування цього інструменту значною мірою залежить стан фінансової системи держави.

Обов'язковим і неодмінним елементом фінансової політики держави є організація та функціонування чіткої системи фінансового контролю. З урахуванням цього, її вдосконалення має здійснюватися не автономно, а як системний і першочерговий захід у загальній системі перебудови фінансового механізму, оскільки в Україні ще не склалося цілісної системи державного фінансового контролю, а її основні елементи, які функціонують, діють розрізнено, не скоординовано за умов недосконалої, а іноді й суперечливої нормативно-правової бази, яка регламентує їх діяльність. А також, що досить важливо, на сьогоднішній день в Україні змінилась парадигма державного управління: фінансовий контроль вже не носить виключно примусовий характер, керівництво господарюючих суб'єктів почало усвідомлювати необхідність контролю та за власною ініціативою здійснювати контрольні заходи на власних підприємствах. [1, с. 6].

В Україні здійснення фінансового контролю характеризується станом незавершеності. Більшість фахівців і вчених погоджуються з тим, що країні потрібна цілісна система державного фінансового контролю. На сьогоднішній день система не є досконалою, проте намітилася позитивна тенденція запровадження конкретних заходів

з побудови ефективної системи державного фінансового контролю.

На думку авторів навчального посібника «Фінансовий контроль: теорія, термінологія, практика», фінансовий контроль є обов'язковим атрибутом економіки будь-якої країни, так як спрямований на дотримання законності, фінансової дисципліни, запобігання фінансовим правопорушенням під час мобілізації, розподілу та використання фондів, коштів для виконання завдань і функцій держави й ефективного соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів фінансових відносин. Останнім часом в Україні спостерігається значне зростання кількості економічних злочинів у підприємницькій сфері, відбувається швидкий процес криміналізації банківської і кредитно-фінансової систем, зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно, необхідно посилювати боротьбу зі злочинами в економічній сфері, а її результативність буде залежати від нормативно-правової бази, наявності та обґрунтованості методик здійснення фінансового контролю та його термінології. З урахуванням цих аспектів на сучасному етапі організація дієвого фінансового контролю за повнотою формування та своєчасністю надходження доходів до бюджетів всіх рівнів, а також за законністю й ефективністю використання коштів і майна стає одним із напрямів сучасної економічної і фінансової політики [1, с. 4].

Фінансовий контроль посідає ключове місце в реалізації фінансово-бюджетної політики держави, а також забезпеченні її фінансової стабільності. Зазначений вид контролю являє собою систему здійснення контрольних заходів, організації внутрішнього аудиту, інспектування з метою забезпечення оптимального управління бюджетними ресурсами та державним майном. У провідних країнах світу державний фінансовий контроль є пріоритетною сферою розвитку фінансово-бюджетних відносин. Від ефективного та раціонального застосування цього інструменту значною мірою залежить стан фінансової системи держави.

Сутність фінансового контролю полягає в забезпеченні дотримання правил та норм, пов'язаних зі здійсненням фінансової діяльності, контролюванні витрат та доходів, виявленні та запобіганні фінансовим злочинам, а також підвищенні ефективності використання фінансових ресурсів. В цілому, фінансовий контроль є важливою складовою економіки країни, оскільки він допомагає забезпечити стабільність та здоров'я фінансової системи країни, а також сприяє її ефективному розвитку.

Метою державного фінансового контролю є підвищення ефективності управління державними фінансовими ресурсами, включаючи забезпечення прозорості використання коштів та покращення фінансової дисципліни. Для досягнення цих цілей система державного фінансового контролю повинна бути ефективною.

Значення фінансового контролю визначається характером фінансової діяльності держави, соціальною спрямованістю фінансової політики, що у свою чергу вимагає усе більше й більше коштів. Раціональне та ефективне використання обмежених фінансових ресурсів можливе лише за умови існування дієвої системи контролю за дотриманням законності, фінансової дисципліни і доцільності у процесі мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів коштів, в першу чергу публічних. Отримані у процесі фінансового контролю результати забезпечують виконання бюджетів за доходами і видатками, дають змогу знайти резерви збільшення обсягів фінансових ресурсів, виявити і ліквідувати диспропорції у розподілі фінансових ресурсів, забезпечити цільовий характер використання коштів та реалізувати інші функції органів публічної влади [2].

Як стверджує І. С. Микитюк, місце контролю в системі державного управління визначається функціями та цілями державного управління; ієрархією державної влади; суспільно необхідним розподілом праці. Функція контролю є одним із важливих критеріїв оцінювання рівня результативності зафіксованих фактів. Без оцінювання отриманого результату організація не може визначити, наскільки добре вона функціонує і забезпечує досягнення поставлених цілей. Час від часу система управління повинна порівнювати відомості про фактичний стан організації з тим станом, де вона має перебувати відповідно до розроблених планів [3, с. 247].

Заслугує уваги питання відмінності сутності фінансового контролю та фінансового моніторингу. На думку О. О. Пилипенка, відмінною рисою моніторингу, поряд з іншими формами контролю, є його перманентний (постійний, безперервний) характер і переважне застосування при поточному контролі в ході здійснення операцій підконтрольними суб'єктами. При цьому моніторинг передбачає невтручання в оперативну виробничу діяльність суб'єктів, що перевіряються [4, с. 56].

Дослідження основних принципів фінансового контролю є важливим аспектом. У теорії фінансового права існує багато тлумачень принципів фінансового контролю. Наприклад, Д. В. Лученко визначає принципи державного контролю як тільки науково обґрунтовані та випробувані практикою принципи здійснення контролю [5, с. 203]. Крім того, серед основних принципів фінансового контролю, зафіксованих у Лімській декларації керівних принципів контролю, прийнятій IX Конгресом Міжнародної організації вищих контрольних органів (INTOSAI) у жовтні 1977 р., були передбачені такі: 1) незалежність фінансового контролю як невід'ємного атрибуту демократії та обов'язкового елемента управління фінансовими ресурсами; 2) законодавче закріплення незалежності органів фінансового контролю; 3) визначення необхідності здійснення попереднього контролю і контролю за фактичними результатами; 4) наявність внутрішнього та зовнішнього контролю як обов'язкової умови існування фінансового контролю; 5) гласність і відкритість контрольних органів з обов'язковою вимогою дотримання комерційної та іншої таємниці, що захищається законом [6, с. 11]..

Таким чином, фінансовий контроль відіграє суттєву роль у забезпеченні функціонування держави й має свої власні функції в системі управління. Підвищення конструктивної ролі контролю в державному управлінні залежить від подальшого розроблення теорії фінансового контролю, що сприятиме створенню чіткої системи фінансового контролю, яка є елементом усієї системи державного управління.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гончарук С. М., Долбнева Д. В., Приймак С. В., Романів Є. М. *Фінансовий контроль: теорія, термінологія, практика : навчальний посібник*. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. 298 с.
2. Правові основи фінансового контролю в Україні. URL : [https://arm.naiu.kiev.ua/books/ finansove_pravo/lekcia3.html](https://arm.naiu.kiev.ua/books/finansove_pravo/lekcia3.html) (дата звернення: 18.04.2023).
3. Микитюк І. С. Роль фінансового контролю в умовах трансформації економіки. *Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн* : матеріали Міжнародного форуму молодих вчених (Харків, 1920 трав. 2015 р.). Харків : ХНТУСГ. 2015. Т. 2. С. 245–248.
4. Пилипенко О. О. Як відрізнити моніторинг від перевірки?

Промислово-торгове право. 2019. № 5. С. 55–57.

5. Лученко Д. В. Проблемні питання систематизації принципів контрольно-процесуальної фінансової діяльності. *Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 5. С.199–206.*

6. Сідор М. І. Фінансовий контроль: навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання). Одеса : Вид-во Національного університету «Одеська юридична академія», 2019. 145 с.

Ю.О. Костецька,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)*

А.В. Авсієвич,

*доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)*

СТРАХУВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ДОГОВОРУ

Розвиток суспільства та конкуренція на ринку страхування призвели до створення якісно нових страхових продуктів, що, в свою чергу, спричинило на практиці розробку нових договорів страхування та необхідність їх врегулювання на законодавчому рівні.

Можна із впевненістю припустити, що однією із умов формування людського суспільства була потреба в забезпеченні безпеки, заснованої на інстинкті самозбереження. Відносини, що виникають між особами, зацікавленими у страхуванні свого життя, майна, відповідальності та інших майнових інтересів, що не суперечать чинному законодавству України (страхувальниками), з однієї сторони, та особами, які здійснюють страхування (страховиками), з іншої, опосередковуються договором страхування.

Таким чином, цей договір є правовим засобом, який опосередковує процес надання страхової послуги страховиком страхувальникові:

1. Договір страхування - це договір, за яким страхова компанія зобов'язується сплатити компенсацію (гроші або інша компенсація) у разі непередбачених подій (таких як пожежа, нещасний випадок, хвороба, смерть).

2. Застрахована особа — це особа, яка уклала договір

страхування зі страховою компанією та сплачує внески.

3. Страхова внесок — це певна грошова сума, яку страхувальник сплачує страховій компанії за страховий захист.

4. Страхова виплата означає суму, яку страхова компанія виплачує страхувальнику відповідно до умов договору страхування, коли відбувається непередбачена подія.

5. Умови договору страхування — це правила, за якими страхувальник вимагає страхових виплат, а також обов'язки та права сторін договору.

6. Договори страхування можуть бути укладені на різні періоди та для різних типів ризиків (наприклад, страхування життя, майна, страхування відповідальності).

7. Порушення умов договору страхування може призвести до відмови у страховій виплаті або до зменшення суми. Тому перед підписанням договору страхування важливо вивчити всі умови договору страхування.

8. Договір страхування — це спосіб зменшити ризик грошових втрат у разі несприятливих подій, таких як хвороба, нещасний випадок, пожежа, пошкодження майна тощо.

9. Укладаючи договір страхування, страхувальник отримує додаткові переваги, такі як захист своєї роботи, майна та здоров'я, а також потенційну грошову компенсацію збитків через обставини, за які він не відповідає.

10. Страхові контракти є важливим аспектом бізнесу, оскільки вони забезпечують захист організацій від шахрайства, втрати товарів, відповідальності перед третіми особами тощо.

11. У разі зміни умов майна (наприклад, ремонту або переїзду), страховий договір може бути переглянутий та відкоригований.

12. Договір страхування може містити винятки (випадки, які не підлягають страхуванню) та обмеження відповідальності страхової компанії.

13. Складові можуть відрізнятися в залежності від конкретного виду страхування. Наприклад, обов'язкове страхування цивільної відповідальності водіїв має свої особливості.

14. Страхування майна може захистити власника від ризику втрати або пошкодження внаслідок непередбачених обставин.

15. Щоб укласти договір страхування, необхідно відповідально вивчити різноманітні пропозиції страхових компаній, розуміти їх умови та обмеження та укладати договори лише з перевіреними та надійними страховими компаніями.

16. При укладанні договору страхування страхувальник відіграє важливу роль в оцінці ризиків страхування за всіма обставинами, відомими страхувальнику і зобов'язаний повідомляти страхувальника про майбутні зміни страхових ризиків.

17. Страхові виплати за договорами індивідуального страхування здійснюються незалежно від суми заборгованості за державним соціальним страхуванням, соцзахистом, відшкодуванням шкоди.

18. У разі дострокового розірвання договору страхування грошові кошти не можуть бути здійснені у вигляді грошових відшкодувань.

19. Компетентний орган має право встановлювати додаткові вимоги до договорів індивідуального страхування життя та договорів страхування майна.

20. Договір страхування може бути укладений шляхом видачі страховиком страхувальнику страхового свідоцтва (полісу, свідоцтва). У разі недотримання письмової форми договору страхування такий договір є недійсним.

21. Страховики, які здійснюють страхування життя, зобов'язані вести персоніфікований (індивідуальний) облік договорів страхування життя та в межах договору страхування життя персоніфікований (індивідуальний) облік за кожною застрахованою особою.

Отже, договір страхування – це письмова угода між; страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми страхувальнику чи іншій особі, визначеній страхувальником, або на користь якої укладено договір страхування (надати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені терміни та виконувати інші умови договору.

Список використаних джерел та літератури:

1. Договір страхування: окремі правові аспекти. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31002/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B3%D1%83%D1%82%20%D0%94.%D0%92.pdf>
2. Договір страхування. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%94%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80_%D1%81%D1%82%D1%80%D

0%B0%D1%85%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F

3. Особливості страхового договору. URL: https://stud.com.ua/72829/strahova_sprava/osoblivosti_dogovoru_strahu_vannya

4. Договір страхування. URL: <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=10050>

5. Страхування майна: правові аспекти. URL: https://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ012656

6. Страхування майна: правові аспекти. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/reader/BZ012656>

Ю.О. Костецька,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)

О.В. Охман,
кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький)

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

Однією з основних складових предмета науки кримінології є вчення про особу злочинця. Без нього неможливо до кінця з'ясувати всі інші кримінологічні проблеми, будь-то детермінанти злочинності чи організація боротьби з нею. Зміст поняття особи злочинця поєднує в собі соціологічне поняття особи і юридичне поняття злочинця, тому проблема особи злочинця має вирішуватись на основі загально-соціологічного вчення про особу. Поняття «людина» включає нерозривну єдність різних сторін її суті: соціальної і біологічної. У понятті «особа» фіксуються лише специфічно соціальні ознаки. Особа – це соціальна сутність людини, те, ким вона стала у процесі соціалізації, своєї діяльності в суспільстві. Соціальні якості конкретної особи пов'язані з рівнем її свідомості, змістом внутрішнього духовного світу [1, с. 37].

Кримінологічне вивчення особи злочинця наразі є актуальним, має велике значення для виявлення властивостей, які породжують злочинну поведінку, в цілях її запобігання. Вивчення характерних

особливостей особи злочинця має значення для індивідуалізації відповідальності, успішного перевиховання засуджених; воно є основою розробки і проведення заходів державних і суспільних органів по запобіганню злочинам. Погоджуємось з думкою з В.П. Хоменка, що «без наукового вивчення особи злочинця буде утруднено успішне рішення проблеми запобігання злочинам» [2, с. 179]. Ознаки особи можуть бути не лише позитивними, а й негативними. Саме останні характерні для особи злочинця. Таким чином, застосовуючи поняття «особа злочинця», треба мати на увазі саме соціальну суть людини, яка вчинила злочин, тобто порушила кримінальний закон. Вивчення особи злочинця у кримінології підпорядковано виявленню закономірностей злочинної поведінки, злочинності як масового явища, їх детермінації і розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо боротьби зі злочинністю.

Окремі характеристики особистості злочинця (в першу чергу вік і стан психіки, який визначає неосудність) одночасно є ознаками суб'єкта кримінального правопорушення, без встановлення яких особу не можна притягти до кримінальної відповідальності. Крім того, характеристики особистості злочинця повинні оцінюватися судом при призначенні кримінального покарання. Проте, наголошується, що зміст поняття «особистість злочинця» значно ширший, він далеко не вичерпується ознаками, специфічними для кримінального права. Особистість злочинця є предметом комплексного вивчення і розгляду фахівцями різних галузей знань (кримінології, соціології, психології, психіатрії тощо) [2, с. 181].

Виходячи з наведеного, можна сказати, що особа злочинця – це сукупність соціальна значимих властивостей, ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людині, винну в порушенні кримінального закону, в поєднанні з іншими (неособистими) умовами та обставинами, що впливають на її злочинну поведінку. З цього визначення чітко видно зв'язок між загально-соціологічною і кримінально-правовою сутністю поняття особи злочинця. Негативні соціальні чинники формують особу злочинця лише в тих випадках, коли вони проявляються у самому факті вчинення злочину. Самі ж негативні ознаки і властивості не дозволяють вважати особу злочинцем до вчинення нею злочину. Кримінологів цікавлять як соціально-негативні фактори, що відбилися у свідомості особи і сформували в неї здатність вчинити злочин, так і ті, які сприяли вчиненню конкретного кримінального

правопорушення [1, с. 28].

Суспільна небезпека особистості формується зазвичай ще до моменту здійснення кримінального правопорушення. Цей процес виражається у дисциплінарних та адміністративних правопорушеннях, аморальних вчинках. Однак кримінологія визначає здійснення кримінального правопорушення як момент якісного переходу від особистості, яка має соціально небезпечні якості, до особистості злочинця. Одні кримінологи стверджують, що про існування особистості злочинця можна говорити лише у визначених законом часових межах: від вступу в законну силу звинувачувального вироку суду і до відбуття покарання і погашення судимості. Інші вказують, що, на відміну від кримінально-виконавчої системи, кримінолог повинен розглядати не лише засуджених, але й фактичних злочинців, оскільки найдосвідченіші і небезпечні злочинці нерідко уникають кримінальної відповідальності; не брати їх до розгляду – це означає не побачити істотного пласта кримінальної мотивації. У будь-якому випадку, сучасна наука вважає, що наявність у людини соціально небезпечних якостей не дає підстав для того, щоб наперед поводитись із нею як із злочинцем.

Для повнішого розуміння поняття особи злочинця необхідно визначити структуру особи злочинця. У філософському значенні під структурою прийнято розуміти будову якого – небудь об'єкта або явища, можливість розподілу його на складові частини (елементи), а також встановлення зв'язків і взаємодії між ними. І.М. Даньшин зазначає, що до структури особи злочинця, входять наступні елементи:

1. Соціально-демографічні ознаки: стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання та ін.; Ці ознаки притаманні будь-якій особі і самі по собі не мають кримінологічного значення. Але у статистичній сукупності осіб, які вчинили злочини, соціально-демографічні ознаки дають важливу інформацію, без якої неможлива повна кримінологічна характеристика особи злочинців. Наприклад, опираючись на таку ознаку, як стать, ми можемо зробити висновок про те, що злочинність чоловіків значно переважає жіночу, особливо стосовно тяжких насильницьких злочинів. Зокрема, співвідношення убивств, вчинених жінками і чоловіками, складає 1 до 11, тяжких тілесних ушкоджень – 1 до 35. Правда, останніми роками частка жіночої злочинності в Україні зростає.

2. Особистісно – рольові властивості: соціальні позиції, виконання власних рольових обов'язків і функцій, що впливають з даних соціальних позицій;

3. Соціально – психологічні якості: соціальна реакція людини на лад її життя, психічні стани і процеси, потреби, установки, інтереси, система ставлення до дійсності, спрямованість – антисоціальна, мотивації – егоїстичні, цинічні, корисливі;

4. Риси правової і моральної свідомості: неповага до закону (прихована, явна), правове свавілля, спотворена моральна свідомість, психічні аномалії – психопатія, психопатичний стан, хронічний алкоголізм, наркоманія;

5. Кримінально – правові ознаки особи злочинця: деякі форми до злочинної поведінки, виражаються і вчиненому злочині – спрямованість злочинної поведінки на конкретні суспільні відносини, взяті під охорону закону (безпосередній об'єкт посягання), ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину, способи досягнення злочинної мети, мотив, ставлення винного до вчиненого. Ці відомості дають уявлення про особу злочинця з кримінально-правових позицій і охоплюють якості, властиві саме злочинцю, а не якій-небудь іншій особі, наприклад, аморальній людині чи порушнику трудової дисципліни, не кажучи вже про законослухняних громадян.

6. Психологічні ознаки особи включають в себе особливості її інтелектуальних, емоційних і вольових якостей. Інтелектуальні властивості охоплюють: рівень розумового розвитку, обсяг знань, життєвий досвід, широту або вузькість поглядів, зміст і різноманітність інтересів тощо. Кримінологічні дослідження показують, що більшість осіб, які вчинили злочини (зокрема, насильницькі), характеризується зниженим рівнем загальноосвітніх знань, вузьким світоглядом, а то й розумовою відсталістю і обмеженими здібностями до якоїсь суспільно корисної діяльності.

7. Емоційні якості особи характеризують урівноваженість і рухливість нервових процесів (вид темпераменту), ступінь емоційного збудження, силу та темп реагування на різні зовнішні подразники і ситуації тощо. Так, особам, які вчинили насильницькі злочини, притаманні нестриманість, необдуманість вчинків, агресивність, конфліктність, мінливість у ставленні до інших людей. Вольові властивості особи полягають у вмінні свідомо регулювати свою поведінку, здатності приймати і виконувати правильні рішення, досягати поставленої мети. Треба зазначити, що

певна частина злочинців володіє сильними волевовими якостями, але вони слугують для задоволення антисуспільних потреб та інтересів. Інші злочинці характеризуються слабовіллям, піддатливістю, неспроможністю протистояти негативним зовнішнім впливам [3, с. 83-84].

Особа злочинця є складним, інтегруючим і багатовекторним поняттям. У кримінологічній науці існує низка визначень особи злочинця, які можна об'єднати за такими трьома ознаками.

1. Формальна ознака передбачає підхід, за яким особа злочинця розглядається як особа людини, яка вчинила кримінальне правопорушення, з наданням їй цілісної характеристики, а саме це складне інтегруюче поняття, що містить у собі й об'єднує біологічні, соціальні та психологічні сторони.

2. Змістовна ознака передбачає окрему характеристику особи злочинця у зв'язку з учиненням нею кримінального правопорушення та наявністю причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням та особою.

3. Формально-змістовна ознака – та, за якою виділяється стан особи в момент учинення кримінального правопорушення, а саме коли до та після вчинення кримінального правопорушення (часовий термін) особа не може вважатися «особою злочинця».

Узагальнене поняття особи злочинця є певною абстракцією, поки воно не наповнюється конкретним змістом, зокрема соціально-демографічною, психологічною та моральною характеристиками, адже комплексне вивчення особи злочинця не повинно обмежуватися встановленням окремих ознак, які часто характеризують особу поверхово, а має проводитися з необхідною глибиною у їх взаємодії, що є гарантією більш повного виявлення чинників генези особи злочинця з метою застосування адекватних заходів для її корекції і недопущення вчинення нею нових злочинів. На основі вивчення особистості та структури особи злочинця визначаються класифікація та типологізація особистості [4, с. 154].

Важливо пам'ятати, що кожна особа злочинця – унікальна і вимагає індивідуального підходу до вирішення проблеми. Потрібно шукати шляхи попередження кримінально протиправної поведінки та розв'язання проблем, які стали причиною кримінального правопорушення. Насамперед, необхідно створити ефективну систему запобігання злочинності, включаючи превентивні програми та виховну роботу з дітьми та підлітками, розвиток механізмів соціального захисту та інші. Також важливо

підтримувати правову державу, зміцнювати права людини та громадянське суспільство, забезпечувати рівність перед законом для всіх людей без винятку.

Отже, можна стверджувати, що проблема особи злочинця потребує комплексного та системного підходу для вирішення. Як зазначає К.Б. Марисюк, її необхідно розглядати з багатьох різних точок зору та використовувати різні інструменти, щоб попереджувати злочини та розв'язувати проблеми, які можуть бути на їхній основі [5, с. 140].

Взявши за основу типологічної класифікації особи насильницького злочинця мотив кримінального правопорушення, можна виділити такі основні типи особи:

1) корисливий (група мотивів: користь, заздрість, помста, конфлікт, відновлення «соціальної справедливості», особисте збагачення);

2) насильницький (об'єднує таку групу мотивів, як: зняття стресу чи напруги, гнів, «покарання», приниження жертви, неприязнь, заздрість, образа, захист себе від агресивної поведінки майбутньої жертви, відновлення справедливості, самоствердження, задоволення потреби у визнанні, задоволення садистських нахилів);

3) сексуально-девіантний (самоствердження, приниження жертви, фізіологічне задоволення, помста, ревності, задоволення сексуальних відхилень садистського характеру);

4) атипово-вмотивований (до цього типу належать насильницькі злочинці, мотив злочину яких встановити не видається можливим. Це так звані безглузді, неусвідомлювані, безмотивні, іноді полімотивовані злочини). Поряд із наведеними критеріями відмежування типів особи насильницького злочинця особливу увагу, на наш погляд, необхідно звернути на такі ознаки, як глибина і стійкість антисоціальної спрямованості особи злочинця, ступінь його суспільної небезпеки.

Саме за характером антисоціальної спрямованості насильницьких злочинців О.М. Джужа поділяє останніх на три основні типи [6, с. 106-107]. До першого типу належать злочинці з чітко і стійко вираженою агресивно-насильницькою антигромадською спрямованістю. Такі особи орієнтовані на поведінку, що становить небезпеку для життя, здоров'я і гідності інших громадян. Для них характерним є негативно-зневажливе ставлення до людини та її найважливіших благ, переконаність у допустимості насильницьких засобів вирішення конфліктів. Такий

поведінковий стереотип – результат глибокої деформації особи, специфічний продукт езопової життєвої спрямованості. До другого типу насильницьких злочинців належать особи, що характеризуються в цілому негативно, які допускали і раніше різні правопорушення, але спрямованість яких на момент вчинення злочинів проти особи явно не виражена. Вчинення насильницького злочину стає засобом досягнення особливо значимих для них цілей, способом заволодіння певним благом. До третього типу відносять ситуативних, випадкових злочинців, які до вчинення злочину були характеризовані позитивно або нейтрально, а саме насильницьке посягання вчинили вперше під впливом несприятливої зовнішньої ситуації. В їх поведінці відсутні ознаки, властиві представникам двох попередніх типів. Вони застосовують насильство як реакцію на певну ситуацію.

Список використаних джерел та літератури:

1. Титаренко О.О., Хорошун О.В., Стулов О.О. КРИМІНОЛОГІЯ: конспект лекцій для студентів юридичного факультету. Дніпро, 2016. 84 с.
2. Хоменко В. П. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у фіскальній сфері: теорія і практика: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 400 с.
3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник/ І.М. Даньшин, В. М. Голіна, Ю.М. Валуйська та ін.; за заг. ред.. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право 2009. 288 с.
4. Денисов С.Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152-159.
5. Марисюк К.Б. Ще раз до питання про типологію особи насильницького злочинця видання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 139-143.
6. Кримінологія / за заг. ред. д.ю.н., проф. О. Джужи. Київ: Атіка, 2009. 312 с.

В.В. Ксьондзик,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
(м. Київ)

О.В. Охман,
кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ

Відповідно до ст. 65 Конституції України захист Вітчизни, незалежність і територіальна цілісність України, шанування її державних символів є обов'язком кожного громадян України [1]. Варто також зазначити, що оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Відповідно до ч. 1 ст. 39 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» [2] призов військовозобов'язаних та резервістів на військову службу під час мобілізації проводиться в порядку, визначеному цим Законом та Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [3]. У зв'язку із вторгненням росії на територію нашої держави, Указом Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24 лютого 2022 року оголошено загальну мобілізацію на території України строком на 90 діб [4], яка неодноразово продовжувалася Указом Президента України «Про продовження строку проведення загальної мобілізації» [5]. Станом на квітень 2023 року продовжено воєнний стан та території України, а відповідно продовжено загальну мобілізацію.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» мобілізаційна підготовка та мобілізація є складовими частинами комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави.

Мобілізація – це визначений комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати

воєнного часу. Призов громадян на військову службу під час мобілізації або залучення їх до виконання обов'язків за посадами, передбаченими штатами воєнного часу, здійснюють територіальні центри комплектування за сприяння місцевих органів виконавчої влади або командири військових частин (військовозобов'язаних, резервістів Служби безпеки України – Центральне управління або регіональні органи Служби безпеки України, військовозобов'язаних, резервістів Служби зовнішньої розвідки України – відповідний підрозділ Служби зовнішньої розвідки України, військовозобов'язаних оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – відповідні органи управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту) [6, с. 3-4].

Мобілізації підлягають усі громадяни України віком від 18 до 60 років, які здатні виконувати свій військовий обов'язок, окрім винятків, передбачених законом. Громадяни України, які отримали повістку, повинні у визначений термін звернутися до вказаного територіального центру комплектування та соціальної підтримки. Це стосується і тих осіб, які мають право на відстрочку або є непридатними до служби за станом здоров'я. Відповідно до Законів України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок і військову службу» громадяни, які ухиляються від призову на строкову військову службу, призову за мобілізацією, військового обліку або спеціальних (перевірочних) зборів, несуть адміністративну та кримінальну відповідальність.

Законом про кримінальну відповідальність передбачено низку статей, якими закріплені види кримінальних правопорушень у сфері забезпечення призову та мобілізації, проте найпоширенішим кримінальним правопорушенням у сфері забезпечення призову та мобілізації є ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, що встановлене у ст. 336 КК України, та за вчинення якого передбачено відповідальність у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років [6]. Отже, розглянемо кримінально-правову характеристику ст. 336 КК України «Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період».

Об'єкт правопорушення за ст. 336 КК України виступають суспільні відносини у сфері переведення економіки, діяльності

органів влади, самоврядування, інших сфер і галузей країни на функціонування у період воєнного стану, а Збройні Сили України, інших воєнізованих формувань на організацію і штати воєнного часу. Тобто це передбачений законом порядок підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших формувань на рівні, що забезпечує вимоги національної безпеки. Додатковим обов'язковим об'єктом правопорушення є встановлений законом порядок комплектування Збройних Сил України та інших формувань.

Суспільна небезпека правопорушення полягає в тому, що мобілізація – це комплекс заходів, які здійснюються в державі з метою переведення органів державної влади, місцевого самоврядування та деяких інших органів на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України чи інших військових формувань – на організацію і штати воєнного часу. Ефективно дати відсіч нападникам на країну чи виконати зобов'язання по спільній обороні від агресора без швидкої і своєчасної мобілізації неможливо [6, с. 7-8]. Тому ухилення від призову до Збройних Сил України з числа військовозобов'язаних громадян під час воєнних дій, які розпочались або передбачаються, створює загрозу для безпеки держави у сфері оборони.

Об'єктивна сторона характеризується діянням у формі бездіяльності, тобто ухиленні будь-яким способом від призову за мобілізацією. Так, невиконання обов'язку за ст. 65 Конституції України, свідчить про ухилення. Варто також зазначити, що ухилення може здійснюватися різними способами: підrobка документів, заподіяння собі тілесних ушкоджень, виїзд з постійного місця проживання з метою уникнути виконання військового обов'язку тощо. Окрім цього, склад цього кримінального правопорушення є формальним і вважається закінченими з моменту неявки в зазначений документом (повісткою, розпорядженням, наказом) час прибуття на призовний пункт, до військової частини чи установи. Оскільки диспозиція ст. 336 КК України є бланкетною, тому вона відсилає до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» за для можливості повноцінно розкрити усі ознаки даного кримінального правопорушення.

Окрім цього, диспозиція аналізованої статті містить також вказівку на час вчинення кримінального правопорушення, а саме в особливий період. Так, у ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну

підготовку та мобілізацію» визначається, що особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов’язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [3].

Суб’єкт правопорушення спеціальний, тобто відповідальність можуть нести визначене коло осіб. Перш за все ним може бути особа, яка є осудною і досягла віку, коли може підлягати призову за мобілізацією. Такими особами є громадяни України чоловічої або жіночої статі – військовозобов’язані першої або другої категорій. За віком суб’єктом кримінального правопорушення може бути особа від 18 років до граничного віку перебування в запасі першого або другого розряду (для солдат, матросів, сержантів і старшин – це, відповідно, 35 і 40 років, прапорщиків і мічманів – 35 і 50, молодших офіцерів – 45 і 50, старших офіцерів, крім полковників (капітанів 1 рангу) – 50 і 55, полковників (капітанів 1 рангу) – 55 і 60, вищих офіцерів – 60 і 65 років, для жінок – прапорщиків, мічманів і осіб офіцерського складу – 50, інших військовозобов’язаних-жінок – 45 років). Жінки можуть бути зобов’язаними (а отже, бути суб’єктом злочину в разі ухилення від призову) тільки в разі, якщо вони пройшли військову службу за контрактом і були звільнені в запас або мають за спеціальністю медичну підготовку або підготовку, споріднену з відповідною військово-обліковою спеціальністю, і придатні до військової служби за станом здоров’я та віком.

Суб’єктивна сторона аналізованого кримінального правопорушення характеризується виною у формі прямого умислу. Тобто особа усвідомлює небезпечний і протиправний характер своїх вчинків, проте має намір і бажання так діяти, а саме досягти мети – уникнути самого призову за мобілізацією.

Мотив правопорушення не впливає на кваліфікацію злочину, тому він практично ніколи спеціально не встановлюється судом,

хоча можна припустити самі розповсюджені – острах за своє життя, нігілістичний прояв байдужості до долі країни.

Необхідно також зазначити, що на практиці застосування ст. 336 КК України відповідальність за ухилення настає після того, коли особі вручили повістку саме на проходження служби після того, як вона пройшла медкомісію, була визнана придатною, а підстав для відстрочки немає. Проте якщо це первинна повістка, яка стосується уточнення облікових даних, то за неявку настає лише адміністративна відповідальність за ст. 210 КУпАП «Порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку» [8].

Аналіз практичного застосування ст. 336 КК України дозволяє зробити наступні висновки. Так, незважаючи на безальтернативну санкцію статті у вигляді позбавлення волі спостерігається одразу три форми реалізації кримінальної відповідальності: призначення покарання із його реальним відбуванням; призначення покарання із звільненням від його відбування; звільнення від кримінальної відповідальності. На нашу думку, до санкцій ст. 336 КК України необхідно додатково внести інші види покарання, а саме: передбачити штраф, в розмірах, що робить скоєння кримінального правопорушення матеріально обтяжливим; як альтернативу позбавленню волі передбачити обмеження волі на той самий строк; передбачити альтернативу у вигляді громадських робіт, що робить скоєння кримінального правопорушення морально обтяжливим. Окрім цього, також слід передбачити спеціальну підставу для звільнення від покарання «у разі добровільної явки правопорушника за повісткою та для отримання направлення у військову частину». При цьому таке звільнення від кримінального покарання слід застосовувати за умови, що державі будуть компенсовані матеріальні витрати, які понесені при встановленні правопорушення, його досудовому розслідуванні та під час судового провадження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про військовий обов'язок та військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ. Дата оновлення: 31.03.2023 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. Дата оновлення: 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

4. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 69/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text>

5. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку проведення загальної мобілізації»: Закон України від 07.02.2023 р. № 2916-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2916-20#Text>

6. Ухилення від призову за мобілізацією. / укл.: Коропатнік І.М., Микитюк М.А., Павлюк О. О., Петков С.В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 486 с.

7. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 21.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 19.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

М.М. Лаврієнко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
А.М. Олійник,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
О.В. Подолянчук,
кандидат філологічних наук
(м. Хмельницький)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ДЕРЖАВІ

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію суверенної та незалежної України. Ця подія шокувала не лише українців, а й увесь цивілізований світ. Одним із гострих питань, що набуло широкого обговорення в сучасних дискусіях, є мовний чинник у російсько-українській війні, оскільки його вважають інструментом

маніпуляції росії. Питання мови було актуальним завжди, а зараз в час війни є особливо важливим. У зв'язку з останніми подіями, які відбуваються в Україні, розвиток української мови в різних сферах нашого життя є необхідним елементом забезпечення національної безпеки та національних інтересів української держави. Зауважимо, що одним із факторів генетичного здоров'я кожної нації є створення комплексного мовного простору, тобто цілісної мовної особистості. Загальновідомо, що мова народу — код нації, тому вона є визначальним чинником нації.

Складником мовної політики держави є мовне законодавство — «сукупність ідеологічних постулатів та практичних дій, що спрямовані саме на регулювання мовних відносин у країні чи на розвиток мовної системи в певному напрямі» [1].

До 2012 року в нашій державі діяв Закон України «Про мову в УРСР». Він був прийнятий ще в радянську епоху й уповільнював розвиток української мови, оскільки цей Закон був спрямований не на її захист як державної мови, а на знищення. [2, с. 5-7]. Радянські постанови й розпорядження обмежували сферу вжитку української мови. Хоча офіційно існувала двомовність, на практиці ж все зводилося до російської одномовності.

Відповідно до ст. 10 Основного Закону, державною мовою в Україні є українська [3]. У науковій літературі зазвичай вживається два поняття — «державна» й «офіційна» мова. Це створювало неоднозначність у розумінні. Щодо значення статусу української мови як державної чи офіційної було досить багато дискусій, і саме тому Конституційний Суд України надав роз'яснення, яким вніс ясність у розуміння статусу української мови, а також уподібнив поняття «державна» та «офіційна». [4].

Нині мова є тим кордоном, який відмежовує український народ від ворога й об'єднує всередині. Мова — це перший та останній bastion захисту держави, вона не є нейтральною дією, завжди мала і має власну політичну логіку, — подобається це нам чи ні [5, с. 251].

Станом на сьогодні Україна зробила значний крок на шляху до посилення захисту державної мови, оскільки 25 квітня 2019 року парламент нашої держави прийняв Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі - Закон). Цей Закон набрав чинності 16 липня 2019 року. Потрібно проаналізувати його зміст.

Насамперед ціллю Закону є створення гідних умов для

захисту мовних прав та потреб українців. Також особливістю цього Закону став обов'язок використання української мови не тільки в органах державної влади й органах місцевого самоврядування, а й в інших сферах публічного життя, приміром, у кав'ярнях та інших закладах харчування. До того ж в Основному Законі нашої держави в статті 10 вказано: «В Україні гарантується вільний розвиток, використання та захист російської, інших мов національних меншин України» [3]. Необхідно підкреслити, що Закон визначає можливості національних меншин у сфері освіти. До прикладу: «особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини України», визначено частиною першою статті 21 Закону [6].

Потрібно зазначити, що фундаментом будь-якого нормативного акту є Конституція нашої держави, тому Закон конкретизує статус державної мови й способи її захисту. Цей документ є підставою для внесення змін до Кодексу України про адміністративні порушення, тобто за порушення в сфері законодавства про захист державної мови на осіб, винних у вчиненні правопорушення будуть накладатися штрафи.

З вищезазначеного стає зрозуміло, що прийняття Верховною Радою Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» було важливим та необхідним кроком для закріплення статусу державної мови, гарантованого Основним Законом, встановлення обов'язку використання української мови у всіх публічних сферах суспільного життя, а також введення відповідальності за недотримання законодавства про мову.

Можна зробити висновки, що мова беззаперечно є чинником національної безпеки, це той кордон який відмежовує українців від окупаційних військ російської федерації. Тому потрібно розвивати й плекати українську мову.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мовна політика. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 27.04.2023).

2. Булик-Верхола С. З., Верхола А. О. Історико-правові аспекти функціонування української мови. Серія: Право, 2018. №1 (59). С. 5-10.
3. Конституція України : Закон від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР // ВВР України. 1996. № 30.Ст. 141.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) : Рішення Конституційного Суду України від 14.12.1999 року № 10-рп/99 // *Офіційний вісник України*. 2000. № 4. Ст. 109.
5. Кулик В. Вплив віку на мовні практики й уявлення громадян України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України*. 2013. Вип. 2 (64). С. 242 – 259.
6. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 року № 2704-VIII// ВВР України. 2019. № 21. Ст.81.

М.М. Лаврієнко,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)*

Н.О. Стеньгач,

*кандидат історичних наук, доцент
(м. Хмельницький)*

ЩОДО МІСЦЯ, РОЛІ ТА ЗНАЧЕННЯ ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Тема війни була актуальною завжди. Особливо гострого значення для всіх українців вона набула з 24 лютого 2022 року, коли російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію суверенної й незалежної України. Багато українських міст (Дніпро, Харків, Київ, Миколаїв та інші) постраждали в перші дні вторгнення окупаційних військ та страждають й досі. Так як війни були колись і тривають зараз (до прикладу в нашій державі

триває вже понад рік, так як вже зазначалося вище), вважаємо за доцільне розглянути тему війни більш ширше та детальніше. Необхідно згадати Першу світову війну, тому що це досить глобальний конфлікт, у якому були задіяні 38 держав. Особливо наголосимо щодо місця та ролі Османської імперії в цій кровопролитній війні, адже після неї імперія припинила існувати й виникла республіканська Туреччина.

Необхідно зазначити про Османську імперію напередодні Першої світової війни. Перед війною Османська імперія володіла територією в 1,8 млн км. Це була конституційна монархія, але насправді влада знаходилася в руках трьох лідерів младотурецької партії «Єднання і Прогрес»: Енвер - паші - він був військовим міністром, Талаат - паші - він був Головою партії та ще й міністром внутрішніх справ і Джемаль-паші – він був морським міністром. Протягом 10 років правління младотурок змінилося аж 14 урядів. Ця велика цифра вказувала на те, що партія «Єднання і Прогрес» не в силах створити політичну стабільність, спокій, мир та злагоду в країні.

Младотурки не вжили ефективних, потрібних і прогресивних заходів для того, щоб вирішити соціальні проблеми в країні, вони лише створили умови для того, щоб погіршити економічне становище Османської імперії. З економічної та фінансової точки зору Османська імперія не належала до країн, які розвивалися в нових умовах, створених промисловою революцією в Європі і накопиченням капіталу. Країна страждала не тільки від збільшення дефіциту бюджету, а й від зовнішньої заборгованості. Вона намагалася не відставати у промисловому відношенні від добре розвинених промислових країн з відсутністю промислового обладнання та засобів і залежала в більшій частині від імпорту Німецької імперії та Австро-Угорської імперії [1].

Коли ж імперія вступили в Першу світову війну? Це відбулося 2 листопада 1914 року в складі блоку Центральних держав, адже турки бачили в Німеччині ту країну, яка здатна допомогти їм повернути втрачені території, тому Османська імперія приєдналася саме до Центральних держав.

Варто наголосити й про цілі, які ставила перед собою імперія. Вона хотіла захопити Крим, Іран, Кавказ. Турки здавна були войовничими і не могли змиритися з тим, що з війни вони можуть вийти переможеними, а не переможцями, через цю причину в них були плани щодо російської імперії, а саме: Османська прагнула

реваншу за поразку в російсько-турецькій війні, яка відбулась у 1877-1878 роках.

Для того щоб османська армія була спроможна вести бої, їх для цього готували німецькі інструктори. Варто сказати й про флот держави. Були включені військові кораблі німців: легкий крейсер «Бреслау» і лінійний «Гебен». Ці крейсери обстріляли такі міста як Севастополь, Феодосію, Новоросійськ та Одесу. Коли ж інші країни оголосили війну османам? 2 листопада 1914 року Російська імперія оголосила про початок війни з Османською . 5 листопада війну Османській імперії оголосили Британська імперія і Французька республіка, а 14 листопада 1914 молодотурецький уряд вже офіційно повідомив про те, що розпочинаються воєнні дії проти британців і французів.

Потрібно підкреслити, що до 1917 року в Османській імперії панував антивоєнний дух. Було багато прихильників сепаратного миру, він активно пропагувався в країні, планувався державний переворот, але його спроба зазнала невдачі. У 1917 році в Росії відбулася Лютнева революція, вона спричинила ще більше повстань проти війни, адже всі втомилися від такого масштабного конфлікту, миру хотіли як народ, так і військові, але до його укладення потрібно було ще трохи часу.

Як повідомляє вітчизняний історик Г.З. Алієв, 27 листопада 1917 Німеччина і Туреччина підписали спеціальну угоду про співпрацю до кінця війни. Дана угода забороняла укладати сторонам сепаратний мир. Для заохочення Туреччини німці внесли особливий пункт «про тісну співпрацю обох союзних сторін» [2, с .313].

Турецькі збройні сили в 1918 році перебували в дуже скрутній ситуації. Вони відчували голод, не мали належного одягу, боєприпасів не було достатньо. Давайте звернемо увагу й на внутрішню ситуацію в країні, яка склалася в кінці Першої світової війни. У середині жовтня 1918 року пройшов останній з'їзд партії «Єднання й прогрес» , на ньому було вирішене питання про саморозпуск младотурків. До влади прийшов новий уряд і він почав вести переговори з Антантою. 30 жовтня 1918 року турки підписали перемир'я з країнами Антанти, але по факту це була капітуляція Османської імперії.

Протягом місяця після підписання документа в Стамбулі стали на якір британські, французькі, грецькі та італійські кораблі, а форти в протоках зайняли англійці. Англійські солдати першими

вступили на вулиці столиці, потім до них приєдналися французькі та італійські армії. Столиця була здана переможцям. Так закінчилося участь Туреччини в Першій світовій війні. [3]

Отже, з вищезазначеного стає цілком зрозуміло, що участь османів у цьому конфлікті обернулася для країни поразкою і після Першої світової війни імперія припинила своє існування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Turkey in the First World War — War Plans and Mobilization
2. *Алієв Г.З.* Туреччина в період правління младотурок. М.: Наука. 1972. 388с.
3. <https://bigbro.com.ua/turechchina-v-pershij-svitovij-vijni-istoriya/6/>

М.М. Лаврієнко,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)*

А.В. Данілова,

*асистентка кафедри
(м. Хмельницький)*

КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Якісне функціонування системи правосуддя неможливе без відносин, що є заснованими на довірі між усіма її учасниками. Одним із основних учасників є адвокат, оскільки саме він є посередником між судом і громадянами. Коло прав, а також обов'язків правозахисника має свою специфіку. Принцип адвокатської таємниці є головною й найвагомішою умовою встановлення довірливих та щирих відносин між правозахисником та його клієнтом, оскільки останній змушений інформувати чужу людину (тобто адвоката) про обставини свого приватного життя, а вони інколи носять не лише позитивний характер, а й негативний. Тому якщо цей принцип буде відсутній у роботі захисника, то клієнт уникатиме від повідомлення важливих деталей та розповіді всієї правди.

Як наслідок, адвокат не зможе надати якісну правову допомогу своєму підзахисному й швидко вирішити його проблеми.

Варто зазначити, що вважається адвокатською таємницею. Відповідно до статті 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатською таємницею є будь-яка інформація, яка стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, чи особі, що перебуває в трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, або ж адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, яка зберігається на електронних носіях, а також інші документи та відомості, що були одержані адвокатом під час здійснення ним адвокатської діяльності [1].

Зауважимо, що конфіденційність адвоката є необмеженою в часі, тобто діє не місяць чи декілька, а безстроково. У ч. 1 статті 10 Правил адвокатської етики зазначено про збереження конфіденційності будь-якої інформації, яка є визначеною як предмет адвокатської таємниці, а також розглядається і як право захисника у відносинах з усіма суб'єктами права, що можуть вимагати розголошення такої інформації, і як обов'язок щодо підзахисного й тих осіб, кого ця інформація стосується [2]. Дана норма відповідає положенням п. 2.3.1 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [3]. Відповідно до цього Кодексу конфіденційність є основоположним обов'язком адвоката. Також потрібно підкреслити, що довіра до правозахисника може виникнути лише тоді, коли він обов'язково буде дотримуватися принципу адвокатської таємниці. Тобто адвокат отримує від клієнта інформацію, яку він не розповідатиме третій особі. Окрім того, після того як клієнт повідомить певну інформацію своєму захиснику, він має бути впевнений у тому, що «адвокат понесе відповідальність у разі будь-якого зловживання отриманими відомостями» [4, с. 264]. Зокрема така відповідальність є передбаченою, а саме в: п. 2 ч. 2 ст. 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1].

Необхідно звернути увагу на те, що в нашій державі існує право на конфіденційне спілкування адвоката зі своїм підзахисним і воно розкривається, насамперед, положенням Законом України «Про попереднє ув'язнення». Відповідно до ч. 6 ст. 12 цього Закону особі, що є взятою під варту, гарантується право на правову допомогу, конфіденційні юридичні консультації із адвокатом у

кримінальному провадженні [5]. Більш ґрунтовно право на таке приватне спілкування розкривається нормами ст. 258 КПК України, перш за все ч. 5 якої вказує, на те, що втручання в конфіденційне спілкування адвоката із його клієнтом є суворо заборонено [6].

Потрібно підкреслити, що передбачається право підозрюваного мати адвоката, а також зустріч із ним незалежно від часу в робочі, вихідні, святкові, або ж неробочі дні до першого допиту, обов'язково з дотриманням умов, які забезпечують конфіденційність спілкування. Важливо зазначити, що після першого допиту є право на зустрічі без обмеження в часі та кількості в робочі, вихідні, святкові, неробочі дні згідно з п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК (щодо засуджених та тих людей, що є взятими під варту – в робочі, вихідні, святкові, не робочі дні з 8 до 20 години). Відповідно до ч. 5 ст. 46 цього Кодексу аудіофіксація такої зустрічі є не дозволяється, а відеофіксація повинна здійснюватися відкрито та в спосіб, який унеможлиблює фіксацію змісту, а також документів, і розмови адвоката та його підзахисного [6].

Варто зауважити, що навіть якщо клієнт відмовляється від надання правової допомоги, то адвокат всеодно обов'язково має зберігати конфіденційність відносно свого колишнього підзахисного. До того ж, адвокат не може укласти договір про надання правової допомоги і також він зобов'язаний відмовитись від виконання договору, укладеного адвокатом, чи адвокатським об'єднанням, у разі, якщо виконання договору про надання правової допомоги може призвести до розголошення конфіденційної інформації, за винятком випадків наявності письмової згоди клієнта, зацікавленого в збереженні конфіденційності даної інформації.

Цікавим є досвід Сполучених Штатів Америки щодо умов за яких умов адвокат має право порушити принцип конфіденційності. На підставі п. 1.6 Типових правил професійної поведінки Американської асоціації юристів [7, с. 23] законодавством країни встановлено право захисника розкрити інформацію, що стосується представництва його підзахисного, в межах, яких він вважає потрібними, з ціллю, насамперед, попередження вчинення клієнтом кримінального правопорушення. Американський досвід справді вартий уваги, оскільки якщо підзахисний повідомляє своєму захиснику про намір скоїти кримінальне правопорушення (вбивство, крадіжка і т.п.) то як з моральних, так і з юридичних міркувань адвокат має не допустити цього і звернутися в

правоохоронні органи.

Отже, з вищевикладеного стає зрозумілою вся важливість та необхідність дотримання принципу конфіденційності в роботі адвоката.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
2. Правила адвокатської етики: Правила від 17.11.2012 року № n0003418-12 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12#Text>.
3. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства: Міжнародний документ від 01.10.1988 року № 994_343 URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
4. Бураева С.К. Об адвокатской тайне. Вестник Бурятского государственного университета. 2014. № 2. С. 263-265.
5. Про попереднє ув'язнення Верховна Рада України : Закон від 30 червня 1993 року № 3352-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360/
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
7. ABA Model Rules of Professional Conduct. Chicago: American Bar Association, 2009. 209 p.

Ю.В. Марценюк,

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
(м. Хмельницький)*

Ю.С. Петлюк,

*кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький)*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Одними з перших конституційне закріплення державних цілей продемонстрували засновники Сполучених Штатів Америки. У Преамбулі до Конституції США 1787 р. сформульовані цілі, які

стоять перед народом США, заради досягнення яких власне й засновуються Сполучені Штати та приймається Конституція: До них віднесено встановлення правосуддя; гарантування внутрішнього спокою; забезпечення спільної оборони; сприяння; загальному добробуту; закріплення блага свободи [1, с.44]. Неможливо не помітити, що з п'яти декларованих цілей держави, три безпосередньо пов'язані з правоохоронною діяльністю (встановлення правосуддя, гарантування внутрішнього спокою та закріплення блага свободи). Характерно, на чому слід акцентувати увагу, що за задумом авторів американської конституції, саме «встановлення правосуддя» є пріоритетною ціллю держави.

У радянській юридичній науці було прийнято виділяти правоохоронну функцію держави як відокремлену. Зазвичай, вчені того часу (зокрема, Ю. Б. Кравченко) до системи внутрішніх функцій соціалістичної держави включали такі функції, як а) державно-організаторську; б) культурно-виховну; в) регулювання міри праці і міри споживання; г) охорони соціалістичної власності і соціалістичного правопорядку. В окремих випадках із цього переліку виключали передостанню функцію, а з неї виділяли дві самостійні функції (охорона соціалістичної власності та охорона прав свобод громадян)» [2, с.35].

Вчені у країнах ближнього зарубіжжя також підтримують наукову позицію, за якої здійснюється спроба класифікації функцій держави на законодавчі (правотворчі), управлінські та судові. Серед внутрішніх функцій держав Східної Європи виділяють такі, зокрема, функції як економічну, соціальну, оподаткування, екологічну, охорони прав і свобод громадян, забезпечення законності і правопорядку [3, с. 31].

З політичної точки зору функції держави поділяються на внутрішні та зовнішні, а з юридичної точки зору – на законодавчі, виконавчі й судові. До внутрішніх функцій держави з політичної і юридичної точки зору належать охорона прав і свобод громадян через охорону їх життя, здоров'я і безпеки; охорона приватного і публічного майна; охорона публічного порядку; охорона природи та культурних пам'яток; забезпечення і вироблення правил економічного життя і економічної конкуренції; підтримка розвитку освіти, виховання, науки та культури.

Українські вчені виділяють самостійними насамперед дві функції держави з правоохоронним змістом. Вони вказують, що безпосереднім продовженням політичної функції в демократичній

державі є функція по охороні прав і свобод людини та громадянина. В її основі лежить політика визнання людини найвищою соціальною цінністю, невідчужуваності та непорушності її основних конституційних прав і свобод. Виконання функції захисту прав і свобод людини та громадянина належить органам правосуддя, внутрішніх справ, державної безпеки тощо.

Другою функцією держави цього спрямування є функція забезпечення режиму законності та правопорядку, що спрямована на ствердження панування права, створення належних правових і політичних умов для життєдіяльності громадян, суспільства й функціонування правової та політичної систем. Головними напрямками діяльності держави по забезпеченню законності та правопорядку є: а) удосконалення роботи законодавця по прийняттю доступних для населення законів; б) підвищення ролі правосуддя; в) покращення організації роботи правоохоронних органів, особливо в боротьбі з організованою злочинністю; г) всебічне розгортання демократичних принципів і норм у діяльності державного апарату; д) заходи по підвищенню правосвідомості як громадян, так і посадових осіб.

Правоохоронна функція сучасної держави – це самостійний і пріоритетний напрям державної діяльності, який за допомогою юридичних засобів здійснюється для досягнення такого соціального ефекту як захист права загалом, основ конституційного ладу, зокрема, свобод і законних інтересів людини і громадянина та інших об'єктів, зміцнення законності і правопорядку, і одночасно виступає правовою формою досягнення інших цілей суспільства і держави.

Правоохоронна функція є саме державною політикою, а не епізодичною чи несистемною діяльністю. Під останньою слід розуміти напрям дії або утримання від неї, обрані державними органами для розв'язання певної проблеми або сукупності взаємно пов'язаних проблем. Американський вчений Леслі А. Пал відзначає з цього приводу, що існує різниця між просто рішеннями та політикою. Уряди ухвалюють щодня безліч рішень, продиктованих як політикою, так і просто обставинами [4, с. 22].

Погоджуємося з думкою, що сучасна інтерпретація змісту правової політики не може обмежуватися вузько-прикладним підходом, який зводить її призначення до прагматичних завдань оцінки адекватності чинного законодавства і його дальшого вдосконалення. На думку вітчизняних учених М. Панова та

Л. Герасіної, змістовна структура правової політики є досить широкою й складається з таких компонентів: стратегія і щоденна практика законотворчості; принципи та механізми правового регулювання; конституційне будівництво; судово-правова й адміністративна реформи; пошук оптимальних форм парламентаризму та закріплення плебісцитних традицій; вироблення досконалих ліній взаємодії різних гілок влади та ефективних механізмів протидії між ними; удосконалення виборчого права та інших кодифікованих галузей права; зміцнення законності, правопорядку і дисципліни, врешті, державності [5, с. 37].

Правоохоронна функція здійснюється за допомогою юридичних та організаційних засобів. Справедливо буде підкреслити, що правоохоронна політика здійснюється переважно через правові засоби. У дослідженнях цього питання відзначається, що правові засоби – це правові явища, які виражаються в інструментах (установленнях) і діяннях (технології), за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права та забезпечується досягнення соціально корисних цілей [6, с. 6]. Юридичними засобами (методами, способами) проведення правоохоронної діяльності виступають ті ж засоби, що і правової політики, а саме: виховання; покарання; відповідальність; санкції; превенції; заборони; дозволи; юридична просвіта; втілення правової культури; підвищення правосвідомості [7, с. 71].

Як засвідчує досвід держав Центральної Європи, правоохоронна функція держави, незважаючи на вступ до ЄС і передачу частини суверенних прав до міждержавного союзу, й надалі здійснюється переважно на рівні національної держави. При цьому ефективність реформи правоохоронної системи залежить від якісного стану суб'єкта реформи (політичної еліти), її мотивації до перетворень та рівня правової культури; визначення задачі перетворення конституційних основ правопорядку як першочергової і пріоритетної; відмови суб'єкта реформи від намагань поєднати соціалістичну правову традицію з сучасними тенденціями розвитку правоохоронної системи та його зосередженні на чітко визначених цінностях і пріоритетах; 4) належного законодавчого та фінансового забезпечення.

У центральноєвропейських державах основним напрямом підвищення ефективності прокурорських органів вважається посилення гарантій незалежності прокурорів (державних

представників) як службових осіб. Вони наділяються правом недоторканості, спосіб їх призначення не посягає на наведений принцип, на це ж спрямовано строк їх повноважень. Разом із тим, у Словацькій Республіці прокуратура зберігає деякі ознаки «соціалістичної моделі», такі зокрема як: централізований характер; відсутність гарантій для незалежного і неупередженого здійснення і своїх функцій прокурором.

Отже, правоохоронна функція виступає окремою функцією держави. Одним із актуальних завдань вітчизняної та зарубіжної теоретико-правової науки є дослідження застосування цієї функції як категорії. Для цього необхідно дослідити її поняття, виокремити ознаки та механізм функціонування, форми й напрями (види) здійснення правоохоронної діяльності. Тільки через такий системний аналіз можливо розкрити сутність правоохоронної функції в Україні та сучасних європейських державах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Прокопенко О. Г. Функції сучасної держави: загальнотеоретична характеристика. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 15. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. С. 41-48
2. Пахоленко М. Від тотаритаризму до демократії: про функції держави в перехідний період. *Віче*. 2016. № 2. С.28-38.
3. Лемак В. Постсоціалістична держава: становлення, сутність, класифікація. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Харків, 2015. Вип. 5. С.28–34.
4. Леслі А. Пал. Аналіз державної політики. Київ : Юридична література, 2014. 422 с.
5. Панов М., Герасіна Л. Правова політика як універсальний феномен соціального буття. *Право України*, 2018. № 8. С. 36–40.
6. Передерій, О. С. Правовий статус поліції країн континентальної правової сім'ї (загальнотеоретична характеристика на матеріалах Франції, Німеччини, Польщі) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2019. 22 с.
7. Осадчий В. Правоохоронні органи як суб'єкти кримінально-правового захисту. *Право України*. 2017. № 11. С. 71–74.

Ф.М. Медвідь,
*доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук
(м. Київ)*

**Т.О. Світановська,
А.Р. Красун**
*здобувачки вищої освіти
(м. Київ)*

ПАРАДИГМА МИРУ ТА ВІЙНИ ДЛЯ УКРАЇНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Парадигма (від грецького – приклад, взірець) – поняття, яке використовувалося в античному і середньовічному філософських дискурсах для характеристики відношення між фізичним та над фізичними світами. У сучасному дискурсі парадигма означає прийняту певним науковим співтовариством модель постановки та вирішення проблем, яка забезпечує існування наукової традиції. У цьому значенні термін парадигма був введений до наукового обігу американським ученим Т. Куном у праці «Структура наукових революцій» (1962), де була зроблена спроба елімінувати із сучасного філософського дискурсу нормативіські (властиві, зокрема, неопозитивізму та критичному реалізму К. Поппера) образи науки. Вибір парадигми зумовлює дальший творчий пошук в тій або іншій сфері наукового пізнання, зокрема в соціології.

Філософи права для глибинного розуміння права під парадигмою розуміють сукупність стійких і загальнозначимих норм, теорій, методів, схем наукової діяльності, яка передбачає єдність у тлумаченні теорії, в організації емпіричних досліджень та інтерпретації результатів. Парадигму можна розглядати як комплекс світоглядних принципів наукової спільноти. XX ст. ознаменувалося відходом від старої «ньютонівсько-картезіанської», механістичної парадигми і формуванням нової, по-перше, в центр уваги дослідника ставиться не об'єкт, а взаємодія між ними. Друга нова сутнісна характеристика сучасної парадигми полягає у зміщенні акценту зі стану на процес, на спрямованість часу і незворотність змін[14, с.11-12]. Отже, якщо стара парадигма була метафізичною (антидіалектичною), то нова містить основні принципи діалектики – принцип взаємозв'язку і принцип розвитку. Джерело розвитку діалектика вбачає в єдності і взаємодії

протилежностей.

Як відомо, плюралістичність ціннісних детермінант людського існування обумовлена культурно- історичним розвитком народів та держав. Разом з тим, існує низка цінностей духовного характеру, які мають загальнолюдський характер (при всіх відмінностях їх змістовного наповнення). До таких аксіологічних основ людського буття можна віднести: свободу, рівність, справедливість, безпеку, мир, права людини тощо. В умовах глобальної турбулентності та локальних війн особливої значущості набувають цінності миру та безпеки як для окремої людини, так і для суспільств й держав[5, с.178-188].

Мир як соціальний стан буття, характеризується відсутністю збройної боротьби у масштабних і явно виражених формах. У сучасній соціальній філософії, політології, соціології мир у відносинах між державами і народами характеризується або повною відсутністю застосування збройної сили у відносинах (чи загрози сили), дотриманням прийнятих зобов'язань дружнього співіснування народів або припиненням на певний час широкомасштабних війн і збройних конфліктів, закріпленням їх результатів у мирному стані[1, с.5-60; 9]. Усвідомлення важливості миру як імперативної умови людського буття безпосередньо пов'язане з розвитком гуманізму та гуманістичної свідомості, яка передбачає використання ненасильницьких засобів під час вирішення будь-яких конфліктів і на міжособистісному, і на міждержавному рівнях. С. Франк убачав корені справжнього гуманізму в ідеї боголюдськості, котра протягом п'ятнадцяти століть «виховувала самосвідомість людини як особистості», вчила людину усвідомлювати в самій собі певне явище, абсолютно-ціннісне начало, завдяки якому вона протистоїть світу як особлива інстанція й має творчо визначити і вдосконалювати життя; вона виховала в людині вперше те, що можна назвати в загальному розумінні «гуманістичною свідомістю» [12, с. 81]. Отже, стрижневою цінністю гуманістичного світогляду є мир, реалізація якої у практичній площині має призвести до напрацювання форм безконфліктного існування людських спільнот.

Розумінню миру як базової цінності людського буття було приділено низку праць відомих філософів. Зокрема, І. Кант у трактаті «До вічного миру», підкреслював, що війна – це зло, вона здатна варварськими спустошеннями знищити усі досягнуті успіхи культури. Війна важким тягарем лягає на плечі народу і

її наслідки жахливі, вони призводять до розорення кожної держав [4, с. 17]. Схожі з кантівськими ідеї висловлює і Й. Фіхте. Німецький мислитель виступає активним противником війни, насильницького втручання у державне будівництво інших держав. Й. Фіхте, як і І. Кант, вважав, що постійні армії повинні повністю зникнути з часом, оскільки вони загрожують війною, а їх створення, утримання і збільшення часто само по собі виявлялося причиною війн [13, с. 194-195].

На думку Г. Гегеля, війна є важливим чинником збереження суверенітету держави, вона вимагає жертв і передусім високої організованості й дисципліни, порядку і слухняності та відмови від власного мислення й розмірковувань [2, с. 363]. З іншого боку, у війні, яка є законною, справедливою, Г. Гегель вимагає проявляти рішучість. І «...хоча право на життя є священним, – заявляє Г. Гегель, – і все таки доводиться від нього відмовлятися, якщо цього вимагає держава від своїх громадян. Право держави – вище права окремої людини» [2, с. 394]. Отже, війна, на думку мислителя, є невід'ємним атрибутом суспільства і держави, і несе руйнування, втрати цінностей і людські жертви. Вона не може бути усунута через діалектичні суперечності, що існують у суспільстві. «Оскільки держава справді існує, – підкреслює Гегель, – вона повинна мати реальну можливість вести війну, і тому повинна володіти усім необхідним для цього» [2, с. 464]. Г. Гегель – прихильник сильної держави, яка здатна захистити себе від агресії інших держав. «Вища честь для народу, – говорить мислитель, – полягає у тому, щоб створити державу і бути незалежним» [2, с. 479].

Війна – це стан, у якому держави застосовують одна проти одної усі форми тиску з дотриманням дії законів та звичаїв ведення війни (*jus in bello*). Останні є частиною міжнародного гуманітарного права, що застосовується у період збройних конфліктів. У стані війни відносини між державами (двома і більше) характеризуються насильством (Г. Гроцій), що є наслідком розриву мирних відносин (А. Фердросс). Війна як складний соціально-політичний феномен не може бути пояснений самим собою, без аналізу соціальних зв'язків її з іншими соціальними станами (мир, перемир'я, гонка озброєнь, "озброєний мир"), з усіма сферами життя, особливо з політикою, економікою, загальною та мілітарною культурою, домінуючою суспільною свідомістю, традиціями влади ставлення до силових засобів забезпечення зовнішньої політики. Як

багатовимірне явище війна постає легітимним використанням збройної сили держави (правовий аспект), способом розв'язання соціальних конфліктів за допомогою зброї (філософський аспект), організованою збройною боротьбою за допомогою спеціального знаряддя - армії (військово-управлінський аспект), збройним, силовим засобом досягнення політичної мети (політологічний аспект). Політологічний аналіз війни проводиться під гаслом визнання її «продовженням і сумуванням політичного курсу тих сил, які його проводили у мирні часи». Водночас завжди слід розрізняти суто військову та політичну сторону війни. В силу цього, війна не випадкове, а закономірне явище суспільного життя, перспективу виникнення якої у тій чи іншій формі слід постійно враховувати політикам, державним діячам. Історія свідчить як про періодичне повторення війн, так і віддалену перспективу їх повного викорінення з життя суспільства. Перебіг війни підпорядковується дії особливих законів, прояв яких змінюється в залежності від характеру зброї, соціальної природи суб'єктів збройної боротьби, їх політичних цілей. Водночас, поле прояву випадковості на війні настільки широке, що глибокі мислителі (Л. Толстой, К. Клаузевіц) подеколи визнавали вирішальний вплив випадковості на перебіг та підсумок війн [9;3;10].

Переважна установка української громадянської ідентичності та смисли української належності стали важливою основою консолідації та масового спротиву українського суспільства російській військовій агресії. Як справедливо зазначає український соціолог Є. Головаха, «українці нарешті прийняли свою державу», яка для них, попри всі негаразди, і навіть у своєму нинішньому стані заслуговує поваги і високої оцінки, особливо порівняно із сусіднім режимом на сході, що несе війну, смерть та руйнування в Україну. Цей практичний тест патріотизму та зсув в українській масовій свідомості щодо держави підтверджується не лише спостереженнями, й соціологічними опитуваннями. Проблема суспільної консолідації на фоні гібридної війни РФ проти України знайшла своє відображення на Міжнародних і Всеукраїнських форумах [6, с.38-42; 7, с.125-131; 8, с.239-245].

В умовах нової післявоєнної реальності Україні доведеться долати довгий шлях адаптації до нової холодної війни, перебуваючи на передовій лінії цієї війни. У цій своїй ролі вона, з одного боку, становитиме дедалі більшу цінність для союзників й матиме їхню зростаючу підтримку, з другого – зазнавати

наростаючого тиску з боку РФ. Крім цього тиску, українському суспільству слід готуватися до подолання невідворотних соціально-культурних і психологічних наслідків війни, про які ще на початку минулого століття писав (насамперед у роботі «Сучасний стан Росії») видатний соціолог П. Сорокін. Крім прямих і непрямих втрат населення та шкоди стану його здоров'я, він виділяв також такі негативні наслідки війни, як зниження життєвого рівня; обмеження прав і свобод громадян, переміщення великих мас людей; мілітаризація та посилення втручання держави в усі сфери життя громадян. Йдеться і про необхідність повоєнного подолання таких руйнівних для демократичного суспільства феноменів, як політична радикалізація, мілітаризація свідомості, зростання тривожності, ворожості та агресії, чорно-біле сприйняття, атмосфера підозрілості, «полювання на відьом».

Сприятимуть подоланню цих негативних наслідків воєнних дій важливі соціально-культурні феномени, що спостерігаються останнім часом в українському суспільстві: соціальна консолідація та подолання суперечливих геополітичних орієнтацій, мобілізація ресурсів виживання, піднесення патріотичної свідомості та формування чітко визначеної національно-громадянської ідентичності в усіх регіонах України [11, с.17].

Отже, війна і мир для України матимуть важливі і складні наслідки, хоч і сприяють консолідації українського суспільства.

Список використаних джерел і літератури:

1. Війна і суспільство. Матеріали круглого столу «Філософської думки» // Філософська думка. 2015. – С.5 -60.
2. Гегель Г. В. Ф. Философия права. Пер. с нем.; ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсисянц. Москва: Мысль, 1990. 534 с.
3. Глобальна та національна безпека: підручник / авт.кол. В.І. , Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук та ін./ за заг. ред. Г.П. Ситника. – Київ: НАДУ, 2016.
4. Кант И. К вечному миру. Сочинения: в 6-тит. [под общ. ред. В. Ф. Асмуса и др.]. Москва: Мысль, 1996. Т. 6. 743 с.
5. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Гуманітарна безпека України // Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навч. пос.: у 2-х ч.: Ч.І./ В.А. Омельчук, М.П. Стрельбицький, С.Г. Гордієнко та ін.: за заг. ред. А.М. Кислого, і М.П. Стрельбицького. К.: МАУП, 2021. – С.178-188.
6. Медвідь Ф.М. Українська державність: проблеми консолідації

українського суспільства (питання теорії та історіографії) / Ф.М. Медвідь, А. В. Мурдій, О.В. Шаповалова// «Українська державність: від витоків до сьогодення»: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ 07 грудня 2022р). – Київ., 2022.- С.38 -42.

7.Медвідь Ф.М. Національно-патріотичне виховання студентів-юристів в умовах воєнного стану: питання історії та теорії/ Ф.М. Медвідь, В.М. Ярмоленко, О.В. Шаповалова // Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук.пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2023. Вип. 12.- С.125 – 131.

8.Медвідь Ф.М. Консолідація українського суспільства: гуманітарні виміри (питання теорії та історіографії) /Ф.М. Медвідь, А.А. Бурлака, О.В. Шаповалова // Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри. Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27-28 жовтня 2022 р.). – Івано-Франківськ, 2022.- С.239-245.

9. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія / Б.О. Парахонський, Г.М. Яворська. – Київ: НІСД, 560 с.

10.Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія.– Київ: НІСД, 2022.– 456 с.

11. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенкотайн.; за ред. член.-кор. НАНУ України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

12. Фоменко А.М. Виміри гуманізму: історико-філософський аналіз. Вісник Національного авіаційного університету. Сер.: Філософія. Культурологія. 2011. № 1. С. 80-84.

13. Фихте И. Г. К вечному миру. Философский проект Иммануила Канта 1796. Трактаты о вечном мире; предисл. Ф. В. Константинова; вводная ст. и прим. И. С. Андреевой. Москва: Соцэкгиз, 1963. С. 193-202.

14. Філософія права: Навч.посіб. /О.О.Бандура, С.А.Бублик, М.Л.Зінчковський та ін.; за ред. М.В. Костицького, В.Ф. Чміля. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.

Ю.С. Моцна,
здобувачка повної загальної середньої освіти
Г.В. Хруленко,
вчитель I категорії
(м.Хмельницький)

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Україна як частина сучасного світу в даний час перебуває на етапі розвитку, що отримав наукове та нормативне визначення «інформаційне суспільство». Становлення такого суспільства обумовлено високими темпами розвитку інформаційних технологій на базі динамічних інформаційних систем, використанням глобальних телекомунікаційних мереж (Інтернет), зростанням швидкості передачі та обробки інформації, збільшенням ємності мобільних носіїв, формуванням різних електронних баз даних персональної інформації жителів України. Зазначені досягнення науково-технічного прогресу позитивно відбиваються на поліпшенні життя, оптимізації управлінських процесів, можливості реалізації конституційних прав на пошук, отримання, передачу і поширення інформації. Водночас розвиток інформаційних технологій безпосередньо впливає на стан інформаційної безпеки суспільства та окремої людини в процесі обробки персональних даних в інформаційних системах.

Захист особистих даних сьогодні – фундаментальне та досить комплексне поняття, яке, з одного боку, відображає прагнення захистити недоторканність особистого життя, з іншого – визначає його як інформацію, яка відображає участь особистості в суспільних та соціальних відносинах, що робить особисте життя доволі уразливим об'єктом щодо отримання особистих даних іншими особами [9]. Воно відображає цілий комплекс дій з отримання та обробки інформації, яка дозволяє ідентифікувати конкретну особу. Інститут захисту персональних даних є елементом державної системи захисту інформації, що забезпечує особисту безпеку, підтримує баланс інтересів особистості, суспільства та держави у сфері обробки інформації [9].

Варто відмітити, що незважаючи на актуальність проблематики щодо захисту персональних даних, теоретична дискусія щодо змісту поняття «захист персональних даних» у

науковій літературі відсутня. Дослідження вітчизняних учених зосереджені на опрацюванні та систематизації наявного нормативного поля, яке забезпечує правове врегулювання захисту персональних даних.

В нормативних джерелах по різному трактується зміст понять «персональних даних».

Персональні дані – будь-яка інформація, яка стосується конкретно визначеної особи або особи, що може бути конкретно визначеною [1].

Інформація про фізичну особу (персональні дані) – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [6].

Персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [7].

Проаналізувавши наведені визначення свідчить про те, що в основному вони збігаються, ключовим моментом усіх визначень є можливість безпомилкової ідентифікації конкретної особи.

В основу обробки персональних даних покладено низку базових принципів (правила, що повинні дотримуватися (за незначними винятками) будь-яким володільцем у процесі здійснення будь-якої обробки), мета формулювання яких – визначення правових засад її здійснення. Вони формуються на наднаціональному та національному рівнях.

Під нормативно-правовим регулюванням захисту персональних даних варто розуміти, здійснюване державою за допомогою права й сукупності правових засобів упорядкування юридичне закріплення, охорону та розвиток суспільних відносин у сфері захисту персональних даних.

Основна роль у формуванні національної моделі механізму правового захисту персональних даних людини й громадянина

розкривається через конституційні засади, що містяться у ст. 3, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 41, 54, 55, 64 Конституції України та нормативно-правових актах Європейського Союзу. Відсутність у тексті Конституції України спеціально визначеного права на захист персональних даних не є перешкодою для визнання цього права предметом конституційного захисту, оскільки такий захист передбачений комплексом положень конституційних норм розд. 2 Основного закону.

Національну конструкцію права на забезпечення конфіденційності персональних даних складають Конституція України, Закони України «Про захист персональних даних», «Про інформацію», рішення Конституційного Суду України (*далі* – КСУ), кодифікаційні акти тощо. Зокрема, відповідно до правової позиції КСУ у справі Устименка К.Г., «...забороняється не лише збирання, але й зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її попередньої згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав та свобод людини» (Рішення КСУ №5-зп від 30.10.1997 р. у справі щодо офіційного тлумачення ст. 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та Рішення КСУ від 20.01.2012 р. за конституційним поданням Жашківської районної ради щодо тлумачення ст. 23 Конституції України) [8]. Цими ж рішеннями КСУ визначено, що до конфіденційної інформації про особу належать такі свідчення про особу як освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан, інші персональні дані.

Ст. 31 Конституції України гарантує особі захист від втручання в її особисте і сімейне життя, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Для іноземців та осіб без громадянства в Україні встановлено національний режим захисту цих прав. Право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції може бути обмежене лише судовим рішенням за наявності підстав, передбачених ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», з метою запобігання злочинам чи з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, іншими способами одержати інформацію неможливо. Ст. 6 Закону України «Про поштовий зв'язок» від 04.10.2001 р. зобов'язує операторів, провайдерів телекомунікацій вживати технічних та організаційних заходів із захисту поштових відправлень,

телекомунікаційних мереж, засобів телекомунікацій, інформації з обмеженим доступом та інформації, що передається цими мережами.[2]

Стан захищеності персональних даних багато в чому залежить від здатності чинного законодавства забезпечити збереження у таємниці конфіденційної інформації від тих суб'єктів, які не мають повноважень на ознайомлення з нею і можуть передати таку інформацію третім особам або використати її у протиправних цілях. Цілком логічно, що персональні дані входять до сфери захисту кодифікаційного законодавства за відповідними галузями правового регулювання. Так, ст. 163 Кримінального кодексу України передбачає кримінально-правову відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфічної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер[3].

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та право вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням і поширенням такої недостовірної інформації. Незаконне збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди або поширення цієї інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації є злочином (ст. 182 ККУ)[3].

Фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані під час її медичного обстеження (ст. 286 ЦК). Чинним законодавством заборонено вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи. Інша особа зобов'язана утримуватися від поширення цієї інформації, якщо така інформація стала відома їй у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел. Тобто особа, яка має доступ до персональних даних (конфіденційної інформації), зобов'язана не передавати таку інформацію третім особам без згоди її власника. Винятком може бути інформація стосовно вчинених конкретною особою діянь протиправного (кримінально-правового) змісту.[4]

Стан гарантованої захищеності персональних даних забезпечується саме на підставі критеріїв-ознак поняття

«персональні дані», надійного збереження цих критеріїв-ознак від третіх осіб, які не мають повноважень на ознайомлення з ними. Наразі Закон не охоплює багатоманітність усіх проблемних правовідносин у сфері захисту персональних даних (до такого висновку прийшли за допомогою постатейного аналізу Закону за підсумками його обговорення здійснено Головою Державної служби України з питань захисту персональних даних, кандидатом технічних наук Марвинським О.І.)[10]

02.06.2012 р. було ухвалено ще один Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних», яким доповнено зміст ст. 188-39, 188-40, 182 Кодексу України «Про адміністративні правопорушення». Передбачена відповідальність у вигляді штрафу за порушення недоторканності приватного життя[5]. Ефективність зазначених нововведень досить сумнівна, адже персональні дані – це не лише недоторканність приватного життя, але й одна з найбільш мінливих правових категорій, пов'язаних зі стрімким розвитком інформаційних технологій, способів накопичення та обробки інформації стосовно всіх фундаментальних прав людини.

Згідно ст 32 Конституції України зазначається що: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [2].

Підставою виникнення права на використання персональних даних є згода суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних. Відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. [6] не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини.

Саме для цього і потрібні законодавчі норми щодо захисту персональних даних.

Українське законодавство про захист персональних даних складається з більше ніж 20 нормативно-правових актів, які, на мою думку, не мають чіткого та скорельованого з європейським

законодавством визначення персональних даних. Зокрема, в ньому відсутнє право людини на інформаційне самовизначення як повноваження кожного самостійно приймати рішення про розголошення та використання своїх персональних даних.[10]

Я вважаю, що Україні слід привести національне законодавство у відповідність з міжнародними стандартами, створити систему незалежних адміністративних, правозастосовних, консультативних та наглядових органів, що забезпечуватимуть дотримання права на захист персональних даних як у приватній, так і в публічній сферах. Нинішній стан захисту персональних даних українських громадян є незадовільним і загрозливим.

Незважаючи на гучні скандали щодо доступу та оприлюднення персональних даних та зростання критики на адресу соціальних мереж, у щоденному житті користувачі продовжують залишати чимало особистих даних (і не лише в мережі Інтернет), іноді навіть не здогадуючись про можливість використання їх третіми особами. Саме тому контроль за дотриманням правил збору, зберігання та захисту персональної інформації повинні взяти на себе державні органи. Захист персональних даних повинен враховувати усі етапи, що пов'язані з персональними даними, – від їх збирання до знищення або ж втрати ними актуальності. Базовою метою захисту персональних даних повинно бути забезпечення ключових прав та свобод громадян. Організаційно-економічною «площиною» для її реалізації повинен стати відповідний механізм, в якому основою має бути чинний Закон України «Про захист персональних даних» та в який гармонічно будуть імплементовані ключові європейські норми з чітким визначенням норм щодо свободи інформації та захистом персональних даних, а також деталізацією взаємодії та фіксацією відповідальності за порушення норм у сфері захисту персональних даних.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну від 24 лютого 2022 року в Україні запроваджений воєнний стан. Водночас російські військові здійснюють агресію проти України і у кіберпросторі. Кількість кібератак на державні інформаційні системи та об'єкти критичної інформаційної інфраструктури зростає втричі. 90% атак здійснюють військові хакери рф та білорусі, діяльність яких фінансується владою.

Основна мета російських хакерів – це цивільна інфраструктура. Вони намагаються завдати якомога більше шкоди звичайним людям шляхом як ракетних та інших обстрілів, так і кібератак.

Через воєнні дії багато установ перенесли свої дані – хтось в інші, більш спокійні регіони країни, хтось – у хмару на території України, хтось – у хмару за кордон. Уряд вніс відповідні зміни до законодавства, які дозволили це робити навіть державним установам.

Проте, як і раніше, всі інформаційні системи, вимоги до захисту яких закріплені в законодавстві України, мають бути захищені за чинними стандартами. Зокрема, КСЗІ, а в деяких випадках допустиме використання європейських стандартів ISO/IEC 27 серії. Саме системи захисту інформації є першим кордоном, що стримує ворога від знищення нашої країни в кіберпросторі.

Далі будуть відповіді на найчастіші питання щодо цього.

Які вимоги щодо захисту інформації діють у воєнний час?

Під час дії воєнного часу вимоги щодо захисту інформації в інформаційно-комунікаційних системах не змінюються. Вони визначені в Законі України “Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах”.

Відповідальність за забезпечення захисту інформації в системі лежить на власнику системи.

Які загрози для інформації існують у воєнний час?

Ще до початку війни українські інформаційні системи зазнали потужних атак російських хакерів. Від початку повномасштабної відкритої агресії РФ інтенсивність кібератак не знижується. Російські військові хакери намагаються отримати доступ до персональних даних українців, а також завдати шкоди українським інформаційним системам. Ці атаки координуються з атаками на критичну інфраструктуру і є частиною воєнної агресії РФ.

Витік персональних даних українців загрожує тим, що військові та спецслужби ворога використовують їх проти нашого населення, у тому числі на тимчасово окупованих територіях, де українці найбільш вразливі до агресії ворога. Крім того, витік чутливих даних загрожує роботі органів влади та критичної інфраструктури, якщо він буде використаний ворогом для подальших атак. Тож під час війни та протистояння російській агресії питання захисту даних в інформаційних системах постає більш гостро.

Які стандарти захисту інформації актуальні в Україні під час дії воєнного стану?

Вимоги щодо використання стандартів захисту інформації

залишаються без змін. Зокрема, державні інформаційні ресурси або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, мають оброблятися в системі із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю. Підтвердження відповідності комплексної системи захисту інформації здійснюється за результатами державної експертизи, яка проводиться з урахуванням галузевих вимог і норм інформаційної безпеки у порядку, встановленому законодавством.

КСЗІ як сукупність технічних та організаційних заходів захисту впроваджуються як в інформаційній системі власника у вигляді технічних (програмно-апаратних та програмних) засобів захисту та їх налаштувань, так і в установі власника у вигляді розпоряджень, планів, інструкцій, методик тощо.

Для захисту інформаційних систем, в яких не обробляється інформація з обмеженим доступом, але захист яких вимагає українське законодавство, може бути також використана альтернативна система інформаційної безпеки відповідно до європейських стандартів ISO/IEC 27 серії.

Чи можна побудувати КСЗІ під час дії воєнного стану?

Процедура побудови КСЗІ та отримання атестата відповідності на час дії воєнного стану така сама, як і раніше.

Побудовою КСЗІ можуть займатися як спеціалізовані організації, так і самі компанії, якщо у них є відповідні фахівці. Головне, щоб побудована система відповідала усім законодавчо встановленим вимогам і змогла отримати атестат відповідності.[11]

Список використаних джерел та літератури:

1. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 року.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text

2. Конституція України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Кримінальний Кодекс України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Цивільний Кодекс України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. Кодекс України «Про адміністративні правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

- 6.«Про інформацію» Закон України від 13.01.2011 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
- 7.«Про захист персональних даних» Закон України від 1.06.2010 року №2297-VI (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
8. Рішення КСУ у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України "Про інформацію" та статті 12 Закону України "Про прокуратуру" (справа К.Г.Устименка). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97#Text>
- 9.Єсімов С.С. Захист персональних даних у контексті розвитку динамічних систем. Науковий вісник державного університету внутрішніх справ. 2013. № 3. С.198–207. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2063/1/3-2013yessdis.pdf>
- 10.Валентин Головченко. Правові основи захисту персональних даних. Стаття на сайті «Юридична газета online». URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/pravovi-osnovi-zahistu-personalnih-danih.html>
11. Вимоги до захисту інформації в інформаційних системах у воєнний час: роз'яснення Держспецзв'язку. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vymohy-do-zakhystu-informatsii-v-informatsiinykh-systemakh-u-voiennyi-chas-roziasnennia-derzhspetsviazku>

В.В. Мушенюк,
доктор юридичних наук, професор
(м. Київ)

ВІДНОВЛЕННЯ ПОШКОДЖЕНОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В результаті вторгнення ворожої армії на територію України та розв'язання агресивної війни російською федерацією 24.02.2022 р., органи державної законодавчої та виконавчої влади постали перед викликом вимушеної трансформації правового регулювання управлінських відносин у багатьох галузях економіки та суспільних сферах нашої держави. Серед негативних наслідків війни є її

руйнівний вплив інфраструктури промислових та інших об'єктів, а також – житлового фонду. Нашу позицію підтримує вітчизняний правник *Собовий О. М.*, який зазначає, що «в умовах здійснення безпосередніх військових дій на окремих територіях, тимчасової окупації частини та обстрілів значної території нашої держави відбулося руйнування інфраструктури населених пунктів» [1, с. 10]. Слід акцентувати увагу, що на зазначених територіях значного руйнування зазнали також і такі елементи житлової інфраструктури як житловий фонд – багатоквартирні та приватні будинки громадян нашої держави.

Незважаючи на продовження активної фази війни, наслідком якої стало руйнування інфраструктури населених пунктів міської та сільської місцевості, в сучасному українському суспільстві повинна формуватися ідея негайного відновлення зруйнованих об'єктів житлового фонду нашої держави, а органи законодавчої влади спільно із органами місцевого самоврядування територіальних громад, громадськими об'єднаннями та міжнародними фінансовими партнерами повинні запропонувати адекватну соціально-економічній ситуації в державі нормативно-правову парадигму реалізації проектів відновлення житлового фонду шляхом його реконструкції та зведення нових житлових приміщень у містах, селах, селищах України.

Метою даного дослідження є формування авторських пропозицій регулювання окремих житлових правовідносин у межах комплексного загальнодержавного плану дій щодо розв'язання проблем відновлення зруйнованого і пошкоджененого житла, або формування правового механізму здійснення компенсації власникам житла у разі недоцільності його відновлення.

Отже, в першу чергу, слід звернути увагу на понятійно-категоріальний апарат дослідження та зазначити, що житловий фонд являє собою сукупність житлових приміщень незалежно від форм власності: житлових та спеціальних будинків (гуртожитків, будинків-інтернатів для громадян похилого віку та інвалідів, дитячих будинків, інтернатів при школах і шкіл-інтернатів), квартир (у т. ч. у багатоквартирних житлових будинках), садибних житлових будинків, службових житлових приміщень та інших житлових приміщень у будівлях, придатних для проживання [2]. Тобто мова йде про те, що у результаті воєнних дій у багатьох великих та малих населених пунктах нашої держави зазнали повного чи часткового руйнування різні типи житлових приміщень,

які є основним, та у переважній більшості випадків – єдиним місцем проживання громадян нашої держави.

З метою швидкого відновлення зруйнованих об'єктів житлового фонду необхідно сформувати оновлену організаційно-правову парадигму нинішнього та післявоєнного відновлення житла. Нормативно-правове регулювання зазначеного типу організаційно-управлінських відносин щодо зруйнованого та пошкодженого житлового фонду повинно включати обстеження зовнішнього та внутрішнього стану з метою визначення доцільності відновлення шляхом проведення ремонтних робіт чи застосування механізму компенсацій, та способу її здійснення (наприклад, купівля нових квартир/будинків).

Проте, слід зазначити, що організаційно-правове регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану має свої характерні особливості. Зокрема, правові механізми відновлення житлового фонду будуть формуватися законодавцем за відсутності подібного досвіду та без наявних наукових досліджень, які сприяли б «виробленню дієвих пропозицій щодо пріоритетів і напрямів підвищення ефективності подолання наслідків ворожій агресії» [3, с. 11].

На нашу думку, подолання проблеми руйнування житла доцільно розподілити на кілька етапів. Спочатку сформувати механізм визначення черговості відновлення житла по регіонах нашої держави. Також важливим залишається питання відокремлення інших типів нерухомість від житла. Нормативно-правове урегулювання кожного з етапів у механізмі реалізації питань відновлювальної житлової політики зможе сприяти першочерговості забезпечення громадян нашої держави житлом, а також сприяти виплатам компенсацій за втрату житла, об'єктів іншої нерухомості та майна.

Характеризуючи сучасну систему організаційно-правового регулювання організації, державної підтримки та здійснення відновлення об'єктів житлового фонду України, слід зазначити, що ключовим для подолання зазначеної проблеми є ризик нестачі необхідних фінансових ресурсів у Державному бюджеті України та бюджетах територіальних громад чи спеціалізованих (державних чи приватних) грошових фондах, а також ряд інших проблем організаційного та управлінського характеру, які сформувалися за радянської доби та залишаються не вирішеними на нормативно-правовому рівні до даного часу.

Проведені авторські дослідження дають підстави зазначити, що ще однією проблемою щодо залучення фінансування для відновлення об'єктів житлового фонду може стати несистемність та розпорошеність окремих елементів у царині реалізації житлової політики в Україні. У першу чергу, нашу позицію доцільно аргументувати тим, що повноваження у сфері організаційно-правового регулювання відносин реалізації такої політики мають органи державної виконавчої влади з дещо різною соціальною чи галузевою спеціалізацією.

Зокрема, поряд із профільним Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України (надалі – Мінінфраструктури), яке «є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної регіональної політики, розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою, житлової політики» [4] до даної діяльності також дотичне Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерство економіки України, а також інші органи державної виконавчої влади. Поряд із розпиленням між різними державними структурами управлінських повноважень відновленням житлового фонду, ще однією проблемою є покладення відповідальності на Мінінфраструктури інших повноважень: регіональний розвиток, містобудування, житлово-комунальне господарство, реформу децентралізації.

Тобто, для ефективного вирішення питань відновлення житлового фонду, необхідним є удосконалення організаційно-правового механізму визначення пріоритетів щодо повноважень суб'єкта державного управління таким відновленням. На нашу думку, початковим етапом зазначеного вище процесу стало прийняття Кабінетом Міністрів України постанови 21.02.2023 р. № 193 «Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади», в якій реалізовано проект створення Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури України на базі Державного агентства інфраструктурних проєктів і Державного агентства автомобільних доріг. КМ України також затверджено Положення про Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури України [5].

Ще одним важливим питанням у сфері реалізації політики відновлення житлового фонду є те, що житлова політика має бути

поєднана з містобудівною і регіональною політиками, у тому числі й на рівні місцевих територіальних громад. Відновлення житла доцільно здійснювати в рамках комплексних стратегій розвитку конкретного регіону. Проект Закону про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації, на нашу думку, має створити юридичне підґрунтя для компенсації за пошкодження та знищення житла. Проте даний проект повинен бути удосконаленим у частині розширення переліку суб'єктів, які можуть отримати фінансову допомогу на відновлення. Адже наразі, лише Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, управителі і житлові кооперативи можуть отримувати компенсації для відновлення спільного майна багатоквартирних будинків [6]. Такі законодавчі пропозиції дещо суперечать реальному стану справ. Адже у 28% багатоквартирних будинків досі не визначено форму управління відповідно до закону (вони все ще утримуються житлово-експлуатаційними конторами), що виключає їх по формальних ознаках з процесу відновлення [7]. Виходячи з такої ситуації, на нашу думку, доцільно спростити загальні відновлювані механізми державного та муніципального управління, а також механізми фінансування відновлювальних робіт.

Як узагальнення даного дослідження доцільно зазначити, що здійснений аналіз аналітичних матеріалів дає нам підстави визначити головні напрями удосконалення нормативно-правових актів житлового та соціального законодавства щодо відновлення зруйнованого житлового фонду в найближчій перспективі:

- першочергова реалізація проектів відновлення об'єктів житлового фонду у регіонах, найбільше постраждалих від ворожого воєнного вторгнення шляхом нарощування спроможності економіки власної держави планувати, розробляти та впроваджувати проекти такого відновлення відповідно до міжнародних стандартів;

- запровадження процедур прозорості й ефективності використання коштів державного та місцевих бюджетів територіальних громад, а також фінансової допомоги міжнародних фінансових партнерів (у першу чергу – Світовий банк, Європейський інвестиційний банк, Європейського банку реконструкції та розвитку тощо);

- напрацювання механізмів співпраці держави з органами

місцевого самоврядування громад постраждалих регіонів нашої держави.

Перспективами дослідження у запропонованій царині є внесення пропозицій щодо удосконалення організаційно-правових засад формування відновлення загальнодержавного та місцевого житлового фонду як основних об'єктів відбудови та розвитку інфраструктури нашої держави. Оскільки початковий етап фінансування відбудови житлової інфраструктури нашої держави наразі відбувається, то створення належного, прозорого, безкорупційного правового поля співпраці для основних фінансових партнерів України є обов'язком та одночасно єдиним шляхом нашої держави до європейського співтовариства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Курило В. І., Горбань А. В., Собовий О. М. Правове регулювання відносин з реалізації інфраструктурних проектів для сільських територіальних громад. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2023. № 1. С. 19–26.
2. Житловий кодекс України від 30.06.1983 № 5464-X (в редакції Закону України № 2215-IX від 21.04.2022). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>. (дата звернення 12.04.2023).
3. Собовий О. М. Організаційно-правове регулювання відновлення постраждалої внаслідок збройної агресії інфраструктури та міжнародних логістичних зв'язків України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2023. № 2. С. 9–16.*
4. Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2022 р. № 1400). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.04.2023).
5. Положення про Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 439 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2023 р. № 193). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-2023-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 22.04.2023).
6. Проект Закону про компенсацію за пошкодження та знищення

окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації: 7198 від 24.03.2022. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73967

7. Вербицький І., Боброва А. Житло у проєкті Плану відновлення України: можливості і ризики. Cedos. 26.08.2022. URL : <https://cedos.org.ua/researches/zhytlo-u-proyektu-planu-vidnovlennya-ukrayiny-mozhlyvosti-i-ryzyky>. (дата звернення 10.04.2023).

В.А. Навроцький,
аспірант
(м. Хмельницький)

ГАРАНТІЇ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Законодавче закріплення права власності на землю (земельну ділянку) має своєю ціллю забезпечення власників земельних ділянок, землекористувачів та інших суб'єктів відносин власності на землю об'єктивної та дійсної реалізації повноважень щодо володіння, користування та розпорядження земельними ділянками.

Гарантії прав на землю, що містяться у Земельному кодексі України ґрунтуються на нормах Конституції України. Статтею 1 Конституції визначено, що земля в межах території України є об'єктом права власності Українського народу. Від імені народу права власника здійснюють органи державної влади і місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції. Кожний громадянин має право користування природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

У Земельному кодексі України міститься чимало гарантій права власності на землю. Зокрема, держава гарантує, що ніхто не може бути безпідставно позбавлений права власності на землю. Для цього мають бути законодавчі підстави, тобто особа має право добровільно відмовитись від земельної ділянки. Право власності на землю може бути припинено у разі використання земельної ділянки не за цільовим призначенням; звернення стягнення на неї на вимогу кредитора за зобов'язаннями власника земельної ділянки; ; її відчуження з мотивів суспільної необхідності або за рішенням

суду; припинення права користування земельними ділянками, які використовуються з порушенням земельного законодавства тощо.

Дослідженню проблем конституційно-правового гарантування права приватної власності на землю присвячено наукові праці таких провідних вчених, як та природоресурсного права знайшло всебічне відображення у наукових працях таких вчених, як В. І. Андрейцев, О. А. Вівчаренко, І. І. Каракаш, І. О. Костяшкін, М. В. Краснова, П. Ф. Кулинич, Л. В. Лейба, В. В. Носік, І. В. Озімок, Д. В. Федчишин, М. К. Черкашина, М. В. Шульга, Ю. В. Щерб'як та інші.

Держава, на думку М.К. Черкашиної, забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності. Стаття 14 Конституції України гарантує право власності на землю. Таке право набувається суб'єктами відповідно до вимог закону. Конституція (ст. 55) також гарантує кожному право на оскарження у суді рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб. Принцип забезпечення гарантій прав на землю закріплений у ст. 5 Земельного кодексу України і полягає в тому, що цей нормативно-правовий акт забезпечує правові гарантії використання землі [1, с. 91].

Саме конституційні норми займають провідне місце у системі гарантій прав на землю, до яких можна віднести такі положення Конституції:

- держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом, передбачає рівні можливості та умови захисту права власності на землю (ст. 13);

- право власності на землю гарантується. Це право набувається та реалізовується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до чинного законодавства (ст. 14);

- ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, право приватної власності є непорушним (ст. 41) [2].

Відповідно до Конституції України держава зобов'язана забезпечити здійснення та захист суб'єктивних земельних прав. Частиною 1 ст. 152 Земельного кодексу України передбачено, що саме нормами цієї статті громадянам і юридичним особам гарантуються рівні умови захисту їх земельних прав, зокрема, і права власності на землю. Основний закон держави закріплює і визнає право кожного захищати свої права та свободи, права й свободи інших людей від посягань, насамперед з боку представників влади та

посадових осіб.

Юридичні гарантії прав на землю запроваджуються на відповідних положеннях конституційних норм. Такою нормою є ст. 13 Конституції України, за якою, зокрема, кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Згідно зі ст. 14 Основного Закону країни, право власності на землю гарантується.

Закладену в Основному Законі концепцію права власності на природні ресурси в цілому та землю зокрема розвивають, як вважає І. Озімок, інші статті Конституції України. Так, ст. 14 Конституції України передбачає, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону. Конституція, зважаючи на виключно важливе значення землі у всіх сферах життєдіяльності України та її народу, відокремлює землю від інших об'єктів нерухомості і запроваджує принцип її особливої охорони з боку держави. Ця охорона спрямована на збереження плодючості землі, підвищення її продуктивності, використання земельних ресурсів у відповідності з їх природним призначенням, недопущення забруднення землі шкідливими для здоров'я людини та тварин елементами [3, с. 130].

Як слушно зауважує І.О. Костяшкін, важливим забезпеченням конституційного положення щодо верховенства прав людини та гарантування права власності на землю є конституційна норма-принцип, що передбачає відповідальність держави перед людиною за свою діяльність (ст. 3 Конституції України). Вказаний принцип гарантує соціальну функцію права власності на землю та зумовлює не лише завдання діяльності держави, що спрямовані на гарантування прав людини, але встановлює зобов'язальний характер діяльності держави та негативні наслідки в разі порушення прав та свобод людини, у тому числі права власності на землю. Згідно зі ст. 56 Конституції України, кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових

осіб під час здійснення ними своїх повноважень. Завдяки такому підходу забезпечується баланс приватних та суспільних інтересів від здійснення права власності щодо неї, адже в цьому випадку законодавча можливість втручання держави в здійснення власниками своїх правомочностей обмежена відповідальністю уповноважених органів у разі перевищення наданих їм повноважень [3, с. 93].

Однією з гарантій права власності на землю є принцип невтручання держави у здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом. Так, відповідно до ст. 154 Земельного кодексу України органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування без рішення суду не мають права втручатись у здійснення власником повноважень щодо володіння, користування та розпорядження належною йому земельною ділянкою або встановлювати непередбачені законодавчими актами додаткові обов'язки чи обмеження. Законодавче закріплення цього принципу є важливою гарантією прав власника земельної ділянки та покликано забезпечити свободу господарювання на землі та самостійний вибір власником земельної ділянки можливих напрямків її використання [4, с. 105].

Аналізуючи запровадження конституційно-правових гарантій правових форм переходу права власності на земельні ділянки громадянам України, Ю.В. Щерб'як зазначає, ст. 13 Конституції України визначено місце, роль та значення землі в житті громадян України. Зокрема, що земля є власністю українського народу, від імені якого виступають органи державної влади та місцевого самоврядування, а також територіальні громади та є основним національним багатством (ст. 14 Конституції України). Держава гарантує право власності на землю згідно процедур, визначених законом. Статтею 22 Конституції України передбачено, що конституційні права та свободи гарантуються, а їх звуження не допускається. Не допускаються будь-які форми дискримінації, також у питаннях переходу права власності на земельні ділянки. Статтею 41 Конституції України гарантується право власності, зокрема, власності на земельну ділянку. Ніхто не може бути позбавлений власності на земельну ділянку, крім випадків, передбачених законом (з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб). Водночас конфіскація земельної ділянки

можлива лише за рішенням суду. Використання набутої земельної ділянки не може здійснюватися на шкоду інтересам інших осіб, а також на шкоду екологічним та соціальним інтересам [5, с. 105].

Отже, базовим нормативно-правовим актом, що містить норми, які складають систему юридичних гарантій права приватної власності є Конституція України. Значимість гарантування прав на землю підтверджується наявністю у чинному Земельному кодексі України спеціального розділу «Гарантії прав на землю», які умовно можна поділити на три різновиди: гарантії захисту прав на землю; гарантії, пов'язані з відшкодуванням збитків власникам землі та землекористувачам; гарантії, пов'язані з вирішенням земельних спорів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 216 с.
2. Паславська О. Я. Законодавчі гарантії прав на землю в Україні. URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1293%3A110611834.pdf.
3. Озімок І. Конституційно-правове регулювання права власності на землю в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 2(14). С. 129–133.
4. Костяшкін І. О. Проблеми правового забезпечення соціальної функції права власності на землю в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2016. 451 с.
5. Щерб'як Ю. В. Правові форми переходу права власності на земельні ділянки громадян України: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2020. 257 с.

О.В. Петров,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)

А.В. Авсієвич,
доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)

НЕДОСКОНАЛІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ ПРАВОЗНАВСТВО У ЗОШ УКРАЇНИ

У загальноосвітніх школах України предмет Правознавство викладається протягом трьох років у 9,10 та 11 класах. Після закінчення шкільного освітнього процесу учні набувають повноліття та вже самостійно можуть вирішувати різноманітні питання стосовно набуття правоздатності.

Але давайте стисло розглянемо, чому ж саме навчає їх загальноосвітня шкільна програма з предмету Правознавство.

Програма навчання Правознавства 9 класу на 2022 р.

Вступ до «Основ правознавства»

Розділ 1 Основи теорії права і держави

Розділ 2 Реалізація права

Розділ 3 Взаємозв'язок людини і держави

Розділ 4 Неповнолітні як суб'єкти цивільних, сімейних, трудових, адміністративних і кримінальних правовідносин

Розділ 5 Правнича професія

Програма навчання Правознавства 10 класу на 2022 р.

Блок 1 Основи теорії держави і права

Розділ 1. Держава

Тема 1. Виникнення держави і права

Тема 2. Поняття, ознаки, сутність держави

Тема 3. Державний лад

Тема 4. Народовладдя

Тема 5. Органи державної влади та місцеве

Самоврядування

Тема 6. Держава, особа, суспільство

Розділ 2. Право

Тема 1. Право як особливий вид соціальних норм

Тема 2. Система права

Тема 3. Форми права. Джерела права

Тема 4. Законодавство

Тема 5. Правотворення. Систематизація законодавства
 Тема 6. Правовідносини
 Тема 7. Правомірна поведінка і правопорушення
 Тема 8. Юридична відповідальність
 Тема 9. Законність і правопорядок
 Тема 10. Правосвідомість
 Розділ 1. Конституційне право України
 Тема 1. Поняття конституційного права України
 Тема 2. Загальні засади конституційного ладу України
 Тема 3. Громадянство України
 Тема 4. Міжнародне право прав людини
 Тема 5. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина
 Тема 6. Народовладдя в Україні
 Тема 7. Законодавча влада України
 Тема 8. Президент України
 Тема 9. Виконавча влада України
 Тема 10. Місцеве самоврядування в Україні
 Тема 11. Судова влада в Україні
 Тема 12. Правоохоронні органи України та адвокатура
 Програма навчання Правознавства 11 класу на 2022 р.
 Блок II. Основи публічного права України
 Розділ 2. Адміністративне право України
 Тема 1. Загальна характеристика адміністративного права України
 Тема 2. Публічна служба
 Тема 3. Адміністративне правопорушення (проступок)
 Тема 4. Адміністративна відповідальність
 Тема 5. Адміністративний процес
 Розділ 3. Фінансове право України
 Тема 6. Загальна характеристика фінансового права України.
 Вступ до бюджетного права України
 Тема 7. Податкова система України
 Тема 8. Законодавство про банки та банківську діяльність
 Розділ 4. Кримінальне право України
 Тема 9. Загальна характеристика кримінального права України
 Тема 10. Злочин
 Тема 11. Кримінальна відповідальність
 Тема 12. Кримінальне покарання
 Тема 13. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх

Тема 14. Відповідальність за окремі види злочинів
Розділ 6. Вступ до кримінального процесу України

Тема 15. Кримінальний процес

Блок III. Основи приватного права України

Розділ 1. Цивільне право України

Тема 1. Загальна характеристика цивільного права та цивільних

Правовідносин

Тема 2. Суб'єкти цивільних правовідносин

Тема 3. Правочини

Тема 4. Представництво і довіреність

Тема 5. Загальна характеристика права власності та інші речові права

Тема 6. Форми та види власності

Тема 7. Право інтелектуальної власності

Тема 8. Цивільно-правова відповідальність

Тема 9. Загальні положення цивільного процесу

Тема 10. Захист цивільних прав та охоронюваних інтересів

Тема 11. Зобов'язання у цивільному праві

Тема 12. Цивільно-правові договори

Тема 13. Основи спадкового права

Розділ 2. Господарське право України

Тема 14. Загальна характеристика господарського права України

Тема 15. Суб'єкти господарювання

Тема 16. Господарські договори

Тема 17. Господарсько-правова відповідальність.

Господарський процес

Розділ 3. Трудове право України.

Тема 18. Правове регулювання трудових відносин в Україні

Тема 19. Трудовий договір

Тема 20. Робочий час та час відпочинку

Тема 21. Трудова дисципліна. Дисциплінарна відповідальність.

Матеріальна відповідальність працівників за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації

Тема 22. Індивідуальні та колективні трудові спори

Тема 23. Оплата праці. Охорона праці

Розділ 4. Сімейне право України

Тема 24. Загальна характеристика сімейного права

Тема 25. Шлюб. Права та обов'язки подружжя

Тема 26. Взаємні права та обов'язки батьків і дітей

Тема 27. Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування

Розділ 5. Земельне право України

Тема 28. Загальна характеристика земельного права

Тема 29. Право власності на землю

Тема 30. Набуття та реалізація права на землю. Захист права власності на землю

Таким чином, ми бачимо теми, які вивчають у 9-11 класі учні ЗОШ України. Отже, які ж кроки вцілому, зробила держава для удосконалення навчання за останні роки?

1. «Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки» стала першим нормативним документом у галузі виховання, прийнятим «ноюю» владою після Революції Гідності. З огляду на дві суттєві обставини – актуалізацію євроінтеграційних прагнень та піднесення національно-патріотичної ідеї, цей документ мав би поєднувати громадянське і національно-патріотичне виховання за пріоритетності першого. Це відповідало б як сучасній європейській стратегії і практикам громадянської освіти та виховання, де патріотичне виховання є одним із напрямків громадянського, так і потребам становлення української політичної нації. Адже, коли мова йде про політичну націю, то базовими для її формування виступають політичні, у нашому випадку – демократичні цінності. Відповідно, ідеї етнічної пріоритетності трансформуються в ідеї етнічної толерантності і об'єднання на підґрунті суспільно значимих принципів. Та й справжнім патріотом може стати свідомий громадянин, а не підданий.

Однак у Стратегії не враховані ані європейський досвід, ані логіка виховання громадянина-патріота, ані потреби становлення політичної нації. Громадянське виховання згадується епізодично, громадянські якості і самі демократичні цінності та принципи підпорядковуються етнічним. Зміст документа свідчить не лише про підпорядкування громадянського виховання національно-патріотичному, а про фактичне відмежування виховання патріота від виховання громадянина. Тож практична реалізація Стратегії на рівні школи вже стала калькою з радянського військово-патріотичного виховання.

2. «Концепція Нової української школи» (НУШ) передбачає компетентнісний підхід до освіти. Перелік компетентностей

складений з урахуванням Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18.12.2006 р. Громадянські та соціальні компетентності визначаються як такі, що пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей. Згідно компетентнісного підходу, громадянська освіта та виховання мають бути нерозривними ланками єдиного процесу громадянської соціалізації. Однак впровадження Концепції, вірогідно, відчують сьогоднішні першокласники. Для учнів, що стануть випускниками у найближчі 10 років, Концепція мало що змінює у плані забезпечення системної громадянської освіти.

3. Одним із ключових документів, що закладають підґрунтя для системної громадянської освіти мала б стати «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016 - 2020 роки». Адже розвиток громадянського суспільства неможливий без підвищення, а в нашому випадку - без набуття громадянської компетентності. Тож у частині «Основні проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні» якщо не першою, то однією із перших мала б бути визначена і відповідна проблема – вкрай низький рівень громадянської освіти на рівні усього суспільства. А далі мали б бути визначені стратегічні напрямки і завдання з підвищення рівня громадянської компетентності для різних категорій. Звісно, ключова роль має належати системі формальної громадянської освіти. Однак про фактичну відсутність громадянської освіти не згадується в переліку проблем. При цьому, завданнями опосередковано передбачаються деякі заходи щодо покращення громадянської освіти, зокрема, стосовно захисту прав та вираження інтересів громадян через демократію участі. На Міністерство освіти і науки України покладається відповідальність за узагальнення досвіду та розробку концепції і програми громадянської освіти.

4. Важливим кроком у правовому забезпеченні громадянської освіти стало прийняття нового Закону України «Про освіту». Головним його позитивом стало те, що створення умов для здобуття громадянської освіти і формування соціальної і громадянської компетентності визначається як обов'язок держави. Однак поряд із необхідними новаціями закон містить низку недосконалостей.

5. «Концепція розвитку громадянської освіти в Україні» пройшла достатньо тривалий шлях розробки і обговорення. Однак остаточний варіант, схвалений у жовтні 2018 року так і не забезпечує системності громадянської освіти та її відповідності змісту і складовим соціальної і громадянської компетентності, визначених у Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя». Перший і один із ключових недоліків – підпорядкування громадянської освіти і виховання національно-патріотичному.

6. У 2017 році була розроблена і затверджена «Навчальна програма з громадянської освіти (інтегрований курс) для 10 класів загальноосвітніх шкіл». Логіка процесу впровадження освітніх новацій підказує, що спочатку мали б бути розроблені відповідні Концепція і Стратегія, а Програма вже б давала можливість реалізувати певні складові шкільної громадянської освіти, вбудовані в систему. Однак Програма була затверджена ще до винесення Концепції на громадське обговорення. Тож вітчизняна нормативна база, на яку спирається навчальна програма, є більш формальною, ніж реальною. У Програмі дається перелік міжнародних нормативно-правових актів, покладених в основу курсу, вказується, що він передбачає консенсус між національним і загальноєвропейським змістом громадянської освіти. Однак аналіз її змісту вказує на ігнорування деяких базових складових європейської громадянської освіти і соціальної та громадянської компетентності, тож і консенсус швидше виглядає як урізання основи.

Чимало запитань викликає і структура цієї програми та послідовність викладення навчальних тем. Вочевидь, курс громадянської освіти варто починати з пояснення того, що таке громадянська освіта і для чого вона потрібна людині у повсякденному житті, а потім розкривати сутність інституту громадянства та його значення у демократичних суспільствах. Розробники навчальної програми починають з ідентичності. Оскільки громадянство – інститут демократії, хоча за недемократичних режимів громадянами називають підданих, то логічно, мабуть, переходити до вивчення демократії та ролі громадянина в демократичній системі. Загальний висновок на підставі аналізу змісту Програми такий: вона потребує значного фахового доопрацювання.

7. У липні 2018 року була затверджена «Концепція розвитку педагогічної освіти». У контексті шкільної реформи, в цілому, і впровадження громадянської освіти, зокрема, цей документ нас цікавить у двох аспектах. По-перше, сьогодні відсутнє кадрове забезпечення для фахового викладання громадянської освіти в школі. Раніше правознавство, а зараз громадянську освіту викладають, здебільшого, історики, для яких навіть не були проведені необхідні курси підвищення кваліфікації. Тож у Концепції, ймовірно, мала б бути відображена ця проблема і визначені шляхи її вирішення.

По-друге, школа стане дійсно новою тоді, коли до неї прийде новий вчитель. Для того, щоб вона із інституту відтворення підданства трансформувалась в інститут громадянського суспільства, необхідно, щоб соціальна і громадянська компетентність вчителя була на найвищому рівні. Тож у освітні програми для усіх вчителів мають бути включені курси з громадянознавства, прав людини і дитини, шкільного самоврядування та інші.

8. Роль базового документа для системної громадянської освіти і визначення тих її складових, які реалізуються на кожному освітньому рівні, звісно, відводиться Стратегії розвитку громадянської освіти. Однак перспективи появи навіть проекту «Стратегії розвитку громадянської освіти на період до 2022 року та плану заходів щодо її реалізації» поки залишаються невизначеними. Згідно Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р Проект має бути представлений у шестимісячний строк, тобто, на початку травня 2019 року. Однак згідно Наказу Міністерства освіти і науки України № 430 від 25 квітня 2018 року він мав бути представленим ще до 31 травня 2018 року і пройти громадське обговорення до 20 червня 2018 року.

Виходячи з вищевикладеного, на мою думку, у програму навчання Правознавство у 9-11 класах ЗОШ України доречно було б додати:

1. Розділ «Природне право» - як теоретична доктрина в теорії права, за якою головним джерелом права є сама природа, а не воля законодавця.

2. Детальне та глибоке вивчення Європейської конвенції з прав людини.

3. Практичний розбір та аналіз прикладів порушення прав людини та скоєння правопорушень та злочинів в

адміністративному, господарському, кримінальному та інших галузях на прикладах існуючих судових справ та проваджень.

4. Кожного року повинна проводитись актуалізація навчальної дисципліни згідно змін та нововведень до чинного законодавства України.

5. Вміння орієнтуватися у захисті своїх порушених прав у судовому порядку. Для цього необхідно додати практичні заняття з наявними прикладами судової практики з поновлення порушених прав.

6. Пункти 1-5 повинні викладатися в стислому вигляді у 9 класі, тому що не всі учні йдуть навчатися до 10-11 класів. Навчання в професійних технічних училищах, коледжах, ліцеях та інших закладах освіти насамперед націлені на професійні предмети, тому вивчення Правознавства може відходити на другий план.

Отже, вивчення Правознавства у ЗОШ України повинне бути націлене не тільки на основи різних видів права. Дуже важливу роль відіграють розуміння та вміння учнів у подальшому житті вміти захищати свої порушені права.

Учні повинні розуміти свою роль у громадянському суспільстві, та розуміти не тільки відповідальність за скоєні ними правопорушення або злочини, а також чітко розуміти, що таку саме відповідальність несе і суб'єкт, який порушує їх законні права. Дуже важлива їх розуміння процесу захисту своїх конституційних прав. Також вміння строїти конструктивний діалог з державними органами, органами місцевого самоврядування, контролюючими органами та іншими, з якими їм потенційно можливо прийдеться зіткнутись у подальшому житті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Навчальна програма для 10-11 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
3. Основи правознавства для 9 класу 2022 рік. URL: <https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf>
4. Впровадження шкільної громадянської освіти: млявий процес і мінімальний результат. URL:

І.А. Полончук,
здобувачка фахової передвищої освіти
(м. Хмельницький)

О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)

ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи становлять собою велику суспільну небезпеку, характеризуються виключною аморальністю та цинічністю дій винних. Вони, у більшості випадків, пов'язані з посяганням на статево свободу особи або її статево недоторканість, такі кримінальні правопорушення грубо принижують гідність потерпілої від кримінального правопорушення особи, заподіюють їй глибоку психічну травму, можуть завдати серйозної шкоди її здоров'ю. Ці кримінальні правопорушення є надзвичайно небезпечними. Суспільна небезпека кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи визначається не лише посяганням на статево свободу або статево недоторканість особи, а й заподіянням шкоди іншим суспільним відносинам та соціальним цінностям – нормальному фізичному й психічному розвитку дітей і підлітків, здоров'ю, честі і гідності особи тощо. Так, розбещення неповнолітніх здатне викликати у потерпілих від цього кримінального правопорушення різні статеві збочення, а передчасний (до досягнення статевої зрілості) вступ у статевий зв'язок може завдати серйозної шкоди здоров'ю неповнолітньої особи [1] Враховуючи всі наслідки суспільно небезпечних діянь проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, які несуть велику суспільну небезпеку, це питання є і буде актуальним завжди.

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості – це суспільно небезпечні діяння, що

порушують встановлений у суспільстві порядок статевих відносин і основні принципи статевої моральності, і які виражаються в посяганні на статеву свободу та статеву недоторканність особи. До кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, норми про відповідальність яких об'єднанні в розділі IV Особливої частини КК України, віднесені: зґвалтування (ст. 152 КК України); сексуальне насильство (ст. 153 КК України); примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України); статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 КК України); розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України) [2].

Сферу сексуальних відносин зачіпають й інші, крім зазначених вище, кримінальні правопорушення. Вони, щоправда, вважаються вітчизняним законодавцем кримінально караними посяганнями на моральність. Маються на увазі ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України), створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 КК України), сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України).

У кримінально-правовій доктрині існують різні підходи щодо змісту і співвідношення таких категорій, як статевая свобода і статевая недоторканність особи, законодавчі визначення яких відсутні. Під статевую свободу слід розуміти право особи самостійно обирати собі партнера для сексуального спілкування, форму такого спілкування і не допускати у сфері сексуального спілкування будь-якого примусу. Доросла і психічно здорова людина сама визначає, з ким і в який спосіб вона задовольнятиме власні статеві потреби. Натомість статевая недоторканність означає охоронюваний кримінальним законом стан, за якого забороняється вступати у сексуальні контакти з особою, яка з певних причин (наприклад, через недосягнення статевої зрілості) не є носієм статевої свободи. Взагалі недоторканність, будучи поняттям абсолютним, означає, що певні інтереси недоторканої особи за жодних умов не можуть бути порушені іншою особою, а будь-які сексуальні дії, вчинені щодо недоторканої особи, визнаються кримінально караними.

Фізично безпорадні особи також мають статеву свободу; щоправда, вони не здатні захистити своє рішення вступати або не вступати в статеві зносини з іншою особою. Тому при зґвалтуванні особи, яка перебуває у стані фізичної безпорадності або насильницького задоволення статевої пристрасті, вчиненого

стосовно фізично безпорадної особи, об'єктом кримінального правопорушення виступає статевая свобода, а не статевая недоторканість [3].

Для подальшого з'ясування особливостей кваліфікації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи важливим є чітке визначення кола діянь, які відносяться до них, а також правильна кримінально-правова характеристика цих діянь.

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, норми про відповідальність за які об'єднані в розділі IV Особливої частини КК, є статевая свобода і статевая недоторканість особи.

Більшість науковців схиляються до того, що при здійсненні статевого посягання на дорослу особу об'єктом кримінального правопорушення буде статевая свобода, а на неповнолітню – її нормальний статевий розвиток, тобто статевая недоторканість. Обов'язковою ознакою складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи є потерпілий від кримінального правопорушення, який може виділятися за певними ознаками, зокрема, за залежністю від винного, недосягненням певного стану або віку. Характерною особливістю КК України від 2001 року є те, що в ньому, на відміну від КК від 1960 року, забезпечується універсальний кримінально-правовий захист осіб будь-якої статі у сфері сексуального життя, потерпілими від цих кримінальних правопорушень може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі. До набрання чинності КК України 2001 року насильницькі посягання жінок на чоловіків у доктрині й судовій практиці тлумачились як злочини проти особи (наприклад, заподіяння тілесних ушкоджень, незаконне позбавлення волі) або як хуліганство [4].

Професор кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент Е.М. Кісілюк вважає, що з'ясовуючи при кваліфікації ознаки об'єктивної сторони розглядуваних злочинів, потрібно мати на увазі, що вона характеризується активною поведінкою винної особи – це фізичні та (або) інтелектуальні дії сексуальної спрямованості [5]. За законодавчою конструкцією ці кримінальні правопорушення здебільшого побудовані як формальні склади. Примушування до вступу в статевий зв'язок сконструйоване як усічений склад кримінального правопорушення. Кваліфіковані види зґвалтування, насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом і статевих зносин з особою, яка не досягла

статевої зрілості, передбачені відповідно ч. 4 ст. 152, ч. 3 ст. 153 і ч. 2 ст. 155 КК, є кримінальними правопорушеннями з формально-матеріальними складами.

Суб'єктом даної категорії кримінальних правопорушень є осудна особа, яка досягла 14-річного (ст.ст. 152, 153 КК України) або 16-річного віку (ст.ст. 154-156 КК України). У переважній більшості випадків суб'єкт є спеціальним – його ознаки або безпосередньо вказані у законі про кримінальну відповідальність або встановлюються шляхом тлумачення норм закону з урахуванням особливостей об'єктивної сторони того чи іншого кримінального правопорушення та ознак потерпілого. Наприклад, у ч. 2 ст. 155 та ч. 2 ст. 156 КК, відповідно до змін, які були внесені Законом України «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх» фігурує батько, мати, вітчим, мачуха, опікун, піклувальник або особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього. У ст. 154 КК України суб'єктом є особа, від якої жінка або чоловік матеріально або службово залежні. Із суб'єктивної сторони всі кримінальні правопорушення проти статеві свободи та статеві недоторканості особи характеризуються прямим умислом. При цьому психічне ставлення суб'єкта до певних елементів деяких кримінальних правопорушень може набувати вигляду необережної форми вини. Наприклад, стосовно неповнолітнього та малолітнього віку потерпілої особи й особливо тяжких наслідків психічне ставлення винного може бути і необережним. При цьому, кваліфікуючі ознаки, пов'язані з віком потерпілої особи, інкримінуються винному не лише тоді, коли він знав або допускав, що вчинює насильницький статевий акт з неповнолітньою чи малолітньою особою, а й у тому разі, коли він міг і повинен це передбачити. Сексуальний мотив, тобто бажання задовольнити статеву потребу, є факультативною, а не обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони даних кримінальних правопорушень, які можуть вчинюватись і з інших спонукань.

Згідно із ст. 477 КПК України кримінальні провадження про зґвалтування без обтяжуючих обставин та примушування до вступу в статевий зв'язок розпочинаються не інакше, як на підставі заяви потерпілої особи. Тому, наприклад, при вчиненні двох зґвалтувань без обтяжуючих ознак приводом до порушення провадження за ч. 2 ст. 152 КК України є подача заяви потерпілою особою від першого

злочину або подача заяв обома потерпілими особами. Таким же чином розпочинаються кримінальні провадження щодо злочинів, передбачених ч. 2 ст. 152 КК України (згвалтування, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 153-155 КК України) та ч. 1 ст. 153 КК України (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом), якщо вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого [5].

Згідно зі ст. 20 КПК України розгляд кримінальних справ про згвалтування та інші статеві злочини допускається в закритому судовому засіданні за мотивованою постановою судді чи ухвалою суду, що винесені у стадії віддання до суду або судовому засіданні. При цьому може бути прийнято рішення про закритий розгляд справи як у повному обсязі, так і частково (наприклад, при проведенні судового слідства).

Вирок суду у розгляді справ про кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи оголошується привселюдно.

Залежно від того, чи застосовується під час скоєння кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи фізичне та психічне насильство, всі їх можна поділити на два види (групи):

1) кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, пов'язані із застосуванням насильства (ст.ст. 152, 153, 154 КК України);

2) кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, не пов'язані із застосуванням насильства (ст.ст. 155, 156 КК України) [6, с. 54].

Отже, у процесі вивчення та дослідження питання щодо характеристики кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, ми з'ясували, що, розмір та міра покарання за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи не є дієвими та неефективними в сучасному законодавстві України. Саме тому потрібно збільшити розміри і строки покарань за всі види кримінальних правопорушень та приділити особливу увагу кримінальному правопорушенню, яке полягає в розбещенні неповнолітніх.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Кваліфікація окремих видів злочинів». Тема 3. Кісілюк Е.М. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kval-ok-zlochuniv-25-04-207/lectures/lecture_3.html
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. *Pidru4niki*. URL: https://pidru4niki.com/1541010459900/pravo/zlochini_proti_statevoyi_s_vobodi_statevoyi_nedotorkanosti_osobi
4. Кримінальне право. Особлива частина URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kval-ok-zlochuniv-25-04-207/lectures/lecture_3.html
5. Кісілюк Е.М. Особливості кваліфікації злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/22988/ОСОБЛИВОСТІ%20КВАЛІФІКАЦІЇ%20ЗЛОЧИНІВ%20ПРОТИ%20СТАТЕВОЇ.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с.

С.Ю. Переша,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)

А.В. Авсісвич,
доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Сучасне цивільне законодавство України постійно розвивається та змінюється, пристосовуючись до потреб суспільства. Відтак, застосування нових норм стає актуальним питанням для судів та практикуючих юристів. Однак, при використанні нових норм у судовій практиці виникає низка

проблем, що ускладнюють захист прав та інтересів сторін у цивільних справах.

Розглянемо проблеми застосування нових норм цивільного законодавства в судовій практиці, а також запропонуємо шляхи їх вирішення на прикладі деяких судових рішень та наукових досліджень.

1. Огляд нових норм цивільного законодавства

У 2020 році Україна прийняла законопроекти, які внесли зміни в Цивільний кодекс та Цивільний процесуальний кодекс. Зокрема, було внесено зміни до глави 61 Цивільного кодексу, що регулює питання про право на нерухомість. Також було змінено положення про договір купівлі-продажу нерухомості та введено нові норми щодо права власності на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема, на результати інтелектуальної творчості.

2. Проблеми застосування нових норм в судовій практиці

Одним з основних питань є проблеми встановлення факту наявності права власності на об'єкти нерухомості. Зокрема, у зв'язку зі змінами до Цивільного кодексу, виникли питання щодо порядку відшкодування збитків в разі порушення права на нерухомість.

Також, нові норми щодо права на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема на результати інтелектуальної творчості, не завжди коректно застосовуються в судовій практиці. Це пов'язано з тим, що виникає неоднозначність у тлумаченні окремих положень, що створює складнощі при вирішенні спорів у сфері інтелектуальної власності.

3. Проблеми застосування нових норм у судовій практиці.

Відмова у застосуванні нових норм зі страху перед невизнанням рішення

Однією зі складних проблем є відмова у застосуванні нових норм зі страху перед невизнанням рішення. Судді можуть стикатися з ситуацією, коли нова норма є неоднозначною, не має достатньої судової практики і не є узгодженою з іншими нормами законодавства. У цьому випадку судді можуть відмовлятися від застосування нової норми, щоб уникнути ризику невизнання свого рішення. Це може призвести до того, що нові норми будуть застосовуватися дуже рідко, або взагалі не будуть застосовуватися в судовій практиці.

Також важливим є питання правильного і чіткого тлумачення нових норм цивільного законодавства. Відсутність чітких критеріїв

тлумачення може призвести до суперечностей у судовій практиці та невизнання рішень, прийнятих на основі нових норм.

Для того, щоб зменшити відмову у застосуванні нових норм і забезпечити їх ефективне застосування в судовій практиці, необхідно проводити належну підготовку суддів та забезпечувати їх доступом до достовірної інформації про нові норми, судову практику та тлумачення законодавства. Крім того, важливо проводити системну роботу щодо узгодження нових норм з іншими нормами законодавства, щоб уникнути їх суперечності та забезпечити їх чітке тлумачення.

4. Пошук рішень на прикладі конкретних судових справ

В пошуку рішень на прикладі конкретних судових справ судді зіштовхуються з багатьма проблемами, пов'язаними зі застосуванням нових норм цивільного законодавства. Найбільш поширені з них - це неоднозначність формулювань та відсутність явних критеріїв застосування нових норм.

У зв'язку з цим, судді часто відмовляються від застосування нових норм, бо бояться, що їх рішення можуть бути невизнаними. Така ситуація є незадовільною, бо призводить до того, що нові норми законодавства не використовуються в повному обсязі, а це порушує права громадян і може створювати перешкоди для розвитку певних галузей економіки.

Щоб знайти рішення на прикладі конкретних судових справ, судді повинні детально вивчити нові норми законодавства та оцінити їх відповідність Конституції України та іншим законам. Також вони повинні бути готові до того, що їх рішення можуть бути оскаржені в апеляційному чи касаційному порядку.

Крім того, судді повинні мати належну кваліфікацію та знання сучасних тенденцій у цивільному праві, щоб правильно застосовувати нові норми та не порушувати прав громадян.

Отже, пошук рішень на прикладі конкретних судових справ є складним завданням, яке потребує від суддів високого рівня кваліфікації, знання нових норм цивільного законодавства та вміння ретельно вивчати конкретну справу.

Підсумовуючи все вище викладене, можна зробити наступні висновки:

- Застосування нових норм цивільного законодавства у судовій практиці викликає певні проблеми, пов'язані з недостатньою кваліфікацією суддів, відсутністю чітких критеріїв застосування та страхом перед невизнанням рішення.

- Розв'язання цих проблем потребує зусиль як з боку законодавця, який має більш чітко визначити правила застосування нових норм, так і з боку суддів, які повинні підвищувати свою кваліфікацію та дотримуватися принципів правосуддя.

- Крім того, важливо використовувати практику попередніх рішень і аналізувати досвід інших країн при застосуванні нових норм цивільного законодавства.

- На прикладі конкретних судових справ можна побачити, які проблеми виникають при застосуванні нових норм цивільного законодавства та як їх можна вирішити шляхом розумного та професійного підходу до роботи.

- У кінцевому результаті, застосування нових норм цивільного законодавства має на меті поліпшення захисту прав та інтересів громадян, тому їхнє використання повинне бути спрямоване на досягнення цього головного завдання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Савченко В.В. Конституційний контроль в Україні: теорія та практика / В.В. Савченко // Юридична Україна. – 2019. – № 3. – С. 14-20.

2. Стрижак О.В. Особливості доказування у господарських справах за новим Господарським процесуальним кодексом України / О.В. Стрижак, І.Ю. Шевченко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2018. – № 3. – С. 225-234.

3. Шаповаленко І.В. Застосування презумпції невинності у кримінальному судочинстві України / І.В. Шаповаленко // Право і безпека. – 2019. – № 1. – С. 79-84.

4. Якимчук І.В. Проблеми застосування електронних доказів у цивільному процесі / І.В. Якимчук, М.В. Кучер // Право України. – 2020. – № 1. – С. 89-96.

5. Новий Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. О.В. Козьменка. – Київ: Право, 2018. – 856 с.

6. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Національний стандарт України. – Вид. офіц. – Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. – 17 с.

Т.О. Сиверський,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)

А.В. Авсієвич,
доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕЧОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

За останні десятиліття речове право України претерпіло суттєві зміни. Велику роль у цьому процесі відіграли положення діючого Цивільного кодексу України (ЦКУ). Вони значно змінили підходи до розуміння речових прав, які були вжиті у минулому, і знову привернули увагу української правової доктрини після тривалого періоду забуття правової категорії "речові права".

На сьогоднішній день, після оновлення речового права України в 2000-х роках, ми вже накопичили значний досвід у правозастосовній сфері. Цей досвід, безумовно, потребує критичного аналізу з метою оцінки позитивних та негативних наслідків проведених реформ, ефективності нових підходів, речово-правових конструкцій та правових норм. Зміст цих норм, звичайно, може потребувати вдосконалень з урахуванням сучасної практики цивільного обороту. Очевидно, що першою й до цього часу мало дослідженою проблемою речового права України є методологія пізнання речових прав.

Загальновідомо, що сучасна наука висловлює різні думки та підходи, що неоднозначно пояснюють сутність та витоки речових прав. Це пояснюється використанням різних методологічних підходів у процесі пізнання. За словами Рене Декарта, розбіжності у думках виникають не через різний інтелект, а через те, що ми рухаємось різними шляхами та розглядаємо речі з різних поглядів.

Тому недоцільною є ситуація, коли багато юристів мають різні погляди на оцінку цивільних прав як речових, часто обмежуючи їх речовий характер лише наявністю вичерпного переліку речових прав у законодавстві. З урахуванням цих обставин, вважається доцільним визначити поняття суб'єктивного речового права у цивільному законодавстві України, де речовий характер цивільних прав визначається не лише за наявністю переліку у законодавстві, але й за кваліфікаційними ознаками, що мають бути визначені в дефініції суб'єктивного речового права, такими як: абсолютність

речових прав, самостійне та самодостатнє правове панування особи над об'єктом, майновий характер речових прав.

Тривалий час, з погляду догматичного права, об'єктом речових прав визнавалася індивідуально визначена річ. Однак на сьогоднішній день, з огляду на світовий досвід, відомо, що коло об'єктів речових прав може включати не лише речі, а й нематеріальні цінності. Це розширення об'єктів речових прав спирається на аналіз світового досвіду, включаючи його історичний аспект. Таким чином, можна зрозуміти, що об'єкт для речових прав є умовною ознакою, оскільки він характеризує лише сучасний юридичний стан країни. Тому з догматичної точки зору неприйнятно обмежувати речові права конкретним видом об'єкта в цивільному правовому визначенні. Раніше об'єктом речових прав були лише індивідуально визначені речі, а сьогодні також майнові права. Можливо, в майбутньому цей перелік буде розширений.

Таким чином, при визначенні кваліфікаційних ознак речових прав слід зосередитися не стільки на обмеженні речових прав конкретним видом об'єкта, а на можливості законодавчого встановлення правового режиму панування над таким об'єктом. З урахуванням можливого змінного підходу до визначення речового характеру цивільних прав за їх кваліфікаційними ознаками, виникає питання доцільності застосування принципу "numerus clausus" в речовому праві України. У світовому контексті цей принцип заважає розвитку цивільного обороту, який базується на ідеї лібералізму і передбачає надання учасникам якомога більшого розмаїття правових можливостей, відхилення від нашої усталеної практики нав'язування одного вибору всім. Зрозуміло, що різновиди речових прав повинні визначатися не за переліком у законодавстві, а за їх кваліфікаційними ознаками, оскільки кожен різновид речових прав має свої власні характеристики та зміст, які відрізняються від інших.

Усе це зумовлює потребу приділити окрему увагу в законодавстві кожному виду речових прав, який буде законодавчо визначатися. Замість принципу *numerus clausus* у цивільному праві має діяти принцип свободи здійснення речових прав: «у здійсненні суб'єктивного речового права дозволено все, що не забороняється законом». Його зміст передбачає можливість не лише самостійно, на власний розсуд реалізовувати суб'єктивне речове право в межах наявних у особи правомочностей, а й визначати зміст речового права, що передається іншій особі. Взагалі, слід звернути увагу, що

у цивільному законодавстві України спостерігається недооцінка ролі спеціальних принципів у галузі права, зокрема, у речовому праві України.

З аналізу положень Цивільного кодексу України вбачається, що у кодексі принципи цивільного законодавства не структуровані та не систематизовані належним чином. Відповідно є доцільність законодавчо визначити систему принципів речового права України, уведення яких у цивільне законодавство України дало б змогу вдосконалити механізм правового регулювання цивільних відносин у сфері речового права України (принцип неприпустимості розширювального тлумачення обмежень речових прав, принцип добросовісного набуття речових прав, принцип злиття речових прав, принцип старшинства речових прав, принцип пріоритетності здійснення речових прав та ін.).

Окремим відкритим питанням для дискусії є система речових прав у ЦКУ. Визнаючи пріоритет права власності над іншими речовими правами, законодавець так само прописує і відповідні положення кодексу, де правове регулювання відносин з прив'язкою до інших речових прав відбувається за залишковим принципом – є, приміром, глава щодо захисту права власності, але немає глави щодо захисту речових прав. Отож, знову постає давня проблема вітчизняної цивілістики, коли правом власності, по суті, підміняється все речове право. Однак штучне підтримання дихотомії у системі речових прав насправді не відповідає ані самій природі цих прав, ані вимогам сьогодення, оскільки сама система речових прав у цивільному законодавстві має бути побудована з огляду на самостійний характер кожного різновиду речових прав, що виключатиме у праві протиставлення праву власності всіх інших речових прав і зумовлює недоцільність класифікації речових прав у законодавстві, зокрема, їх поділу на право власності та речові права на чуже майно [2].

Терміни «речові права на чуже майно» або «обмежені речові права» мають прикладне значення хіба що для правової науки, тоді як у законі під кожен різновид речових прав має бути прописаний окремий правовий режим панування над майном. Отже, вбачається доцільним введення у Цивільний кодекс України загальних положень про речові права, в які б увійшли й ті окремі норми, що зараз прив'язані виключно до права власності (наприклад, гл. 29, ст. 330, 347, 388 ЦКУ). Сьогодні в Україні вже сформувались усі передумови для критичного переосмислення цивілістичною наукою

сучасного стану вітчизняного речового права, для приділення значно більшої уваги основам речового права як таким. Вже недостатньо досліджувати окремі проблемні питання речового права без розгляду їх у всій сукупності взаємозв'язків і зумовленості з самою природою речових прав. Звідси й постає завдання заглибитися в первісний базис речового права, не обмежуватися окремими сферами, а почати з переосмислення постулатів самої доктрини – теорії речового права з позиції відповідності її положень реаліям сучасного життя та потребам самої людини і суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Харченко Г.Г. Речове право в Україні: пріоритетні напрями вдосконалення. Проблеми цивільного права та процесу: збірник наукових праць. Харків, 2019. С. 101-104.

І.М. Стаднік,
здобувачка фахової передвищої освіти
(м.Хмельницький)

А.В. Авсієвич,
доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)

ФІЗИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Основним суб'єктом цивільних правовідносин є людина. Вона як учасник цих відносин вважається фізичною особою. В ст. 25 ЦК правоздатність визначена як здатність мати цивільні права та обов'язки, яка визнається за всіма фізичними особами. Правоздатність складається із двох елементів: - здатності; - можливості. Здатність надана людині від природи лише в силу одного юридичного факту – народження, а можливість надається і гарантується державою через видання закону і створення відповідних державних інституцій для її реалізації.

Ознаки правоздатності:

1) вона є природною здатністю людини мати цивільні права та обов'язки;

2) є безумовною природною правовою якістю людини незалежно від місця її перебування; 3) не залежить від життєздатності новонародженого;

4) є біологічною здатністю людини мати права і обов'язки, що визнається, гарантується і забезпечується державою;

5) є рівною для всіх і не допускає градацію за статевими, расовими, віковими ознаками та ступенем розумового розвитку;

6) є невідчужуваною [1].

Цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними.

Обсяг цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється ЦК і може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом.

Обсяг дієздатності фізичної особи залежить від віку та стану здоров'я.

За обсягом дієздатність поділяється на такі види: часткова, неповна, повна, обмежена, недієздатність.

Часткова дієздатність визначається за малолітніми, яким не виповнилось 14 років. Вони мають право вчиняти дрібні побутові правочини. Дрібним побутовим правочином вважається такий, що задовольняє побутові потреби особи та стосується предмета, який має невисоку вартість. Малолітні особи можуть здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної діяльності, що охороняються законом. Вони не несуть відповідальність за завдану ними шкоду.

Крім правочинів, передбачених статтею 31 ЦК, фізична особа у віці від 14 до 18 років (неповнолітня особа) має право: самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку)

та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами не рахунку).

Неповнолітня особа вчиняє інші правочини за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників.

Згода на вчинення неповнолітньою особою правочину має бути одержана від батьків (усиновлювачів) або піклувальника та органу опіки та піклування.

Щодо цивільної відповідальності неповнолітньої особи, то можна сказати, що неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно відповідно до закону; також особисто несе відповідальність за шкоду, завдану нею іншій особі (відповідно до ст. 1179 ЦК).

Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття) [2].

Як зазначається у чинному законодавстві, у цивільних правовідносинах можуть брати участь громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства. При цьому іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією України, законами чи міжнародними договорами України. Однак для того, щоб людина могла виступати суб'єктом цивільних правовідносин, вона має бути наділена цивільною правоздатністю та дієздатністю за ст. 25, ст. 30 ЦК України [3, с. 5].

Цивільну дієздатність мають тільки фізичні особи, які усвідомлюють значення своїх дій та можуть ними керувати. Дієздатність у повному обсязі виникає з досягненням фізичною особою вісімнадцяти років (повноліття) (ст. 34 ЦК). Діти, які не досягли 14 років (малолітні особи), мають часткову дієздатність, вчиняють дрібні правочини. Малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду (ст. 31 ЦК). Неповнолітні віком від 14 до 18 років мають неповну дієздатність. Неповнолітні особи мають право вчиняти й інші правочини, але лише за умови отримання на це згоди їхніх батьків (усиновлювачів) або піклувальників (ст. 32 ЦК). Однак і повнолітня фізична особа може бути обмежена рішенням суду у своїй дієздатності, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ст. 36

ЦК). Тобто стосовно неповнолітніх і недієздатних осіб правом на отримання інформації про стан їх здоров'я користуються їхні батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники. Це не означає, що принцип правдивості не стосується відносин медичного працівника з дітьми і недієздатними, однак він впливає не із закону, а із загальних вимог медичної етики. Відповідно до п. 2 ст. 285 ЦК України, до досягнення фізичною особою повноліття батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник мають право на отримання інформації про стан здоров'я дитини або підопічного [4, с. 420].

Повна цивільна дієздатність може бути надана: - фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором;

- неповнолітній фізичній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини;

- фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю.

Повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на всі цивільні права та обов'язки.

Якщо припинено шлюб до досягнення фізичною особою повноліття, визнано його недійсним із підстав, не пов'язаних із протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається. Також зберігається повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, у разі припинення трудового договору, укладеного з нею, припинення її підприємницької діяльності.

Законодавець допускає можливість обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, але тільки в судовому порядку.

Отже, суд має право обмежити цивільну дієздатність фізичної особи за наявності таких підстав:

- 1) особа страждає на психічний розлад. Причому психічний розлад має бути таким, що істотно впливає на здатність усвідомлення цією особою значення своїх дій та (або) керування ними;

- 2) особа зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо. Проте самого факту зловживання для обмеження цивільної дієздатності недостатньо. Таким зловживанням особа має ставити себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Крім того, за наявності достатніх підстав суд може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком стипендією чи іншими доходами або позбавити її цього права.

Над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, встановлюється піклування. Така особа може самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини. Усі інші правочини особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вчиняє за згодою піклувальника.

Особа, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно несе відповідальність за порушення нею договору, укладеного за згодою піклувальника, та за шкоду, що завдана нею іншій особі.

Також у судовому порядку фізична особа може бути визнана недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними[5].

Отже, фізичні особи як суб'єкти цивільного права можуть бути різні. Також такі особи можуть мати дієздатність і провоздатність.

Список використаних джерел та літератури:

1. Лекція до теми «Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин», 2017 рік, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент Мирза С. С. 8 с.

2. Василенко Ю.В. Фізичні особи як суб'єкти цивільного права. Юридична наука очима студентів: збірник матеріалів студентської конференції (15.05.2010 р.). 2010. 352 с. С.54-59.

3. Блащук Т. В. Фізична особа як суб'єкт підприємницької діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 7. С. 161–163.

4. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». К.: Ін-т держави та права ім. В. М. Корецького, 2007. 541 с.

5. Правознавство: підручник. А.М. Колодій, В.І. Осадчий, А.І. Берлач, Д.О. Карпенко, Анатолій Олійник. К: «Правова єдність», 2009. 792 с.

І.М. Стаднік,
здобувачка фахової передвищої освіти
(м. Хмельницький)

О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА

Частина 4 ст. 43 Конституції України передбачає, що кожному громадянину гарантовано право на належні, безпечні, здорові умови праці [1]. В будь-якому суспільстві важливе значення має охорона безпеки виробництва. Відступи від нормативних приписів вимог безпеки, що є на підприємствах, шахтах, будовах, в сільському господарстві, заподіюють серйозну шкоду: життю і здоров'ю працівників виробництва, сторонніх осіб, власності, довкіллю.

Питання охорони праці є надзвичайно важливим соціальним аспектом. Адже від того, наскільки високий у суспільстві рівень здійснення заходів з охорони праці, залежить не тільки ефективність праці, її суспільна користь, а й життя та здоров'я громадян, які задіяні на виробництві.

При скоєні кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва спричинюється шкода як конкретній особі (працюючому на виробництві), так й безпечним умовам праці у цілому, тому родовим об'єктом всіх кримінальних правопорушень, передбачених розділом X Особливої частини Кримінального кодексу України [2], є суспільні відносини в сфері безпеки виробництва, тобто безпечні умови життя людей, їх професійної діяльності людей при використанні джерел підвищеної небезпеки. У якості додаткового об'єкта можуть виступати життя та здоров'я людини [3].

Для початку слід розкрити, що ж означає виробництво. Виробництво – це процес активного перетворення людьми природи з метою створення необхідних умов для свого існування; складна соціально-економічна і технічна, відносно замкнута система, в основі функціонування якої лежить праця людини, спрямована на отримання суспільно корисного результату. Безпека виробництва – це такий технічний стан, при якому нейтралізується можливість

поражаючого впливу на людей, майно і довкілля з боку небезпечних та шкідливих виробничих факторів [4, с. 31].

За об'єктом кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва можна поділити на дві групи: I група – кримінально протиправні порушення загальних правил охорони праці (ст.ст. 271, 275 КК України.); II група – кримінальні порушення щодо правил безпеки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою (ст.ст. 272-274 КК України). До першої групи відносяться статті із загальними нормами про відповідальність за посягання на безпеку виробництва, а до другої – із спеціальними. Отже, ст. 271 КК України повинна застосовуватися тоді, коли скоєне діяння не охоплюється жодною із спеціальних норм, а у випадку порушення безпеки виробництва, які передбачені спеціальними нормами, треба застосувати саме такі норми. Систематизувати кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва можна й таким чином: I група – кримінальні правопорушення у сфері забезпечення безпечних умов праці (ст. 271 КК України); II група – кримінальні правопорушення у сфері забезпечення безпеки виробництва щодо робіт з підвищеною небезпекою, та в процесі поводження з загально небезпечними предметами (ст. ст. 272-275 КК України). З об'єктивної сторони кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва скоюються як шляхом дії, так і бездіяльності винного. Всі склади кримінальних правопорушень цієї групи сконструйовані у диспозиціях норм, як кримінальні правопорушення з матеріальним складом [5, с. 163].

Варто також зазначити, що об'єкти кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва залежать від: видів безпеки виробництва, рівнів безпеки, характеру можливої шкоди, сфер поширення можливої шкоди [4, с. 46]. Окрім цього, обов'язковою ознакою кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва є суспільно небезпечні наслідки. Також варто пам'ятати, що створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків має бути реальним і свідчити, що в певному виробничому процесі виникла така ситуація (загроза), коли зазначені в законі негативні наслідки можуть настати. Шкода здоров'ю потерпілого охоплює види виробничого травматизму або нещасних випадків зі сторонніми на виробництві [6, с. 353].

Створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків має бути: реальним, свідчити про появу в конкретному виробничому процесі або внаслідок його такого небезпечного стану

(погрози), коли із необхідністю можуть настати вказані в законі наслідки.

Потерпілими від цих кримінальних правопорушень можуть бути:

- тільки особи, які мають постійний чи тимчасовий зв'язок з певним підприємством, установою, організацією чи з виробничою діяльністю громадянина-суб'єкта підприємницької діяльності (безпосередньо працюють, прибули у відрядження, на практику, стажування або діяльність яких пов'язана з цим виробництвом тощо), відповідно до ст. 271 КК України «Порушення вимог законодавства про охорону праці»;

- учасники виробничого процесу і сторонні особи, які не мають до нього відношення (представники контролюючих органів, замовники продукції чи послуг, особи, які випадково опинилися на території підприємства, установи, організації тощо), відповідно до ст. 272 КК України «Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою», ст. 273 КК України «Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах» та ст. 274 КК України «Порушення правил ядерної або радіаційної безпеки» КК);

- тільки сторонні особи, відповідно до ст. 275 КК України «Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд»).

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень визначається їх об'єктивною стороною. Щодо порушення правил безпеки можуть мати місце умисел або необережність, щодо наслідків – тільки необережність (тобто змішана форма вини або необережність у чистому вигляді). Відношення суб'єкта до наслідків є визначальним, тому загалом кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва є необережними.

Суб'єкт кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва – спеціальний, тобто це особи, які зобов'язані дотримуватися правил безпеки виробництва. За правовим статусом вони можуть поділятися на три групи: службові особи і громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності, що прямо вказується в ст. 271 КК України, в інших випадках це впливає із закону (ст.ст. 272–275 КК України); робітники і службовці (ст.ст. 272–275 КК України); сторонні для виробництва особи (ст.ст. 273–274 КК України [7, с. 118].

Загалом, встановити суб'єкт кримінального правопорушення – значить з'ясувати, хто конкретно відповідальний за порушення правил безпеки праці, що потягнуло настання наслідків. Інколи це зробити не просто, оскільки в правилах і інструкціях з техніки безпеки не завжди це чітко визначено. Особливістю кваліфікації та розслідування даної категорії кримінальних правопорушень є те, що кримінальне провадження, як правило, починається за повідомленням керівника підприємства, де сталася подія, в результаті якої завдана шкода здоров'ю або життю людей, матеріальні наслідки у вигляді руйнування будівель, порушення технологічного процесу тощо. Такі повідомлення також надходять від закладів охорони здоров'я та контролюючих органів. Організаційними формами розслідування порушення правил безпеки виробництва є звичайне (процесуальне) та відомче (так зване «спеціальне») розслідування нещасних випадків. Критеріями їх розмежування є суб'єкти, які проводять розслідування, строки, засоби формування доказової бази та процесуальні форми висновків. Проведення процесуального розслідування є незалежним від спеціального (або «відомчого») розслідування, воно здійснюється процесуально відокремлено, хоча і одночасно (паралельно) з ним. Разом з тим, ефективність процесуального розслідування визначається тим, наскільки воно пов'язане з діями комісії по спеціальному розслідуванню, і настільки повно використовуються матеріали, одержані у ході її роботи. Особливу увагу при розслідуванні кримінальних правопорушень на виробництві слід приділити організації взаємодії слідчого з відомчою (спеціальною) комісією при виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва. Інформація про нещасні випадки на виробництві часто надходить до слідчого через деякий час та, як правило, потребує перевірки. Найбільш повна інформація про характер події, її причини та настання наслідків, а також порушених правилах та винних осіб містяться в матеріалах спеціального (відомчого) розслідування нещасних випадків [8, с. 171-172].

Отже, розділ X КК України до кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва відносяться:

- Порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України) ;

- Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК України);

- Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах (ст. 273 КК України);

- Порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК України);

- Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд (ст. 275 КК України).

Структурними елементами кримінально-правової кваліфікації та криміналістичної характеристики даних кримінальних правопорушень є:

1. Дані про обстановку виникнення аварій або нещасних випадків. Це сукупність виробничо-технічних, технологічних, природних та інших факторів і обставин, які характеризують настання наслідків. Аналіз обстановки дозволяє з'ясувати взаємопов'язані між собою об'єкти, явища і сліди дії певних причин, умов, які склалися на момент події.

2. Відомості про кримінально протиправні порушення правил безпеки праці і їх наслідки, тобто механізм цих кримінальних правопорушень. Кримінально протиправні порушення правил безпеки праці часто являються наслідком цілої групи причин, різних за характером і походженням організаційного, технічного і технологічного характеру, санітарно-гігієнічні порушення, які впливають на стан і працездатність виконавців трудових процесів, а також пов'язані з індивідуальними особливостями особи правопорушників. Внаслідок такого складного переплетіння причин і умов, багатоманітності і динамічності розвитку наслідків порушень правил безпеки механізм конкретних подій на виробництві на початку розслідування не завжди очевидний. Дані про механізм події мають важливе значення для висунення версій про його причини, поведінку конкретних учасників та інші обставини, а також визначення методів їх перевірки.

3. В криміналістичній характеристиці кримінально протиправних порушень правил безпеки праці важливим елементом являються відомості про те, в якій формі виражались дії конкретних осіб, пов'язаних з порушенням правил.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 27.01.2023 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Чекмарьова І.М. Кримінальне право (Особлива частина). Лекція до теми «Злочини проти безпеки виробництва». 2016. URL: <https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/Lektsiya-31.pdf>

4. Борисов В.І., Пашенко О.О. Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки. Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М. 2006. 224 с.

5. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с.

6. Сухонос, В.В. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / В.В. Сухонос, Р.М. Білоконь, В.В. Сухонос (мол.) / за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. В.В. Сухоноса. Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2020. 672 с.

7. Вознюк А.А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій / А.А. Вознюк; вступне слово д.ю.н., проф. О.О. Дудорова. Київ: Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

8. Буднік О.П. Особливості розслідування злочинів проти безпеки виробництва. *Юридична наука*. 2015. № 7. С. 170-175.

О.І. Тимошук,
викладач; майор внутрішньої служби
О.В. Малінськовська,
старший викладач; майор внутрішньої служби
Д.В. Льоренс,
старший викладач; підполковник внутрішньої служби
(м. Хмельницький)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОРЯДОК ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Особливим суб'єктом кримінальної відповідальності є неповнолітній, тобто особа, яка досягла віку 14-18 років. Розділом XV Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1] визначені особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, зумовлені їх віком, тим, що їх світогляд ще перебуває на стадії формування, а також зумовлений їх психологічними і соціальними характеристика. Тому, до неповнолітніх з одного боку застосовують більш м'якші покарання, що дозволяють досягти мети перевиховання і виправлення, проте дозволяють не залишити безкарною їх протиправні діяння. Разом з тим, за вчинення окремих кримінальних правопорушень, які становлять особливу суспільну небезпеку, до неповнолітніх вживають суворі заходи впливу і покарання, щоб в майбутньому не допустити вчинення ними нових злочинних діянь.

Проблема злочинності неповнолітніх постійно привертає особливу увагу вчених та практиків. Зумовлено це не тільки тим, що неповнолітніх завжди визнавали злочинцями особливого роду, але й тим, що в наш час неповнолітні – одна з найбільш кримінально уражених верств населення. На фоні зростання злочинності серед неповнолітніх зростає і кількість суспільно небезпечних діянь, які вчиняють особи до досягнення віку кримінальної відповідальності. Такі діяння набувають дедалі більш цинічного та жорстокого характеру і, що найтривожніше, це зростання вчинених ними вбивств. Очевидним є те, що система кримінально-правового впливу на неповнолітніх злочинців потребує компромісного вирішення. Адже тут входять між собою в колізію, з одного боку, інтереси суспільства, які потребують захисту, а з іншого – інтереси охорони молодого покоління,

важливість яких для майбутнього кожної нації не викликає сумнівів [2, с. 2].

Відповідно до ч.1 ст.18 КК України[1], суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність.

Стаття 22 КК України встановлює вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність: кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років [1].

Охарактеризуємо особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні:

1) визначено вичерпний перелік кримінальних правопорушень, за вчинення яких можуть підлягати кримінальній відповідальності особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років:

- умисне вбивство (статті 115-117 КК України),
- посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (статті 112, 348, 379, 400, 443 КК України),
- умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, частина третя статей 345, 346, 350, 377, 398 КК України),
- жорстоке поводження з тваринами (стаття 299 КК України),
- умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122, частина друга статей 345, 346, 350, 377, 398 КК України),
- диверсія (стаття 113 КК України),
- бандитизм (стаття 257 КК України),
- терористичний акт (стаття 258 КК України),
- захоплення заручників (статті 147 і 349 КК України),
- згвалтування (стаття 152 КК України),
- сексуальне насильство (стаття 153 КК України),
- крадіжка (стаття 185, частина перша статей 262, 308 КК України),

- грабіж (статті 186, 262, 308 КК України),
- розбій (стаття 187, частина третя статей 262, 308 КК України),
- вимагання (статті 189, 262, 308 КК України),
- умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399 КК України),
- пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 277 КК України),
- угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (стаття 278 КК України),
- незаконне заволодіння транспортним засобом (частини друга, третя статті 289),
- хуліганство (стаття 296 КК України).

2) вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім є обставиною, яка пом'якшує покарання (п. 3 ч. 1 ст. 66 КК України);

3) закріплено особливості покарання, які судом можуть бути застосовані до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення:

- основні види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк;
- додаткові покарання: штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- до неповнолітніх не застосовується обмеження волі (ч. 3 ст. 61 КК України);

4) визначено особливості обчислення строків давності у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтями 151-2 КК України (примушування до шлюбу), 152 КК України (згвалтування), 153 КК України (сексуальне насильство), 154 КК України (примушування до вступу в статевий зв'язок), 155 КК України (вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку), 156 КК України (розбещення неповнолітніх), 156-1 (домагання дитини для сексуальних цілей), 301-1 КК України (одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження), 301-2 КК України (проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи), 302 КК України (створення або утримання

місць розпусти і звідництво), 303 КК України (сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією) (ч. 6 ст. 49 КК України);

5) передбачено звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97, 105 КК України): застереження; обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років;

6) до неповнолітніх заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням не застосовується (ч. 4 ст. 107 КК України);

7) визначено особливості погашення та зняття судимості (ст. 108 КК України).

На думку Бурдіна В.М., необхідно виділити якісно інші порівняно з дорослими підходи до кримінальної відповідальності неповнолітніх та вирішити питання про кримінальну відповідальність неповнолітніх з затримкою у психічному розвитку на законодавчому рівні, доповнити чинний КК України новими видами кримінальних покарань для неповнолітніх, не пов'язаних з позбавленням волі, удосконалити окремі види звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності або покарання, зокрема розширити можливості щодо їхнього застосування, створити гнучку систему заходів впливу на поведінку неповнолітніх [2, с. 17].

Як зазначає Вишневська І., види покарання, що передбачені кримінальним законодавством щодо неповнолітніх, потребують певної модернізації для ефективності у застосуванні судами, оскільки в основному найчастіше застосовується позбавлення волі на певний строк. Індивідуалізація покарання із врахуванням особливостей суб'єкта злочину (умов життя та виховання, психологічного розвитку та дозрівання), як показала судова практика, є на досить низькому рівні. Складно призначати такий вид покарання, як штраф. У зв'язку із небажанням працевлаштовувати

офіційно працевлаштовувати неповнолітніх працівників це унеможлиблює суд накладати даний вид відповідальності. Громадські роботи мають високий коефіцієнт корисної дії та міжнародний досвід показує позитивний вплив даного виду покарання, напроति цього, рівень призначення його в Україні є надзвичайно низький. З огляду на інтенсифікацію злочинності неповнолітніх виникає потреба в аналізі та удосконаленні видів відповідальності та звільнення від відповідальності даного суб'єкта права. Основною метою кримінальної відповідальності є виправлення та перевиховання осіб, що скоїли злочин. Гуманність лежить в основі кожної норми КК України щодо неповнолітніх. Не всі норми є дієвими та практичними для виконання та вважаються малоефективними. Тому необхідним є оновлення методологічного підходу до санкцій, що застосовуються до неповнолітніх щодо розширення їх видів та індивідуалізації у виборі покарання. Вважаємо, що на сьогодні громадські роботи виступають найдієвішим, найбільш ефективним видом покарання для неповнолітніх [3].

Слушними є пропозиції Головійчук Л. з метою оптимізації, раціоналізації та гуманізації кримінального законодавства в частині покарання неповнолітніх, а також підвищення ефективності правозастосовної практики внести низку змін до КК України. Зокрема, перспективним видається:

- розширення переліку покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітніх, за рахунок обмеження волі. Це покарання може призначатися неповнолітнім із 16 років на строк від 6 місяців до 3 років переважно у випадку вчинення ними ненасильницьких злочинів середньої тяжкості або неодноразового вчинення злочинів невеликої тяжкості;

- запровадження нових покарань, призначених спеціально для неповнолітніх, зокрема юнацького арешту, який би міг призначатися з 14 років на строк від 10 до 30 днів, а також домашнього арешту, який би міг призначатися з 14 років на строк від 30 до 90 днів. Ці види арешту доцільно призначати переважно неповнолітнім із позитивною соціальною спрямованістю у разі вчинення ними злочинів невеликої тяжкості або вчинення уперше ненасильницьких злочинів середньої тяжкості;

- збільшення мінімального строку «звичайного» арешту неповнолітніх з 15 до 30 днів, а максимального – з 45 до 90 днів; при цьому цей вид арешту повинен призначатися лише

неповнолітнім чоловічої статі з 16 років (як правило, з негативною особистісною спрямованістю) переважно у разі вчинення ними вперше насильницького злочину середньої тяжкості або неодноразового вчинення ненасильницьких злочинів середньої тяжкості;

- зменшення віку осіб, до яких можуть бути застосовані громадські роботи з 16 до 14 років, але при цьому їх загальна тривалість для неповнолітніх 14-16 років не може перевищувати 60 годин загалом та однієї години на добу. Слід передбачити обов'язкове медичне освідчування неповнолітніх зі складанням відповідного акта (довідки) щодо їхньої фізичної можливості за станом здоров'я виконувати це покарання;

- потребує ґрунтовного вивчення й обговорення – з урахуванням досвіду європейських держав – можливість поєднання громадських робіт для неповнолітніх із заходами кримінально-правової реституції, відвідування спеціальної навчальної та/або виховної програми;

- у ст. 102 КК України повинно бути передбачено, що позбавлення волі не може призначатися неповнолітнім будь-якого віку, які вчинили злочин невеликої тяжкості незалежно від повторності або вперше вчинили ненасильницький злочин середньої тяжкості, а також неповнолітнім до 16 років, які вчинили ненасильницький злочин середньої тяжкості незалежно від повторності або вперше вчинили ненасильницький тяжкий злочин;

- максимальний строк позбавлення волі для неповнолітніх повинен бути скоригований залежно від їхнього віку і статі: 15 років – для неповнолітніх чоловічої статі віком від 16 до 18 років (а також для осіб віком від 18 до 21 року, якщо суд визнає за можливе застосувати щодо них норми розділу XV Загальної частини КК України), які вчинили особливо тяжкий злочин (злочини), пов'язаний з умисним позбавленням життя людини; 10 років – для неповнолітніх чоловічої статі віком від 14 до 16 років, а також неповнолітніх жіночої статі, які вчинили особливо тяжкий злочин (злочини), пов'язаний з умисним позбавленням життя людини. Такі ж терміни позбавлення волі повинні стосуватися випадків сукупності злочинів та/або вироків [4, с. 266-267].

Крім того, під час кримінального провадження неповнолітні користуються додатковими гарантіями. Порядок притягнення до відповідальності неповнолітніх визначений Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) [5].

Зокрема, слід виділити окремі особливості:

1) неповнолітня особа має право на зустріч із своїм (своїми) законним представником (законними представниками), негайно в розумний строк на її вимогу без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні в будь-який час за власною ініціативою та/або ініціативою захисника (захисників), законного представника (законних представників) (ч. 3 ст. 12 КПК України);

2) слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у разі, якщо обвинуваченим є неповнолітній (п. 1 ч. 2 ст. 27 КПК України);

3) кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи або щодо кримінального правопорушення, вчиненого стосовно малолітньої або неповнолітньої особи, має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово (ч. 4 ст. 28 КПК України);

4) вирішення питань під час кримінального провадження щодо неповнолітніх здійснюється суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх (ч. 14 ст. 31 КПК України);

5) визначені особливості законного представництва підозрюваного, обвинуваченого (ст. 44 КПК України) та потерпілого (ст. 59 КПК України);

6) встановлено особливий порядок вручення неповнолітнім повістки про виклик (ч. 4 ст. 135 КПК України);

7) неможливість застосування приводу (ч. 3 ст. 140 КПК України);

8) привід може бути застосований до неповнолітньої особи, який є підозрюваним, обвинуваченим або свідком (ч. 3 ст. 140 КПК України).

Заслуговує уваги кількість кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми. Зокрема, що стосується кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, то за останні 5 років прослідковується тенденція до зменшення рівня підліткової злочинності. Зміни обумовлені життям спільних заходів координаційного характеру, спрямованих на подолання негативних тенденцій підліткової злочинності. Налагоджена тісна співпраця зі

спеціальними органами та службами на предмет профілактики злочинів серед неповнолітніх. Вжиті заходи сприяли покращенню криміногенної ситуації у підлітковому середовищі [6]. Злочинність більше поширена у міській місцевості, а не у сільській. Зазвичай неповнолітні вчиняють злочини у вільний від навчання час (з 15 до 24 години), а пік злочинності припадає на вечір (20-21 години) [7]. Крім того, слід вказати, що на кількість вчинених неповнолітніми кримінальних правопорушень вплинула і епідемія COVID, і повномасштабне вторгнення рф. З одного боку, кількість вчинених правопорушень збільшилась, оскільки неповнолітні перебували довгий час на дистанційному навчанні, тому не були під суворим контролем вчителів. Проте з іншого боку під час повномасштабного вторгнення значна кількість неповнолітніх змушені були евакуювались разом з матерями в іноземні держави, особливо це стосується областей, які розташовані біля кордонів держави та на територіях, прилеглих до активних бойових дій.

Отже, кримінальна відповідальність неповнолітніх характеризується віком настання відповідальності, обмеженням переліком кримінальних покарань, які застосовуються до неповнолітніх, а також особливим порядком притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2002. 19 с.
3. Вишневська І. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. Випуск 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadcurn_2017_1_17
4. Головійчук Л. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 263-267. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/51.pdf>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>
6. Владислав Грюк: «Більшість злочинів неповнолітні вчиняють у віці 16-17 років». URL: <https://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/129933-vladislav-gryuk-bilshist-zlochiniv-nepovnolitni->

vchinjayut-u-vici-16-17-rokiv.html?fbclid=IwAR1xa6-

ikOjEiToS0AjiW9kv4TXIwn9Sbc2Xsb55k5o3yhtNWRvazrt-aJU

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2019–2021 роки.

URL:<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalnopravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

О.М. Трач,

кандидат юридичних наук, доцент

(м. Хмельницький)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛИ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ

Прийняття нової редакції ЦПК України від 03.10.2017 року ознаменувало важливий крок на шляху удосконалення права касаційного оскарження судових рішень, створення, оновлених процедур, покликаних забезпечити справедливий захист прав, охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб, державних інтересів. Водночас правове регулювання права касаційного оскарження судових рішень не позбавлене недоліків. Є потреба внесення змін.

Окремі аспекти права касаційного оскарження судових рішень в цивільному процесі були предметом дисертаційних пошуків. Касаційне оскарження такого об'єкта як ухвала в цивільному судочинстві було предметом дослідження О. Дем'янової. Д. Цихоня з'ясовував питання касаційного оскарження судових рішень, ухвалених судом першої інстанції. В. Войтовський вивчав касаційне оскарження, в тому числі можливість його здійснення. В вітчизняній науковій літературі праву касаційного оскарження судового рішення присвячені також праці таких вчених-процесуалістів як П. Шевчука, І. Ємельянової, В. Кривенка, М. Сірого, М. Бородіна, М. Штефана, К. Гусарова, В. Теремецького.

Очевидною є відсутність належного теоретичного дослідження права касаційного оскарження, зокрема такого судового акту, як ухвали в умовах оновленого цивільного процесуального законодавства. Наявність прогалин законодавчого

регулювання права касаційного оскарження, практична та теоретична значущість свідчать про актуальність обраної теми.

Однією із передумов здійснення права касаційного оскарження є віднесення судового акту до об'єкта оскарження. Ними рішення суду першої інстанції, постанови апеляційного суду. Щодо перших, то вони можуть підлягати касаційному оскарженню лише за умови їх перегляду в апеляційному порядку. Більше уваги слід приділити ухвалам як об'єктам права касаційного оскарження, так як в судовій практиці з їх оскарженням виникає найбільше проблем. До таких об'єктів слід віднести ухвалу суду першої інстанції, якщо це прямо передбачено цивільним процесуальним законодавством. Щодо права касаційного оскарження такого об'єкту як ухвали суду першої інстанції, то законодавець обмежив права особи, яка вправі подати касаційну скаргу, у порівнянні з правами особи, наділеної правом апеляційного оскарження. До здійснення права касаційного оскарження належать не всі ухвали суду першої інстанції, які віднесені до об'єктів апеляційного оскарження. ЦПК України в редакції від 03.10.2017 року коло таких ухвал у порівнянні з попередньою редакцією було звужено, зокрема зменшено їх кількість, формулювання окремих із них зазнало змін. Наявні дискусії щодо виділення їх кількісного складу. Відсутня єдність з цього питання й у судовій практиці.

Слід зазначити, що вказані ухвали суду першої інстанції можуть виступати об'єктом права касаційного оскарження лише після їх перегляду в апеляційному порядку. На думку К.В. Гусарова таке положення законодавства є очисником доступу до касаційного провадження. Воно обмежує можливість для заінтересованої особи добиватися перегляду незаконної ували [1, с. 276].

Слід погодитись із думкою С. Глущенко про те, що відсутність обмежень права касаційного оскарження є розкішшю. Слід дбати про ефективність роботи касаційного суду. Адже одним із завдань таких фільтрів є сприяння розвантаженню суддів від справ, які не мають принципового значення в сфері правозастосування і не забезпечують єдності судової практики [2, с. 92-93].

Протилежної точки зору притримується О.А. Тимошенко. Обумовленість права касаційного оскарження здійсненням права оскарження в апеляційному порядку, на її думку, це безпідставне його звуження [3, с. 105]. Однак ми не поділяємо такої точки зору. Й такі обмеження притаманні не лише вітчизняному законодавству.

На нашу думку, це одна із характеристик саме інстанційної системи оскарження.

В чинній редакції ЦПК У ньому визначено конкретний перелік ухвал. Це було обумовлено різним тлумаченням категорії ухвали апеляційного суду, що перешкоджають подальшому провадженню у справі, яка застосовувалась нормотворцем в редакції ЦПК України, що була чинною до 15.12.2017 року та не сприяла формуванню єдності судової практики з цього питання. Об'єктами оскарження можуть бути ухвали апеляційного суду, постановлені під час апеляційного провадження. Вони визначені п.3. ст. 389. Слід зазначити, що в цьому переліку відсутні певні ухвали право касаційного оскарження, яких передбачалась раніше постановою Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 14 червня 2012 року № 10 «Про судову практику розгляду цивільних справ у касаційному порядку» [4], зокрема залишення апеляційної скарги без руху у зв'язку з несплатою суми судового збору. ПКО може бути здійснене щодо окремої ухвали апеляційного суду. Зокрема, особами, яких вона стосується. Ці ухвали апеляційні суди виносять в порядку ст. 385 ЦПК України.

Інші ухвал не можуть бути самостійним об'єктом права касаційного оскарження. Наприклад, Верховний Суд виніс ухвалу, розглянувши касаційну скаргу на ухвалу суду першої інстанції, постанову апеляційного суду щодо поновлення строку пред'явлення виконавчого листа, видачу дубліката виконавчого листа, про відмову у відкритті касаційного провадження за такою скаргою, оскільки касаційне оскарження здійснене щодо цього судового акту, не закріплене у формі самостійного оскарженню саме такого об'єкту.

ЦПК України, що судових актів встановив такі фільтри здійснення права касаційного оскарження:

1. ціна позову,
2. вид судового акту, що може бути оскаржений;
3. необхідність попереднього оскарження ухвал суду першої інстанції, рішень в апеляційному порядку;
4. підстави здійснення такого права.

В науковій літературі вказується, що такими очисниками в діяльності суду касаційної інстанції та здійснення права касаційного оскарження може бути:

- 1) встановлення обов'язку внести до депозиту суду суми на

стягнення майбутніх судових витрат;

2) встановлення для сторони, що здійснює таке право, обов'язку попереднього виконання рішення [5, с. 102].

У разі здійснення права касаційного оскарження щодо акту, який не віднесено до об'єктів касаційного перегляду, суд постановляє ухвалу про відмову у відкритті касаційного провадження з підстави, яка визначена ст. 394. Встановлення таких правових наслідків є правильним. Адже повторне звернення буде неможливим. Однак в науковій літературі висловлювалась точка зору щодо необхідності повернення касаційної скарги за наявності вказаних обставин щодо здійснення права касаційного оскарження на ухвалу [6, с. 87]. Ми не поділяємо її.

Якщо зазначені обставини буде встановлено після відкриття касаційного провадження у справі, суд касаційної інстанції очевидно має постановити ухвалу про закриття касаційного провадження у справі за такою скаргою. Проте слід зазначити, що така підстава чомусь відсутня у ст. 396 ЦПК України. З метою регламентації вказаної прогалини вважає за необхідне доповнити цю норму відповідними положеннями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках : монограф. Х. : Право, 2010. 352 с.
2. Глушенко С.В. Окремі питання касаційної перевірки судових рішень у цивільних справах. *Вісник академії адвокатури України*. 2009. № 3 (16). С. 91-95.
3. Тимошенко О.А. Касаційне провадження у цивільному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2012. 229 с.
4. Про судову практику розгляду цивільних справ в касаційному порядку: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 14.06.2012 р., № 10. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2012. № 4.
5. Луспеник Д., Сакара Н. Українська модель касаційного оскарження судових рішень у цивільних справах: проблеми та перспективи удосконалення (спрощення). *Право України*. 2008. № 7 С. 99-107.
6. Цихоня Д. Ю. Оскарження судових рішень, ухвалених судами

першої інстанції : дис. ... к. ю. н. : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Нац. ун-т «Одеська юридична академія». 2015. 216 с.

Н.О. Федоров,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
(м. Хмельницький)

О.В. Охман,
кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький)

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЧИН ТА УМОВ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ ВЧИНЕННЯ СЛУЖБОВОЇ НЕДБАЛОСТІ

Будь-яке кримінологічне дослідження має на меті, і наше також не виняток, практичну розробленість необхідних науково-обґрунтованих заходів, які сприятимуть успішній боротьбі із досліджуваним негативним правовим явищем, та змогли б зменшити його поширеність. Однак визначення таких заходів неможливе без належного встановлення причин і умов, що зумовлюють вчинення службового недбалства.

Криміногенні причини та умови, їх ще називають детермінантами, що виступають у ролі детермінантів вчинення службової недбалості мають велику численність, різноманітність та викликані суттєвими протиріччями. Всі детермінанти можна поділити на такі шість груп, як: політико-ідеологічні, економічні, правові, соціально-психологічні, організаційно-управлінські, пов'язані із недоліками правозастосовної і правоохоронної діяльності [1, с. 123].

Політико-ідеологічні детермінанти наявні в сфері політичних відносин, які визначають, що службове недбалство проявляється в непослідовності та нерішучості у виконанні функцій і повноважень службовими особами, якими є представники різних гілок влади в здійсненні суспільних процесів, а також проявляються в їх гальмуванні політичних реформ та корумпованості.

Економічні детермінанти при вчиненні службового недбалства являють собою: «відсутність сприятливого режиму діяльності підприємств та підприємців, особливо щодо сплати податків,

відрахувань до бюджету, одержання державної підтримки, кредитів тощо; масштабна криміналізація та тінізація економіки, зневажливе ставлення до законів України з боку службових осіб, значна деформація соціально-економічних відносин» [2, с. 162]. Окрім наведеного В.Ф. Ступою, важливим також детермінантом являється низька заробітна плата для державних службовців.

Правові детермінанти в першу чергу полягають в недосконалості чинного законодавства, що проявляється в не передбаченні цілісної системи щодо визначення заходів протидії службовій недбалості, потрібного впливу на причини і умови службової недбалості, а також на сприяння окремих правових норм вчиненню службової недбалості. Варто також зазначити, що мають місце також і значні недоліки при здійсненні діяльності правоохоронних органів, пов'язаної із виявленням, розслідуванням і судовим розглядом фактів службового недбальства.

Соціально-психологічні детермінанти мають безпосереднє об'єднання значної частини службових осіб з їхньою громадянською свідомістю, яка полягає в усвідомленні свого становища в державі. З цього приводу досить влучно зазначає Т.Є. Дунаєва: «Поки що досить сильний вплив традиційних стереотипів стосовно переважання державних засобів та підпорядкованості їм громадських форм у впорядкуванні суспільних справ, зокрема в організації протидії службовій недбалості, поширення корисливої спрямованості в діяльності державних службовців, їхньої готовності до порушення закону, норм моралі, професійної честі тощо» [3, с. 91]. Зазначені детермінанти також проявляються в професійній та моральній деформації службових осіб, що виявляється в поблажливому ставленні керівництва до недбалого виконання службовою особою свої обов'язків, а також порушень службової етики. Наведене також підтверджується О.М. Костенком, який зазначає: «Від правової культури громадян залежить, щоб влада була правовою, а не була свавіллям тих, хто цю владу здійснює, тобто державних службовців» [4, с. 87].

Організаційно-управлінські детермінанти проявляються в організаційно-управлінських відносинах, які мають місце в будь-якій соціальній системі, в її функціонуванні, а також в недоліках діяльності органів управління і влади. На думку багатьох науковців саме неефективне управління викликає бажання вчинити службове недбальство або корупційні діяння. На нашу думку, для ефективної протидії та запобіганню службовому недбальству найбільше

потребує структурного і функціонального вдосконалення саме внутрішня структура щодо організації органів влади та управління в нашій державі.

Детермінанти, які пов'язані із наявними недоліками правозастосовної і правоохоронної діяльності пов'язуються «з поширенням правового нігілізму як з боку керівників правоохоронних органів, так і з боку їх підлеглих, а також спотвореного розуміння представниками органів влади й управління сутності принципів верховенства права та законності» [3, с. 83]. Варто зазначити, що негативне ставлення до закону і права є основою службового недбальства, а наявна правова неврегульованість щодо ведення системного контролю за виконанням службовими особами своїх обов'язків та вибіркового підхід при використанні правових норм створюють усі обставини для порушення закону, а також надають можливість діяти всупереч йому службовими особами. Наведені нами причини вказують на потребу у забезпеченні суворого контролю за здійсненням законної діяльності службовими особами усіх рівнів.

Окрім цього, необхідно зазначити, що неналежне виконання або невиконання закріплених службових обов'язків працівниками державної фіскальної служби, органів внутрішніх справ, органів прокуратури і суду за останні роки викликало масові порушення прав конкретних осіб, а також в цілому підірвало авторитет контролюючих і правоохоронних органів та судової системи.

Організаційно-управлінські чинники в системі правоохоронних органів включають в себе численні реорганізації у сьогоденні, скорочення штату та так звані кадрові чистки. Такі чинники негативно вплинули на якісну характеристику працівників правоохоронної сфери, а наслідком цього є невідповідність значної частини основних кадрів тим професійним та морально-психологічним вимогам, які закріплені у роботі в цих органах. Ще одним чинником являється відсутність стабільності в роботі, низьке матеріальне забезпечення, недостатній соціальний захист, які сприяють значному збільшенню кількості вчинених службових кримінальних правопорушень у виді службового недбальства. На нашу думку, щоб подолати таку ситуацію необхідно в першу чергу впровадити систему колективного прийняття рішень і колективної оцінки під час призначення службових осіб на керівні посади, а також створити єдину державну базу, яка б містила всі дані про найважливіші напрями діяльності всіх правоохоронних органів.

Досить вдалим є твердження вченого І.Г. Богатирьова, який вказує: «Формування у майбутнього співробітника правоохоронного органу високої загальної культури, володіння ґрунтовними фаховими знаннями, вміннями та навичками, творчого підходу до вирішення іноді нестандартних ситуацій, на нашу думку, має бути досить тривалим і розпочинатися вже у вищому навчальному закладі, що у майбутньому надасть можливість ефективно вирішувати оперативно-службові завдання різних ступенів складності» [5, с. 72]. Окрім цього, необхідно також зазначити, що службове недбальство безумовно створює всі умови для вчинення корупційних правопорушень, які можуть вчинитися внаслідок неналежного виконання чи невиконання службовою особою закріплених за ним обов'язків, що є однією із основних передумов створення і функціонування злочинних угруповань чи організованих груп в установах, організаціях або на підприємствах.

Отже, нами був наведений причинний комплекс, який зумовлює зростання кількості кримінальних службових правопорушень в нашій сучасній державі. Основні витоки, які обумовлюють такий стан, зосереджуються у першу чергу в економічній сфері, оскільки існує великий вплив держави щодо управління економікою, а також наявний недостатній контроль щодо ефективності витрачання бюджетних коштів. До аналізованого фактору також відносяться наявні конфлікти інтересів влади і місцевого бізнесу. Наступним фактором впливу на збільшення кількості службових кримінальних правопорушень є соціальна сфера, яка створює умови безпрецедентного розшарування населення. Окрім цього, в сфері організації державного управління наявні вади, які зумовлюються нівелюванням принципів у професійному доборі кадрів, поєднанні влади і бізнесу, що дає можливість для реалізації шахрайських схем в питаннях пов'язаних із відторгненням державної власності.

Підсумовуючи викладене, варто погодитися із позицією Т.Є. Дунаєвої, яка зауважує, про необхідність «створення автоматизованої бази даних про причини та умови службової недбалості, поширені та найбільш небезпечні види організованої злочинної діяльності та корупції, розробити порядок та методики міжвідомчого використання цих інформаційних систем для вдосконалення аналітично-прогнозної, управлінської, профілактичної, експертної діяльності» [3, с. 176].

Проведене нами дослідження надало можливість об'єднати усі

причини або так звані детермінанти мікросередовища, які мають безпосередній вплив на вчинення службового недбальства службовою особою, та мають поділ на такі дві групи:

1) мікросередовище сім'ї, яке характеризується такими детермінантами як ненормальна обстановка в середині сімейних відносин, внутрішній розлад відносин, вияв егоїзму, безпринципне вживання спиртних напоїв, нерозвинуте відчуття відповідальності;

2) мікросередовище робочого колективу, яке характеризується такими детермінантами як слабкий контроль за трудовою дисципліною, низька культура праці, що характеризується прогулами та вживанням на робочому місці спиртних напоїв, атмосфера лише показного благополуччя в робочому процесі, недостатнє матеріально-технічне забезпечення робочого процесу, низький рівень у відношенні до організації робочого процесу, байдужість керівництва до наявних побутових потреб працівників.

Якщо такі детермінанти існують протягом тривалого часу, здійснюючи вплив на свідомість службових осіб, то наведені нами неблагополучні обставини мікросередовища, можуть із умов переростати в сформовані причини та в подальшому спричинити за собою формування стійких антигромадських властивостей, які призведуть до вчинення кримінального правопорушення, в тому числі й службового недбальства. З числа наведених нами обставин виділяються ті, що можуть вплинути на появу антигромадських поглядів, а саме: безпринципність, створення в робочому колективі так званої атмосфера показного благополуччя, недбале ставлення до збереження майна, недбале ставлення до трудової дисципліни в колективі, дотримання правових заборон.

Необхідно також зазначити про криміногенні обставини, які являються основними у визначенні ролі умов та причин досліджуваної нами службової недбалості, є досить різноманітними та численними. Однак, потрібно визначити лише основні криміногенні обставини, що містять в собі безпосереднє відношення до вчинення кримінального правопорушення у формі службового недбальства. На нашу думку, такі криміногенні обставини за їх змістовної характеристикою можуть мати поділ на такі три групи, як [6, с. 139]:

1. Обставини організаційного характеру, які включають в себе існуючі недоліки при організації професійної діяльності усіх службових осіб та мають прояв в нераціональному розподілі обов'язків між службовими особами (недостатня завантаженість

або навпаки надмірна перевантаженість), недоліки при здійсненні добору та розміщенні кадрів, що надає можливість зайняти відповідальні посади недобросовісним службовим особам, низький рівень професійної підготовки службових осіб, некомпетентність службових осіб, недоліки в здійсненні контролю та обліку, що впливають на можливість неналежного виконання або взагалі невиконання службовими особами своїх прямих обов'язків, призводить до порушень службової дисципліни та вчинення інших проступків.

2. Обставини правового характеру, які зумовлені недоліками у правовій регламентації щодо діяльності службових осіб, наявністю численних колізій та прогалин в законодавстві, можливістю ігнорування службовими особами встановлених правових заборон упри здійсненні службової діяльності.

3. Обставини соціально-психологічного характеру, які зумовлені недоліками в розумінні службовими особами важливості у прийнятих ними рішеннях, розумінням свого прямого призначення в службовій діяльності, втратою службовими особами почуття відповідальності за виконання дорученої їм справи. Результатом постійної присутності наведених обставин при здійсненні службовою особою діяльності, вона буде здатна виявити соціальну пасивність, втратити ініціативність, а також вчинити дисциплінарні порушення, що часто переходить у вчинення службового недбалства.

Отже, нами встановлено, що детермінанти діють на мікрорівні, макрорівні та безпосередньо на рівні характеристики особистості службової особи. Всі детермінанти, що діють на макрорівні проявляються у формі службової бездіяльності. Найбільш криміногенними обставинами для вчинення службового недбалства на макрорівні являються такі детермінанти, як: політичні, економічні, ідеологічні, правозастосовні, соціальні, організаційно-управлінські, морально-психологічні. Організаційно-управлінські детермінанти саме за своєю суттю являються найбільш впливовими на вчинення службового недбалства, а факт неефективності управління стимулює вчинення службової недбалості у корупційних її виявах. Для зменшення впливу таких чинників, на нашу думку, доцільно реалізувати такі заходи, як: вдосконалення нормативно-правового регулювання і посилення контролю за дотриманням норм та правил, законодавче визначення чітких вимог щодо встановлення розміру завданої шкоди

матеріального і нематеріального характеру, підвищити роль органів прокуратури у забезпеченні нагляду за дотриманням органами влади всіх свобод та безпосередніх прав людини і громадянина.

Детермінантами щодо вчинення службового недбалства на мікрорівні, на нашу думку, є: 1) слабкість механізмів при прийнятті службових осіб на службу, що призводить до невідповідності ними певним професійним вимогам; 2) недостатньо чітка регламентація щодо діяльності державних службовців та процесів виконання службових повноважень, а також щодо прийняття рішень, що входять у їх повноваження; 3) наявні недоліки при здійсненні спеціальних перевірок службових осіб та проведенні тестувань на відповідність службових осіб професійним і моральним якостям службової діяльності; 4) поширення правового нігілізму серед службових осіб, що проявляється в порушеннях законодавчих норм, норм моралі та професійної честі службових осіб; 5) слабка розвиненість в значній частині із службових осіб громадянської свідомості; 6) моральна і професійна деформація службових осіб у зв'язку із займаними ними посадами; 7) мікроклімат в стосунках із співробітниками, непослідовність та нерішучість під час виконання функцій і повноважень службовими особами.

Чинниками, що сприяють вчиненню службового недбалства на індивідуальному рівні, є: недостатня вимогливість, недостатня кваліфікація, відсутність досвіду роботи в сфері службової діяльності, відсутність дисциплінованості у дотриманні встановлених правил контролю, обліку, порядку здійснення службових повноважень, порядку здійснення управлінських функцій, незадоволеність службовою особою своєю роботою, вплив низького авторитету органів влади в суспільстві, асоціальна спрямованість службової особи, психо-фізіологічні особливості службової особи.

Серед якостей, що можуть провокувати схильності до вчинення службового недбалства найбільш розповсюдженими, на нашу думку, є: натягнуті взаємини між службовими особами в колективі, відсутність авторитету службової особи в колективі, несприймання службовою особою альтернативних точок зору, нетактовність службової особи під час розмов із співробітниками, наявність послужливих працівників та підлабузників, застосування жорстких методів адміністрування, нестабільність в оцінці службовою особою наявних ситуацій, відсутність якостей в службової особи для протидії шкідливому впливу, вчинення

дисциплінарних проступків службовою особою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кальман О.Г., Козьяков І.М., Куц В.М. й ін. Проблеми протидії злочинності: підруч. / за ред. О.Г. Кальмана. Харків, 2010. 352 с.
2. Ступа В.Ф. Службова недбалість: кримінально-правова та кримінологічна характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро. 2020. 238 с.
3. Дунаєва Т.Є. Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання службовій недбалості: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 215 с.
4. Костенко О.М. Культура і закон у протидії злу: монографія. Київ, 2008. 204 с.
5. Богатирьов І.Г. Кримінологія: навч. посіб. Київ, 2016. 140 с.
6. Кримінологія: курс лекцій / Т.В. Корнякова, Н.С. Юзікова; за ред. проф. Т.В. Корнякової. Дніпропетровськ: ЛПРА, 2014. 244 с.

Я.О. Федосєєва,
здобувачка фахової перед вищої освіти
(м.Хмельницький)
О.І. Атаманчук,
викладач
(м.Хмельницький)

ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ АКТИВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ

Дослідження присвячене визначенню правових можливостей договірного нематеріального стимулювання трудової активності працівника. На основі аналізу зарубіжного досвіду застосування нематеріальних стимулів у трудових відносинах, в країнах з розвинутою економікою, доведено, що нематеріальне стимулювання трудової активності працівника є невід'ємною складовою відносин між працівником та роботодавцем. Також наголошується, що нематеріальне стимулювання трудової активності у значній мірі залежить від національної культури, традицій та цінностей. Відстоюється думка, що розмаїття нематеріальних стимулів до високопродуктивної праці має

закріплюватися договірним способом, де традиційно у трудовому праві провідну роль відіграють акти соціального партнерства.

Ключові слова: нематеріальне стимулювання, додаткові трудові права, пільги, соціальне партнерство, трудова активність, працівник, роботодавець.

Постановка проблеми. Трудова активність працівника незважаючи на вагомість матеріальних стимулів може поживлятися й іншими способами, зокрема шляхом нематеріального стимулювання. Таке стимулювання в першу чергу має на меті не збільшення розміру заробітної плати працівника, а підвищення можливості доступу працівника до соціальних благ, які подекуди можуть мати більш мотиваційний стимул, ніж отримання певної кількості грошей у якості оплати його праці. Загалом науково доведено, що зростання ефективності праці визначається у першу чергу відношенням людини до праці, рівнем її активності, зацікавленості у найкращому використанні наявних ресурсів, зокрема і особистого трудового потенціалу [1, с. 81]. А отже, підвищення зацікавленості працівника у результатах його праці і сумлінне ставлення до роботи і результативності діяльності підприємства, установи, організації залежить від доступу до ресурсів та благ, і вони не завжди є матеріальними ресурсами. Ми вважаємо, що доступ працівника до соціальних благ за рахунок підвищення його трудової активності може підвищувати продуктивність праці. Нематеріальні стимули трудової активності працівника поряд з матеріальними виступають рушійною силою високопродуктивної праці.

Аналіз дослідження даної проблеми. Підвищення трудової активності працівників загалом та пошук шляхів її стимулювання є предметом дослідження різних галузей науки, проте правові засади такого стимулювання все частіше привертають увагу науковців. Однак, до сьогодні договірне нематеріальне стимулювання працівників до високопродуктивної праці залишається обтяженим застарілою ідеологією, у зв'язку з чим науковці все частіше звертають увагу на зарубіжний досвід такого стимулювання працівників та шляхи правового регулювання.

Метою статті є обґрунтування та доведення, на основі зарубіжного досвіду, необхідності поширення практики договірного регулювання нематеріального стимулювання трудової активності працівника.

Виклад основного матеріалу.

Необхідно відмітити, що у зарубіжних країнах «поруч із фінансовою стороною, помітна роль відводиться нематеріальним способам мотивації. Західні менеджери по управлінню персоналом давно дійшли висновку про те, що персонал підприємства являється головною їхньою цінністю, тому їх необхідно берегти та цінувати, адже від працездатності колективу залежить успіх підприємства» [2, с. 19].

Саме тому правове стимулювання трудової активності працівника буде неповним без засобів нематеріального стимулювання. При цьому, трудове право, з усіма його властивостями, здатне забезпечити такому стимулюванню прогнозований характер за рахунок визначення правового зв'язку між працівником і роботодавцем у процесі підвищення першим своєї трудової активності задля збільшення результативності діяльності підприємства, установи, організації де він працює.

Нематеріальна складова життєдіяльності людини є настільки ж важливою, як і матеріальна, бо саме їх сукупність розкриває рівень життя працівника. Задоволення нематеріальних потреб працівника соціально зорієнтовано на особистий розвиток, публічне визнання його здобутків та духовне і культурне збагачення. Тому, ми погоджуємося з тезою про те, що «не лише економічні складові рівня життя особи, а набір соціальних благ, що відповідає функціональним потребам людини, забезпечує її всебічний розвиток, можливість повноцінної життєдіяльності» [3, с. 22].

В контексті цього також вважаємо необхідним зазначити, що падіння загального рівня культури та соціальної адаптації людини у її життєдіяльності має прямий зв'язок з її трудовим життям, і бажанням працівника працювати сумлінно, активно і результативно. Нехтування роботодавцем життєво необхідними потребами працівника призводить до зниження зацікавленості працівника у результатах його праці, і саме тут нематеріальні складові результатів праці працівника можуть зіграти провідну роль у його мотивації до високопродуктивної праці. Але залишати на рівні соціальної відповідальності роботодавця питання нематеріального стимулювання праці працівників, на наше переконання, не можна. Необхідно інтегрувати нематеріальні стимули у процес діяльності підприємств, як невід'ємну складову правового зв'язку працівника і роботодавця у трудових відносинах.

«Практика все частіше використовує в якості стимулів різні пільги, переваги, права матеріального характеру, що не мають

прямого грошового вираження» [4, с. 161].

А отже, необхідно визнати, що доступ працівника до суспільних благ є його правом, і це право у трудових відносинах може бути реалізоване за рахунок підвищення його трудової активності понад встановлену норму та міру праці.

В науці трудового права обґрунтовано і доведено, що «взаємодія, взаємозв'язок, а, інколи, і взаємозалежність матеріального та морального стимулювання полягає у тому, що вони взаємозбагачують і підкріплюють один одного» .

Якщо виходити з того, що працівник приступивши до роботи має «повністю віддатися» процесу виконаних завдань, то важлива роль в цьому процесі належить настрою, з яким працівник приступає до роботи. Подекуди соціальні чинники та проблеми побутового характеру чинять негативний вплив на рівень трудової активності працівника, зниження рівня продуктивності праці має прямий зв'язок з фактичними обставинами життєдіяльності людини. Наприклад, проблеми, пов'язані з відсутністю власного житла, пригнічують трудову активність працівника оскільки ці проблеми повністю захоплюють увагу працівника. На противагу цьому, надання житлової площі працівнику від роботодавця, в якості службового житла, може виступати більшим мотиваційним стимулом для працівника, аніж рівень заробітної плати. Соціальні блага, доступ до яких забезпечений роботодавцем працівнику, дозволяє протидіяти не лише плінності кадрів, а й залучати до праці працівників з унікальними навичками та здібностями. Можливості доступу до соціальних благ, забезпечені роботодавцем, мають потенціал до підвищення трудової активності працівника не менше, ніж матеріальні стимули.

Разом з тим підпорядкування процесу доступу до соціальних благ, забезпечених роботодавцем, не повинно зводиться до бажання чи небажання роботодавця, і тому можливості доступу до таких соціальних благ повинні бути унормовані за допомогою правових засобів. Необхідно відмітити, що право надане підприємствам, установам, організаціям в межах їх повноважень і за власний кошт можливості встановлювати для працівників додаткові, порівняно із законодавством, трудові і соціально-побутові пільги. Це свідчить про те, що на законодавчому рівні визнано таку можливість як складову процесу організації праці на підприємствах, в установах, організаціях. Однак, можливості так і залишатимуться можливостями, якщо вони не набудуть

конкретизованої правової форми щодо їх реалізації. Надання правового виразу таким можливостям одночасно формуватиме кореспондуючі права та обов'язки учасників відносин у сфері праці.

На наше переконання, тільки конкретизація умов та порядку доступу працівників до соціальних благ за рахунок роботодавця, понад встановлені державні гарантії, повинна стимулювати працівника до трудової активності з метою набуття права такого доступу. Слід погодитися з тезою про те, що «правові стимули являють собою найсильніший важіль мотиваційного впливу» [6, с. 80]. Отже, надаючи працівнику право доступу до соціальних благ, забезпечене роботодавцем, формуватиме не лише можливість працівника отримати такий доступ до необхідних йому соціальних благ, а й закріпить обов'язок роботодавця надати працівнику такий доступ у разі підвищення їм своєї трудової активності, яка результативно відобразилась на діяльності підприємства, установи, організації.

Повертаючись до формулювання положень ч. 1 ст. 9 КЗпП України відмітимо, що воно не у повній мірі відображає правові можливості правового стимулювання трудової активності працівників. Зокрема, ми вважаємо, що словосполучення «трудова і соціально-побутова пільга» має бути змінено, бо пільга – це або перевага у чомусь, або ж звільнення від якогось обов'язку. Ми говоримо про додаткові порівняно із законодавством права для працівника, і для чіткості розуміння правового зв'язку між працівником і роботодавцем необхідно застосовувати саме вислів «додаткові права». У трудових відносинах кожне право завжди кореспондує обов'язку, і відповідно, якщо працівник доклав зусиль для підвищення своєї продуктивності, то у роботодавця виникає обов'язок «відплатити» за такі зусилля, зокрема і забезпеченням доступу до соціальних благ понад визначені державні гарантії.

Реалізувавши своє право на заохочення працівників до плідної праці шляхом встановлення додаткових трудових та соціально-побутових прав порівняно із законодавством, роботодавець тим самим має прийняти на себе обов'язок забезпечити реалізацію таких прав працівника.

Важливість розвитку системи нематеріального стимулювання трудової активності працівника обумовлена і тим, що матеріальне стимулювання не здатне забезпечити постійну підтримку трудової активності членів трудового колективу. «Оплата праці безумовно

відіграє велике значення як один із елементів мотивації персоналом, проте постійне зростання її рівня не сприяє як підтриманню активності на певному рівні, так і росту виробництва праці в цілому. Застосування цього методу може бути корисним щодо досягнення короткострокових підвищень у виробництві праці. Зрештою відбуваються певні накладки або звикання до цього виду впливу. Одноманітний вплив на персонал лише грошовими методами не може привести до довгострокового підвищення виробництва».

Погоджуючись із цим твердженням, зазначимо, що на нашу думку, підтримка зацікавленості працівника у його трудовій активності може реалізовуватися і шляхом морального заохочення до високопродуктивної праці.

Публічне визнання здобутків працівника, моральне заохочення працівника у повній мірі може бути визначено як моральна винагорода за працю. Справедлива винагорода працівника, зокрема у її моральному сегменті, на наш погляд, сприяє створенню сприятливого клімату в трудовому колективі. Моральні заохочення також містять у собі здатність стимулювати інших працівників до трудової активності, прагнення працівника до визнання його ролі у загальному єдиному колективному процесі праці стимулює його трудову активність, а визначення правових умов щодо такого заохочення надає такому стимулу стійкого характеру.

Так, О.Є. Костюченко, систематизувавши засоби нематеріального стимулювання трудової активності працівників у межах соціального партнерства, зазначає, що характер такого стимулювання має бути колективним та індивідуальним. Автор зазначає, що чинне законодавство надає можливості для такого стимулювання, і, зокрема, ними може бути: публічне визнання здобутків (грамоти, дипломи, листи подяки); підвищення кваліфікації за рахунок роботодавця; збільшення часу відпочинку; організація культурно-масових заходів для працівників; психологічна підтримка працівника.

Розвиваючи цю думку зазначимо, що індивідуальний та колективний характер засобів нематеріального стимулювання трудової активності працівника забезпечує формування стійких соціальних зв'язків членів трудового колективу в єдиному процесі колективної праці. При цьому, такі складові його продуктивності, як «наставництво», передання досвіду виконання певної роботи чи процесу також потребують підтримки з боку роботодавця, і ця

підтримка може виражатися у нематеріальному заохоченні працівника відповідними засобами стимулювання.

Звертаючи свою увагу на зарубіжний досвід стимулювання працівника до трудової активності та високопродуктивної праці відмітимо, що «практично усі американські підприємства, окрім системи винагород, надають своїм співробітникам медичне страхування за рахунок коштів підприємства, програми підвищення кваліфікації, корпоративні обіди і багато інших різноманітних заохочень... Практично 69 % жителів Франції вважають кращою нематеріальною мотивацією гнучкий графік роботи. Не менш важливими французи рахують медичне і соціальне страхування за рахунок компанії, а також допомогу у виплаті кредитів» [5, с. 187].

Тобто соціально-економічні умови життя працівника позначаються на його особистій орієнтації та пріоритетах у соціальних благах, які є більш бажаними, і це підтверджує те, що індивідуалізація нематеріального стимулювання працівника є вагомим імпульсом до підвищення його трудової активності та результативності праці.

«У Японії людина влаштовується на роботу на все життя. Будучи одного разу прийнятим в компанію, японець залишається там аж до офіційного виходу на пенсію. Підприємство, на якому працює фахівець, стає практично другою сім'єю. Отже, нематеріальна мотивація співробітників здійснюється за психологічною схемою «батько-син», де батьком виступає компанія, а сином – співробітник».

Національні традиції Японії у цьому аспекті свідчать про перевагу до морального мікроклімату в трудових колективах і соціальну адаптацію працівника в трудовому колективі. Проводячи основну частину свого свідомого життя на роботі працівник прагне отримати від роботодавця не лише матеріальні засоби існування, а й організувати свою життєдіяльність у такий спосіб, щоб і жити, і розвиватися, і відчувати підтримку в трудовому колективі та від роботодавця. На наше переконання, досвід Японії свідчить про необхідність перегляду позиції окремих вітчизняних роботодавців, які вважають працівника лише засобом досягнення своїх економічних цілей. Відповідно до загальних положень щодо юридичної рівності працівника і роботодавця у трудових відносинах бажання одного учасника цих відносин повинно знаходити відзив і схвалення у іншого учасника, де взаємна повага,

підтримка та увага до нагальних потреб мають бути покладені в основі нематеріального стимулювання трудової активності працівника.

У Нідерландах основна роль, яка визначає зацікавленість у трудовій активності працівників, відводиться пільгам і компенсаціям. Якщо у співробітника виникла необхідність в консультації лікаря, то компанія надає своєму співробітникові дві оплачувані години – впродовж них він може спокійно відправитися в лікарню.

Тобто задоволення необхідної потреби працівника забезпечується наданням вільного від роботи часу, відповідно, такий вільний час має своє нормативне документальне закріплення, де право працівника на відвідування лікаря виступає додатковим правом порівняно до умов організації роботи інших працівників, які не потребують у даний час такої переваги.

«У Швеції первинними цінностями є дружба, партнерство і колектив. На другому місці в рейтингу пріоритетів у шведів стоїть цікава робота, і лише на сьомій позиції – розмір заробітної плати. На сьогодні багато шведських компаній дозволяють своїм співробітникам працювати удома».

Тобто можливість вибору форми зайнятості та умов організації праці є нематеріальним стимулом для трудової активності працівника. Нетипові форми зайнятості та можливість їх вибору можуть застосовуватися і в Україні. Ми вважаємо, що ціла низка соціально-економічних чинників, які поширені в Україні, здатна зацікавити працездатне населення у таких умовах праці, які відповідно є більш нематеріальними стимулами, ніж матеріальними.

Разом з тим шведський досвід переконує у тому, що трудова активність працівника та продуктивність його праці залежить від настрою та ставлення працівника до виконуваної роботи, а не від можливості роботодавця здійснювати безперервний контроль за виконуваною роботою за місцем роботи працівника. Розвиток партнерських відносин між працівником і роботодавцем, у певній мірі, підвищує взаємну відповідальність цих суб'єктів трудового права, а сам факт усвідомлення партнерської співпраці між цими суб'єктами утворює стійкий правовий зв'язок у процесі реалізації їх трудових прав і обов'язків.

Науковці наголошують, що за характером впливу методи умовно можна поділити на методи матеріальної, соціальної та

владної мотивації, тобто економічні, організаційно-розпорядчі та соціально-психологічні.

І відповідно, оптимальне поєднання цих методів повинно сприяти підвищенню трудової активності працівника, продуктивності результатів праці та укріпленню партнерства між суб'єктами трудового права. Але, за межами правового регулювання забезпечити стійкий зв'язок учасників відносин у сфері праці неможливо, і саме тому «правила поведінки» мають бути чіткими та зрозумілими для учасників цих відносин. Навіть така їх частина, яка стосується моральних складових у процесі стимулювання продуктивної праці повинна мати правове оформлення, бо саме у такий спосіб працівник і роботодавець набувають права на захист з боку держави у разі порушення одним з учасників взятих на себе зобов'язань. На підтвердження своєї думки зазначимо, що «стимулювання трудової активності працівників з метою підвищення якісних та кількісних показників праці знаходиться у нерозривній єдності засобів та можливостей державного та договірного регулювання». І, як вірно зазначають науковці, у трудовому праві поєднання централізованого та локального регулювання має доволі широку сферу застосування.

А отже, договірне регулювання умов праці, до яких ми відносимо застосування засобів нематеріального стимулювання трудової активності працівника, у повній мірі надає можливості учасникам відносин у сфері праці задовольняти свої потреби і бажання в єдиному спільному колективному процесі праці.

Висновки. Вище викладене дає підставу стверджувати, що стимулювання трудової активності працівника правовими засобами повинно чітко відображатися у нормативних актах, які регулюють трудові відносини. При цьому, право роботодавця на таке стимулювання повинно за допомогою актів соціального партнерства та трудових договорів переходити у його обов'язок забезпечити працівнику доступ до додаткових обіцяних соціальних благ у разі виконання ним умов необхідних для їх отримання. Перехід права у обов'язок роботодавця забезпечити працівнику додаткові трудові та соціально-побутові права, порівняно із законодавством, створить стійкий правовий зв'язок між працівником і роботодавцем в процесі стимулювання його трудової активності та підвищення продуктивності праці. Прогнозований характер такого зв'язку може бути забезпечений виключно правовими засобами, де акти соціального партнерства відіграють

провідну роль. Також ми пропонуємо ч.1 ст. 9 КЗпП України викласти у такій редакції: «Підприємства, установи, організації в межах своїх повноважень і за рахунок власних коштів можуть встановлювати додаткові порівняно з законодавством трудові і соціально-побутові права для працівників».

Список використаних джерел та літератури:

1. Генкин Б.М. Мотивация и организация эффективной работы (теория и практика). М.: Норма : ИНФРА-М, 2011. 81 с.
2. Ведерніков М. Д., Зелена М. І. Доцільність застосування зарубіжного досвіду мотивації персоналу на українських підприємствах // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2013. № 5. Т. 1. 18-21 с.
3. Юзько Т. Гідна оплата праці як необхідний атрибут захисту права на життя працівника // Підприємництво, господарство і право. 2015. № 8. 21-25 с.
4. Климов А.Е. Психология профессионального самоопределения. Ростов-на-Дону.: «Феникс», 1996. 161 с.
5. Венедіктов С.В. Матеріальне та моральне стимулювання ефективної професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ України: теоретичний аспект: Харків, 2004. 187 с.

А.С. Шкільняк,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)

А.В. Авсісвич,
доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)

ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ

Відповідно до ст. 177 Цивільного Кодексу України

Об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага.

Класифікація об'єктів цивільних прав:

- 1) майно (речі), які є, об'єктами речових прав;

- 2) дії (роботи, послуги), які є, об'єктом зобов'язальних прав;
- 3) результати інтелектуальної (творчої) діяльності, які є об'єктом виключних прав;
- 4) особисті нематеріальні блага, які є, об'єктом абсолютних особистих та немайнових прав.

При цьому об'єктом цивільних прав стає все те, що породжується і здійснюється цивільними правами та обов'язками, тобто все, що стає предметом або результатом діяльності учасників цивільного обороту.

За стандартом обігу об'єкти цивільних прав поділяються на:

За критерієм оборотоздатності об'єкти цивільних прав поділяються на: а) об'єкти, що обертаються вільно; б) об'єкти, обмежено оборотоздатні; в) об'єкти, вилучені з обігу [3].

Більшість об'єктів цивільних прав є об'єктами вільного обертання. Об'єкт цивільних прав може вільно відступатися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва або спадкування чи в інший спосіб. В Україні існує загальна презумпція вільного переміщення об'єктів, якщо тільки законом не передбачено їх вилучення з обігу чи обмеження обігу, або вони не є невіддільними від фізичних чи юридичних осіб.

Одним із найширших видів об'єктів цивільних прав є речі. Як такі, вони були першими, які були визначені в громадянських дослідженнях. Ще римські юристи розробили теорію речей і застосували її до цивільного права.

Особливістю системи права є, власне, те, що вона є синтезом різних теорій щодо розподілу галузей права в правовій системі; як зазначає Т. П. Мінка, система права-це феномен, який визначає певні системні утворення в правовій системі -галузі, інститути і норми права. Також може бути підставою для поділу правової системи на публічне і приватне право [2].

О. В. Петришин визначає правовий режим, як особливий порядок правового регулювання суспільних відносин, який забезпечується специфічним поєднанням та співвідношенням його методів, способів і типів [1,с.145].

Правовий режим включає в себе також особливі для певної галузі права принципи права, які мають історичне і функціональне підґрунтя. До правового режиму теж варто віднести комбінацію усіх видів правового регулювання, які чітко окреслюють особливості певної галузі права.

Тому, складовими правового режиму можна вважати:

принципи права, метод (імперативний чи диспозитивний) і предмет правового регулювання, способи правового регулювання (дозвіл, зобов'язання, заборона), види правового регулювання (централізоване і децентралізоване, субординаційне і координаційне, гетерономне і автономне) і типи правового регулювання (загальнодозволенний і спеціально-дозволенний)

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.

2. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П - С. 736 с

3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Голос України. 2003. № 45–46. 12 березня 2003 р.; № 47–48. 13 березня 2003 р.

А.С. Шкільняк,

здобувачка вищої освіти

(м. Хмельницький)

О.В. Охман,

кандидат юридичних наук,

(м. Хмельницький)

ВІКТИМОЛОГІЯ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Віктимологія є важливою галуззю науки, оскільки знання про те, як досягати успіху та як попереджувати невдачі можуть бути корисними як у бізнесі та кар'єрному розвитку, так і в особистому житті. Її вивчення допомагає розвивати навички, необхідні для досягнення успіху, а також розуміти механізми поразки та вчитися з неї. Тому розглянемо основні поняття, сутність та предмет віктимології, а також приклади її застосування.

Перш за все необхідно зазначити, що віктимологія – це наука, яка вивчає явища, пов'язані з перемогою та поразкою, їх причини та наслідки, поєднує в собі психологію, соціологію, культурологію, економіку та інші науки, досліджує механізми досягнення успіху та визначає фактори, що впливають на невдачу. Віктимологія як

галузь знань про злочинність намагається установити закономірності формування таких рис особистості жертви кримінального правопорушення, внаслідок яких виникає підвищена її уразливість від певного різновиду злочинних посягань.

Основні поняття віктимології відображають основні аспекти віктимології, що допомагають розуміти явища перемоги та поразки, визначати фактори, які впливають на результати діяльності, а також розвивати стратегії для досягнення успіху та включають такі складові як [1]:

1. Перемога – досягнення успіху в якійсь сфері діяльності, яке може бути визнано як значиме і позитивне.

2. Поразка – невдача, неуспіх, який може бути пов'язаний з різними факторами, такими як недостатні навички, погане планування, несприятливе середовище, невдалі обставини тощо.

3. Віктор – людина, яка досягла успіху або перемоги в якійсь сфері діяльності.

4. Віктимний досвід – знання, навички та досвід, який набувається під час досягнення успіху або перемоги.

5. Віктимний стиль життя – спосіб життя, що базується на досягненні успіху та перемоги.

6. Віктимологічна компетентність – знання та вміння у сфері віктимології, необхідні для досягнення успіху.

7. Віктимологічна діагностика – визначення факторів, які впливають на успішність діяльності людини, з метою розвитку стратегій досягнення успіху.

8. Віктимологічна підтримка – надання допомоги людині в досягненні успіху та підтримка її у випадку поразки [2, с. 16].

Предметом віктимології є вивчення явищ перемоги та поразки, а також розвиток стратегій для досягнення успіху, дослідження факторів, які впливають на досягнення успіху, включаючи соціальні, психологічні, культурні та інші аспекти. Протидія злочинності не матиме належного ефекту без пізнання причинного комплексу, що формує злочинну поведінку. При цьому важливе значення в сукупності причин і умов вчинення злочинів мають фактори, що породжуються поведінкою жертви злочину. Особливо яскраво ці фактори проявляються на індивідуальному рівні в розрізі формування та розвитку криміногенної ситуації і механізму злочинної поведінки. Окрім цього, віктимологія вивчає явища успішності в різних сферах діяльності, таких як бізнес, спорт, наука, мистецтво та інші. Вона досліджує різні аспекти успіху, такі

як мотивація, комунікація, керування часом та стресом, планування та організація, технічні навички та інші [3, с. 74].

Окрім цього, ця наука досліджує явища поразки та невдач, та аналізує причини їх виникнення. Вона вивчає різні аспекти поразки, такі як психологічний стрес, негативні емоції, недостатні навички та інші [4, с. 113]. Основна мета – дослідження факторів, які впливають на досягнення успіху, та розробка стратегій для досягнення успіху в різних сферах діяльності. Віктимологія також надає рекомендації та підтримку у випадку поразки, допомагаючи людям виправити помилки та знову досягти успіху.

Наведемо приклади застосування віктимології в різних сферах діяльності, де успіх і поразка є важливими аспектами:

1. Бізнес: бізнесменам розробляти стратегії для досягнення успіху в бізнесі, включаючи мотивацію персоналу, керування часом та стресом, розвиток ефективних комунікаційних навичок та інші.

2. Спорт: спортсменам підготуватися до змагань, розвивати психологічну стійкість, планувати та організовувати свій час та ресурси, а також досягати максимальних результатів.

3. Наука: можливість вченим розробляти стратегії для досягнення успіху у своїй науковій роботі, включаючи ефективну організацію досліджень, комунікацію з колегами, підвищення мотивації та інші.

4. Мистецтво: художникам, музикантам та іншим творчим людям розвивати творчий потенціал, підвищувати мотивацію та продуктивність, а також розвивати ефективну комунікацію зі своїми шанувальниками та партнерами.

5. Освіта: студентам та викладачам розвивати ефективні методи навчання та викладання, підвищувати мотивацію та результативність навчального процесу, а також досягати кращих результатів на іспитах та інших випробуваннях.

6. Особистість: кожній людині розвивати свій потенціал, виявляти та розвивати свої сильні сторони, покращувати взаємини з іншими людьми, збільшувати самоповагу та самооцінку.

7. Психологія: користь для психологів та психотерапевтів, допомагаючи їм виявляти та розв'язувати проблеми клієнтів, покращувати якість взаємин з ними та збільшувати ефективність психотерапевтичного процесу.

8. Соціологія: користь для соціологів, допомагаючи їм виявляти та досліджувати соціальні проблеми, формувати програми та стратегії соціального розвитку, а також виявляти та розвивати

ефективні методи взаємодії зі спільнотами.

9. Медицина: допомагає медикам виявляти та розв'язувати проблеми здоров'я пацієнтів, формувати ефективні методи лікування та реабілітації, а також збільшувати ефективність медичної практики.

10. Маркетинг: корисна для маркетологів, допомагаючи їм розуміти психологію споживачів, їх вподобання та потреби, а також виявляти ефективні методи комунікації та реклами, формувати ефективні стратегії маркетингу та реклами, покращувати взаємодію зі споживачами та збільшувати продажі.

11. Криміналістика: для криміналістів та слідчих, допомагаючи їм виявляти та розкривати злочини, розуміти мотивації злочинців та їх поведінку.

12. Військова справа: для військових, допомагаючи їм розуміти психологію ворога, прогнозувати його дії та розробляти ефективні стратегії бойових дій.

13. Рекрутинг: для рекрутерів та HR-спеціалістів, допомагаючи їм виявляти кандидатів, які мають певні риси характеру та особистісні якості, необхідні для успішної роботи в певній компанії.

14. Правоохорона сфера: для правоохоронних органів, допомагаючи їм виявляти та профілювати злочинців, покращувати ефективність розслідування кримінальних справ та забезпечувати безпеку громади.

15. Публічне управління: для державних службовців та управлінців, допомагаючи їм виявляти та розв'язувати соціальні проблеми, формувати та реалізовувати ефективні програми соціального розвитку, забезпечувати ефективну взаємодію з громадськістю та збільшувати рівень задоволеності громади.

16. Інтер'єрний дизайн: для інтер'єрних дизайнерів, допомагаючи їм виявляти та розуміти бажання та потреби клієнтів, формувати ефективні дизайн-рішення, покращувати взаємодію з клієнтами та збільшувати задоволення від дизайну.

17. Модна індустрія: для модних дизайнерів та рекламних агентств, допомагаючи їм виявляти та розуміти потреби та бажання споживачів, формувати ефективні стратегії маркетингу та реклами, покращувати взаємодію зі споживачами та збільшувати продажі.

18. Наука: для науковців, допомагаючи їм виявляти та досліджувати соціальні проблеми, розуміти та аналізувати поведінку людей, формувати та тестувати гіпотези, а також

покращувати взаємодію з колегами та співробітниками [5, с. 162-163].

Отже, віктимологія є важливою галуззю науки, яка вивчає явища, пов'язані з перемогою та поразкою, їх причини та наслідки, є інтердисциплінарною наукою, яка поєднує в собі кримінологію, психологію, соціологію, культурологію, економіку та інші науки [6, с. 71].

Предмет віктимології полягає в вивченні явищ, пов'язаних з перемогою та поразкою, психологічних та соціальних аспектів віктимології, а також культурних та інших факторів, що впливають на результати діяльності людини [7, с. 24].

Предметом вивчення кримінологічної віктимології може бути: віктимологічна характеристика жертв (потерпілих) від злочинних посягань як на соціальному (статистичному), так і на індивідуальному (фізичному) рівнях, згідно з їх класифікаційними диференційованими ознаками і властивостями віктимності певних груп ризику; соціальні та особистісні (об'єктивні і суб'єктивні) причини й умови, які сприяють становленню потерпілих; їх роль у генезисі й механізмі кримінального правопорушення; особистісно-ситуаційна природа взаємодії злочинця і жертви під час вчинення кримінального правопорушення (віктимологічна ситуація); комплекс запобіжних (профілактичних) заходів, спрямованих на потерпілого та потенційну жертву на різних соціальних, у тому числі на індивідуальному (фізичному), рівнях; шляхи, засоби та способи захисту і відшкодування збитків, заподіяних потерпілому (жертві) внаслідок злочинного посягання.

Отже, кримінологічна віктимологія не тільки реально існує, але і активно розвивається в системі науки кримінального права. Віктимологічну інформацію про детермінаційні прояви потерпілого, умови формування його особистості, оціночні установки, особливості психологічного стану використовує кримінальний процес, криміналістика, оперативна-розшукова діяльність, кримінальне право. І навпаки віктимологія збагачується інформацією про потерпілого від кримінального процесу, криміналістики, кримінального права. Окрім цього, вивчення такої науки як віктимологія допомагає розвивати навички, необхідні для досягнення успіху, а також розуміти механізми поразки та вчитися з неї.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінологічна віктимологія: поняття, предмет, перспективи розвитку. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kryminoloh_viktytm/files/t1.pdf
2. Кримінологія. Загальна частина : навч.-метод. посібник / В.М. Дрьомін, Т.В. Мельничук, Ю.О. Стрелковська [та ін.]; рец.: В.О. Туляков, В. Г. Пожар; НУ «ОЮА». Одеса: Гельветика, 2018. 52 с.
3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник/ В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська, О.В. Лисодед та ін.; за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкіна. Х.: Право, 2014. 510 с.
4. Кримінологічна віктимологія: Навчальний посібник / Моїсєєв Є.М., Джужа О.М., Василевич В.В. та ін.; За заг. ред. проф. О.М. Джужі. Київ: Атіка, 2006. 352 с.
5. Кримінологія. Академічний курс / Кол. Авторів ; за заг. ред. О.М. Литвинова. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.
6. Віктимологія : навч. посіб. / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкіна. Харків : Право, 2017. 308 с.
7. Теслик Н. М. Віктимологія : навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2021. 71 с.

А.В. Шлейник,

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
(м. Хмельницький)*

О.В. Охман,

*кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький)*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Україна вже протягом кількох років зазнає агресії з боку Російської Федерації в окупованих територіях Донбасу та Криму. У зв'язку з цим, Україна ввела мобілізацію для забезпечення своєї безпеки та територіальної цілісності [1]. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову в Україні під час війни передбачена Кримінальним кодексом України (КК України), Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [2]

та Указом Президента України «Про загальну мобілізацію» [3].

Згідно зі статтею 336 КК України, ухилення від призову під час війни або мобілізації карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років [4]. У разі вчинення цього злочину повторно або групою осіб, карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

У разі, якщо ухилення від призову відбувається з метою уникнення участі в бойових діях або виконання обов'язків, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки та оборони, то винний карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років. Водночас ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період (крім відбудовного періоду) чи у разі проведення цільової мобілізації передбачає покарання у вигляді від двох до п'яти років за ст. 336-1 КК України.

Крім того, Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачає відповідальність за неповідомлення про місце перебування в разі призову на військову службу або мобілізацію [5]. За цей злочин передбачена покарання у вигляді штрафу або позбавлення волі на строк до трьох років.

Таким чином, ухилення від призову в Україні під час війни є серйозним злочином, який карається відповідно до законодавства [6]. Подібне ухилення від призову може призвести до недостатнього числа військовослужбовців на фронті, що може негативно позначитися на обороноздатності держави.

Також варто зазначити, що в Україні функціонує військовий комісаріат, який забезпечує проведення призову та мобілізації громадян для військової служби [7]. Крім того, існують законодавчі акти, які передбачають соціальну підтримку та компенсації для військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Ухилення від призову в Україні під час війни є серйозним порушенням законодавства та морально-етичних норм [8]. Громадяни мають свій конституційний обов'язок допомагати своїй країні в умовах загрози національній безпеці та територіальній цілісності. Тому, ухилення від призову є не тільки злочином, але і позначається на зв'язку між громадянами та державою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Військовий комісаріат: URL. <https://www.mil.gov.ua/komisariat/> (дата звернення: 23.04.2023).
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від

21.10.1993 № 3543-XII. Дата оновлення: 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

3. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 69/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

4. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 15.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

5. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. Дата оновлення: 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

6. Кримінальна відповідальність за ухилення призову в Україні: URL. <https://lawyer.ua/criminal-law/responsibility-for-evasion-from-conscription-in-ukraine/> (дата звернення: 24.04.2023).

7. Ухилення від призову: скільки можна отримати за такий злочин: URL. <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/uhilennya-vid-prizovu-skillki-mozhna-otrimati-za-takij-zlochinn.htm> (дата звернення: 24.04.2023).

8. Як в Україні призивають на військову службу: URL. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40317611> (дата звернення: 25.04.2023).

Є.А.Ющенко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)
А.В. Авсієвич,
доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)

ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Особисті немайнові права є важливою складовою цивільного права України та гарантуються Конституцією України та іншими

законодавчими актами. Ці права включають право на життя, честь, гідність, приватність та інші права, що не пов'язані з майном.

Захист особистих немайнових прав може здійснюватись через судову систему та інші механізми, передбачені законодавством. Визнання порушення особистих немайнових прав може мати різні наслідки, включаючи відшкодування моральної шкоди та інші заходи.

Захист особистих немайнових прав є важливим засобом забезпечення громадянських свобод та прав, а також рівноправності перед законом. Дотримання прав людини та її гідності є основною засадою сучасного демократичного суспільства.

У світлі змін в суспільстві та розвитку нових технологій, захист особистих немайнових прав стає ще більш актуальним. На жаль, порушення цих прав не є рідкістю, тому важливо забезпечити ефективний захист та відповідальність за їх порушення.

Отже, захист особистих немайнових прав є необхідною складовою правової системи України та важливим інструментом забезпечення громадянських свобод та прав. Дотримання цих прав є відповідальністю кожного з нас, а захист їх - завданням всієї суспільності [1].

Важливо зазначити, що захист особистих немайнових прав у цивільному праві України передбачає наявність юридичних засобів, які дозволяють захистити ці права у випадку їх порушення. Одним з найбільш ефективних юридичних засобів захисту прав є подання позову до суду. Позовна діяльність вважається однією з основних форм захисту прав в цивільному праві України.

Окрім цього, до юридичних засобів захисту особистих немайнових прав також можуть відноситися: позапозовні процедури (наприклад, проведення переговорів, медіації), попередження про можливі наслідки порушення прав, використання мирних способів врегулювання конфлікту та інші.

У своїй доповіді я також зупинюся на аналізі поняття "особисті немайнові права", їх класифікації та розглядаю сучасні тенденції розвитку захисту цих прав у цивільному праві України. Для цього я використовую законодавчі акти, наукову літературу, судову практику та інші джерела [2].

Крім того, я звертаю увагу на важливість розвитку механізмів державного захисту прав людини, включаючи захист особистих немайнових прав, та розглядаю їх в контексті міжнародних

стандартів та правових норм.

У підсумку, про захист особистих немайнових прав у цивільному праві України є актуальною та важливою темою, яка потребує глибокого аналізу та розгляду різноманітних аспектів захисту прав людини.

Для забезпечення цього в Україні існують спеціальні процесуальні гарантії, зокрема, право на захист, право на участь у судовому засіданні, право на обґрунтований відмову від відповіді на запитання тощо. Дотримання цих гарантії дозволяє особі захищати свої права і інтереси у судового порядку, що є важливим аспектом захисту особистих немайнових прав [3].

Також варто зазначити, що захист особистих немайнових прав є невід'ємною складовою правової держави і правової культури. Україна зобов'язана забезпечувати захист таких прав відповідно до міжнародних зобов'язань, а також національного законодавства.

Отже, захист особистих немайнових прав у цивільному праві України є важливою темою для дослідження, оскільки він стосується основних прав людини і є однією з основних гарантії правової держави.

Крім того, зміни в соціально-економічному та політичному житті країни можуть впливати на захист особистих немайнових прав. Наприклад, війна, революція, економічна криза, національна та релігійна нетерпимість можуть призвести до порушення прав людини, в тому числі і особистих немайнових прав [4].

Список використаних джерел та літератури:

1. Давидова Н. О. Цивільно-правова охорона особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її природне існування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Давидова. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. К., 2005. 16 с
2. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : 12.00.03. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. К., 2006. 29 с
3. Павловська Н. В. Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03. Національний університет внутрішніх справ. Х., 2002. 19 с
4. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у

цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : 12.00.03. НАН України ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К. : Б.и., 2007. 41 с.

Є.А. Ющенко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(м. Хмельницький)

О.В. Охман,
кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький)

ПОНЯТТЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА МЕЖІ ЇЇ ВИВЧЕННЯ В КРИМІНОЛОГІЇ

Поняття особи злочинця є складним і багатогранним феноменом, який досліджується в різних наукових дисциплінах, зокрема в кримінології. Вивчення цього поняття є важливим для розуміння природи злочинної діяльності, профілювання злочинців, розробки ефективних стратегій запобігання злочинності та реалізації кримінальної політики. Однак, дослідження особи злочинця також пов'язане з низкою етичних аспектів, таких як конфіденційність, захист прав досліджуваних осіб, етика проведення дослідження тощо. Таким чином, мета цього наукового аналізу полягає в дослідженні концепції злочинної особистості та обмежень, пов'язаних з її вивченням у кримінології [1, с. 116].

Структура особи злочинця складається з низки підструктур. Одна з них включає такі соціально-демографічні ознаки, як соціальне походження, сімейне і посадове становище, національну і професійну приналежність, а також рівень матеріального забезпечення; другу складають рівень розумового розвитку, культурно-освітній рівень, знання, навички, вміння; до третьої входять моральні якості, ціннісні орієнтації і прагнення особи; четверту формують психічні процеси, властивості і стани особи; п'ята складається з таких біофізіологічних ознак, як стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичної конституції та інші (причому маються на увазі соціальний зміст і соціальний прояв цих ознак). Тобто, поняття особистості злочинця в кримінології включає різні аспекти, такі як соціальні, психологічні та культурні. Соціальний аспект включає вивчення таких соціальних характеристик

злочинця, як вік, стать, освіта, зайнятість, рівень доходів, соціальний статус тощо. Психологічний аспект включає дослідження психічних процесів, властивостей особистості, мотивації, емоційного стану, сприйняття світу та інших аспектів, які можуть впливати на поведінку злочинця. Культурний аспект враховує вплив культурних, етнічних, релігійних, історичних та інших факторів на формування особистості злочинця [2, с. 183].

Кримінально-правова характеристика особи злочинця – це дані не лише про склад скоєного кримінального правопорушення, але й спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноосібний або груповий характер злочинної діяльності, форму співучасті (виконавець, організатор, підмовник, пособник), інтенсивність кримінальної діяльності, наявність судимостей тощо. Така характеристика дає уявлення про особу злочинця з кримінально-правових позицій. Ця група ознак відображає риси, властиві саме особі злочинця, а не якій-небудь іншій особі, наприклад, аморальній, порушникові трудової дисципліни чи законослухняній людині. Однак у процесі дослідження поняття особистості злочинця в кримінології існують і певні обмеження, пов'язані з етичними аспектами дослідження. Одним із основних етичних аспектів дослідження особистості злочинця є забезпечення конфіденційності та захисту прав досліджуваних. У дослідженнях, де особиста інформація про злочинців, така як їхні імена, адреси та судимості, може бути розкрита, важливо дотримуватись дослідницької етики та забезпечувати конфіденційність даних. Дослідники повинні знати про можливі негативні наслідки розкриття особистої інформації злочинцям і розробити відповідні запобіжні заходи [3, с. 147].

Іншим етичним аспектом вивчення особи злочинця є забезпечення етичності проведення дослідження. Дослідження можуть передбачати взаємодію з суб'єктами дослідження, наприклад, опитування, спостереження, аналіз документів, інтерв'ю тощо. При цьому важливим є дотримання етичних принципів взаємодії з суб'єктами дослідження, таких як добровільність участі, дотримання принципів конфіденційності, врахування можливих наслідків дослідження для психічного та емоційного стану суб'єктів дослідження [4, с. 143].

Крім того, дослідження особистості злочинця може спричинити етичні проблеми щодо використання результатів дослідження. Наприклад, етичні питання можуть виникнути щодо

використання кримінальних даних для створення стереотипів, дискримінації чи стигматизації певних груп осіб. Дослідники повинні бути обережними та етично відповідальними під час інтерпретації та використання результатів своїх досліджень, особливо щодо взаємодії зі ЗМІ та поширення даних [5, с. 76].

Окрім етичних обмежень, дослідження концепції особи злочинця також можуть мати обмеження через доступність даних і обмежений доступ до відповідної інформації. Деякі кримінальні дані можуть бути конфіденційними, обмеженими або недоступними для дослідників через юридичні обмеження або політику конфіденційності. Це може вплинути на здатність проводити детальне дослідження поняття особистості злочинця, а також обсяг і якість дослідження.

Для профілактики злочинної поведінки та виправлення злочинця доцільним є використання типологічного методу вивчення особистості та спеціального класифікатора профілактичних заходів. Також знання особливостей особистості злочинця відіграє важливу роль при призначенні судами обґрунтованого покарання і при виконанні покарання в процесі її виправлення.

Спираючись на вищенаведене, можна зробити такі висновки:

1. Розробка проблеми особистості злочинця має велике теоретичне та практичне значення у сфері боротьби та попередження злочинності.

2. Особистість злочинця та особистість не злочинця відрізняють не окремі ознаки, а лише їх сукупність.

3. Категорія особистість злочинця є багатогранною категорією, яка відображає соціально демографічні та психологічні властивості особи як біологічної істоти, що має свободу вибору, але свідомо обирає таку поведінку, яка пов'язана із вчиненням суспільно небезпечного діяння.

Отже, дослідження поняття особи злочинця в кримінології передбачає комплексний підхід і може бути обмежене етичними аспектами, пов'язаними зі збором даних, використанням результатів і доступністю інформації. Дослідники повинні дотримуватися етичних норм і принципів при проведенні своїх досліджень, забезпечувати законність збору даних, добровільність участі досліджуваних, анонімність і конфіденційність даних. Використання результатів дослідження має враховувати етичні аспекти, уникаючи стереотипів, дискримінації та стигматизації.

Крім того, доступність даних і обмеження доступу можуть вплинути на можливість проведення детального дослідження, а також на обсяг і якість дослідження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрущак Н.О. Особливості кримінологічного вивчення особи злочинця. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. № 1(2). 2018. С. 115-119.
2. Бацула І.В. Особливості кримінологічного дослідження особи злочинця в сучасних умовах. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Юридичні науки. № 348 (1). 2021. С. 183-191.
3. Заболотна Н.М. Кримінологічні аспекти вивчення особи злочинця в сучасних умовах. Актуальні проблеми держави і права. № 94. 2019. С. 146-150.
4. Мінаєва О.В. Кримінологічне дослідження особи злочинця. Вісник Київського національного університету внутрішніх справ. № 3(93). 2018. С. 142-147.
5. Сірополко О.О. Кримінологічне вивчення особи злочинця в Україні: методологія та перспективи. Правовий вісник України. № 1. 2019. С. 74-81.

А. А. Якименко,
старший викладач
(м. Хмельницький)

АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДІТЕЙ

Кожна дитина повинна бути забезпечена правами та свободами, особливими засобами захисту, які мають спеціальне призначення і часовий вимір. Захист інтересів дітей виступає можливістю взяти безпосередню участь у змінах для кожного.

Україна на сучасному етапі державного розвитку прагне стати повноцінним членом європейського співтовариства, а тому усі сфери суспільного життя повинні чітко відповідати стандартам європейського суспільства. Питання захисту прав і свобод дітей набуває значної ваги і саме тому, дана сфера розвитку є тим сегментом, що вкрай потребує сучасних підходів і шляхів. Ця

проблема є досить актуальною особливо у сучасних реаліях, тому вимагає великої уваги, координації зусиль усіх органів держави.

Механізм захисту прав і свобод є досить складним явищем і до нього, як правило, включаються національні та міжнародні інститути, установи захисту прав і свобод людини. Розглянемо та проаналізуємо ці дві складові зазначеного механізму у сфері захисту прав і свобод дітей.

Так, у сучасній науковій літературі виокремлюється два головних підходи до визначення механізму захисту прав і свобод та змісту цього поняття. Перший із них «являє собою гранично широкий підхід, що включає практично всі національні установи, що мають пряме або непряме відношення до захисту прав людини. Відповідно до цього підходу до національних установ захисту прав і свобод людини відносяться законодавчі, виконавчі і судові органи влади, засоби масової інформації, національні комісії з прав людини, інститут омбудсмена, профспілки, а також різні неурядові організації.

Другий підхід до визначення обсягу і змісту поняття має більш вузький характер. Відповідно до цього підходу, до цих установ з прав людини відносяться тільки ті установи, які функціонально призначені виключно для захисту прав людини. Виходячи з цього, до внутрішньодержавних, національних установ захисту прав людини відносяться три категорії установ: комісії з прав людини, омбудсмени, спеціалізовані національні установи. Останні призначені для захисту прав особливо вразливих груп населення, наприклад, етнічних і мовних меншин, корінного населення, дітей, біженців або жінок» [1].

Згідно частини 4 статті 55 Конституції України кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [2].

Отже, після використання всіх національних засобів правового захисту прав та свобод кожен має право звертатися за захистом до відповідних міжнародних судових установ, органів міжнародних організацій, членом або учасницею яких є Україна.

Серед європейських міждержавних організацій з захисту прав і свобод людини (у тому числі і дитини) виокремимо:

Рада Європи, яка має у своїй структурі Європейський суд з прав людини (м. Страсбург);

Нарада з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ), де діють спеціальні органи, що займаються правами та свободами людини і дитини, зокрема Верховний уповноважений (комісар) з питань національних меншин та Відомство (Бюро) з демократичних інститутів і прав людини.

Також, згідно з Конституцією України «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань» [2].

Насамперед права і свободи дитини в нашій державі захищаються судом. Проаналізуємо особливості національного механізму захисту прав та свобод дитини. Одразу ж зазначимо, що захист прав та свобод дитини є досить важливим питанням, що перебуває у постійному фокусі в повсякденній діяльності державних органів. Такі органи забезпечують дотримання прав і свобод дитини, які безпосередньо пов'язані з різними сферами їх життєдіяльності. Крім цього, представляють інтереси дитини в органах і службах у справах дітей, судах. Це потребує посиленої орієнтації в галузі міжнародного, а також національного законодавства.

Фахівці виступають саме тими фахівцями в дієвому механізмі захисту прав і свобод, котрі безпосередньо представляють інтереси дитини у випадках існування загрозливих для неї умов знаходження в сім'ї, виступають ініціаторами рішень про вилучення дитини з таких умов, постійно відстоюють інтереси дитини в судових органах, особливо під час розлучень.

Останніми роками в українське правове поле імплементовано цілу низку міжнародних нормативних актів. Сьогодні більшість спеціалістів мають низький рівень обізнаності у сфері застосування норм міжнародного і вітчизняного законодавства у питаннях механізму захисту прав і свобод дитини. Особливо це є важливим питанням під час військових дій на сході країни та існуванням великої кількості внутрішньо переміщених дітей. Це також поставило нові виклики перед законотворцями. Ситуація ускладнюється й тим, що певні питання механізму захисту прав і свобод внутрішньо переміщених дітей не врегульовані на державному рівні, а тому на місцевому рівні їх вирішення може залежати від індивідуального фактору.

Акцентуємо увагу на те, що основним документом після Конституції України, котрий визначає механізм захисту прав і свобод дітей є Закон України «Про охорону дитинства» від

26.04.2001 р. №2402-III [3]. В 2016 році вказаний закон було доповнено такими важливими положеннями, як забезпечення прав дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Яскравим прикладом імплементації міжнародних норм у вітчизняне законодавство в галузі діяльності механізмів захисту прав і свобод дітей є закріплення такої категорії як «діти в кращих інтересах дитини», що є визначальним аргументом під час вирішення суперечок батьків стосовно перебування дитини, питань вилучення дитини та пошуку найбільш оптимальних шляхів її розвитку. Важливими доповненнями є положення стосовно дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах (стаття 23 Закону України «Про охорону дитинства»), заборону участі дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів (статті 30, 30-1 Закон України «Про охорону дитинства»).

Як вказано на сайті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, права дитини виділені окремими статтями Сімейного, Цивільного, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, а також регулюються такими законами, як «Про оздоровлення та відпочинок дітей», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» тощо [4].

З метою вдосконалення механізму забезпечення належних умов для реалізації громадянських, економічних, соціальних та культурних прав та свобод дітей в Україні, беручи до уваги необхідність особливого піклування про дитину, на виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав дитини Президентом України запроваджено інституцію Уповноваженого Президента України з прав дитини. Відповідні Укази Президента України «Про Уповноваженого Президента України з прав дитини» та «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини» були видані 11 серпня 2011 року. Проте зараз такий омбудсмен вже не діє, а існує Управління з дотримання прав дитини та сім'ї при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

У розвиток механізму захисту прав і свобод дитини внесено також низку змін в інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти. Так, зокрема, в частину 3 статті 5 Закону України «Про соціальні послуги» від №2671-VIII від 17.01.2019, внесено

доповнення стосовно послуг, які надаються дітям за місцем проживання, що особливо важливо в наш час у частині здійснення децентралізації влади і вдосконаленні системи соціальних послуг [5].

Так, функції, завдання і послуги служб, покликаних забезпечувати права і свободи дітей визначені Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року №20/95-ВР зі змінами та доповненнями. Положення цього закону дозволяють побудувати міжвідомчу взаємодію в сфері реалізації механізму захисту прав і свобод дитини.

Також, для підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії соціальних педагогів зі спеціалістами органів і служб у справах дітей Міністерством освіти і науки України спільно з Українським навчально-методичним центром практичної психології і соціальної роботи було розроблено «Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей» (лист Міністерства від 28.10.14 №1/9-557) [6].

Важливим питанням механізму захисту прав і свобод дитини є питанням, що об'єднує фахівців різних органів і служб у справах дітей із соціальними педагогом. Це є захисту прав і свобод дитини при вилученні її з сім'ї у випадках прояву насильства. У таких випадках ці питання регулюються нормами Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Одним з останніх важливих документів для реалізації механізму захисту прав і свобод дітей є низка загальнодержавних програм. Зокрема Законом України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» від 05.03.2009 р. №1065-VI визначено основні пріоритети у царині охорони дитинства в медичній, соціальній сферах, освіті, культурі та ін.

Постанови Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866 і «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866» від 22 жовтня 2014 р. №624 безпосередньо відносяться до діяльності спеціалістів психологічної служби системи освіти, соціальної сфери і є важливими для розуміння цілісного алгоритму роботи із захисту прав та свобод дитини, розподілу повноважень і підпорядкування

[7].

Питання механізму захисту прав та свобод дитини, нарахування й виплата пільг дітям-сиротам, дітям позбавленим батьківського піклування, особам з їх числа закріплені Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (зі змінами та доповненнями) від 13.01.2005 № 2342-IV та Постановою Кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» від 5 квітня 1994 р. № 226.

Гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених дітей декларовані у змісті Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (із змінами і доповненнями). У ньому зокрема визначено порядок взяття вказаних осіб на облік, питання реєстрації проживання та інші важливі питання. Зокрема в статті 7 визначено гарантії щодо забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту [8].

Не зважаючи на сучасні тенденції розвитку механізму захисту прав і свобод дитини, «сім'я є і залишається природним середовищем для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Саме вона має виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження і передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей наступним поколінням.

Отже, на сьогоднішній день міжнародні договори, учасницею яких є Україна, дозволяють вирішувати питання, пов'язані із здійсненням батьківських прав і виконанням обов'язків як матеріального, так і нематеріального характеру, незалежно від громадянства і місця проживання батьків і дітей» [9].

Таким чином, якщо брати до уваги діючий механізм захисту дитинства в нашій країні, то можна казати про те, що проблеми захисту дітей в Україні залишаються важливим питанням на порядку денному. Актуальним є визначення пріоритетних напрямків дій та заходів стосовно профілактичної роботи серед різних верств населення, забезпечення ширшого кола державних зобов'язань

стосовно повного забезпечення реалізації та захисту прав і свобод дітей, дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування.

Слід також вказати, що в нашій державі основні підходи до осмислення та реалізації механізмів захисту прав і свобод дітей, визначених міжнародними, вітчизняними нормативними актами, протягом останнього часу суттєво змінилися. Це пов'язано із значним посиленням уваги з боку державних органів та інституцій до прав, свобод, інтересів дітей, удосконаленням механізму дієвого контролю за дотриманням вимог чинного законодавства у сфері охорони дитинства, розвитком різних сфер соціального захисту, обслуговування дітей та багатьма іншими факторами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Механізм захисту прав і свобод людини. URL : https://stud.com.ua/82252/pravo/mehanizm_zahistu_prav_svobod_lyudi ni (дата звернення: 16.04.2023).
2. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*, 1996. № 30. ст. 141.
3. Про охорону дитинства : Закон України № 2402-III від 28.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2001. № 30. ст. 142.
4. Права дитини : інформаційний посібник. Чернігів : Громадська організація «MART», 2019. 58 с.
5. Про соціальні послуги : Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2019. № 18. ст. 73.
6. Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей : Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-557 від 28.10.2014 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-557729-14#Text> (дата звернення: 17.04.2023).
7. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України № 866 від 24 вересня 2008 р. *Офіційний вісник України*, 2008 р. № 76. стор. 47. ст. 2561.
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2015, № 1, ст. 1.
9. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних

договорів з питань сімейного права. URL :
https://minjust.gov.ua/m/str_19188 (дата звернення: 16.04.2023).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Абрамян Яна Степанівна - здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Авсісвич Алла Валеріївна – аспірант Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Авсісвич Руслан Леонідович – вчитель інформатики гімназії №2 міста Хмельницький (м. Хмельницький).

Атаманчук Олександр Іванович - викладач циклової комісії суспільних дисциплін ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету» (м.Хмельницький).

Бобось Марія – здобувачка наукового ступеня кандидата наук з державного управління ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом» (м.Київ).

Вох Емма Григорівна - вчитель історії та правознавства НВК №7 (м. Хмельницький).

Вісарчук Віталій Васильович – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Горбатюк Анна Олександрівна - учениця 10-Б класу НВК №7 (м. Хмельницький).

Горенко Ольга Миколаївна – директор навчально-виховного комплексу № 7 (м. Хмельницький).

Данілова Анна Вікторівна – асистентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Жданкіна Лариса Костянтинівна – кандидат юридичних наук, головний консультант відділу юридичного супроводження розгляду конституційних скарг Управління опрацювання конституційних скарг Правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України, адвокат (м. Київ).

Збаравська Вікторія Олександрівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький)

Казімірова Олена Олександрівна – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Костецька Юлія Олександрівна – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Красун Аліна Русланівна – студентка Навчально-наукового інституту права ім. Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).

Ксьондзик Владислав Васильович – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).

Лаврієнко Мар'яна Миколаївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Льоренс Денис Вікторович - старший викладач центру спеціальної підготовки ТВВ «Хмельницька філія Академії ДПіТС», підполковник внутрішньої служби (м. Хмельницький).

Маліновська Оксана Володимирівна – старший викладач центру спеціальної підготовки ТВВ «Хмельницька філія Академії ДПіТС», майор внутрішньої служби (м. Хмельницький).

Марценюк Юлія Вікторівна – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Медвідь Федір Михайлович – доктор наук в галузі політології, канд.філос.наук, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права Навчально-наукового інституту права ім князя Володимира Великого, академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності (м. Київ)

Моцна Юлія Сергіївна – здобувачка повної загальної середньої освіти НВК №10 міста Хмельницького (м. Хмельницький).

Мушенюк Віктор Васильович – доктор юридичних наук, професор; професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Державного торговельно-економічного університету (м. Київ).

Навроцький Володимир Анатолійович - аспірант кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Олійник Аліна Миколаївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Охман Ольга Василівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Петлюк Юрій Степанович – кандидат юридичних наук, доцент; доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Петров Олексій Віталійович – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Подоланчук Ольга Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства; старший науковий співробітник науково-дослідної частини Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Полончук Інна Артемівна – здобувачка фахової передвищої освіти Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Світановська Тамара Олегівна – студентка Навчально-наукового інституту права ім. Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).

Сиверський Тарас Олегович – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Стаднік Іванна Миколаївна – здобувачка фахової передвищої освіти Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Стеньгач Надія Олександрівна - кандидат історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави й права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Регеша Сергій Юрійович – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м.Хмельницький).

Тимошук Олександр Іванович - викладач центру спеціальної підготовки ТВВ «Хмельницька філія Академії ДПтС», майор внутрішньої служби (м. Хмельницький).

Трач Оксана Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент; доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Федоров Назарій Олегович – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Федосєєва Яна Олександрівна - здобувачка фахової передвищої освіти відділення управління та адміністрування, група ФК 45 ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ» (м.Хмельницький).

Хруленко Галина Володимирівна – вчитель історії та правознавства НВК №10 міста Хмельницького (м. Хмельницький).

Шкільняк Анастасія Сергіївна – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Шлейник Андрій Володимирович – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Ющенко Єлизавета Анатоліївна – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Якименко Андрій Анатолійович – старший викладач, голова циклової комісії з права Хмельницького фахового коледжу Університету «Україна» (м. Хмельницький).

ЗМІСТ

Я.С. Абрамян, Ю.С. Петлюк.....	5
ПРАКТИКА ЄСПЛ З ПИТАНЬ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	5
А.В. Авсієвич	11
ГЕНЕЗА ІНСТИТУТУ АРБІТРУВАННЯ	11
Р.Л. Авсієвич.....	15
ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ	15
М.Л. Бобось ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ ТА ДОСТУП ПОСТРАЖДАЛИХ ДО ДОПОМОГИ.....	18
А. О. Горбатюк, Е. Г. Вох	24
ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ТА ЇХ ЗАХИСТ.....	24
В.В. Вісарчук, А.В. Авсієвич.....	29
ДО ПИТАННЯ ДЖЕРЕЛ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	29
О.М. Горенко.....	33
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ОСВІТИ.....	33
Л.К. Жданкіна	39
ВОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В СУДОВИХ РІШЕННЯХ	39
В.О. Збаравська, Авсієвич А.В.	44
ЛІЗИНГ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ	44

О.О. Казімірова, Ю.С. Петлюк	47
ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ.....	47
Ю.О. Костецька, А.В. Авсієвич	51
СТРАХУВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ДОГОВОРУ	51
Ю.О. Костецька, О.В. Охман	54
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ	54
В.В. Ксьондзик, О.В. Охман	61
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ	61
М.М. Лаврієнко, А.М. Олійник, О.В. Подолянчук	66
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ДЕРЖАВІ	66
М.М. Лаврієнко, Н.О. Стеньгач	69
ЩОДО МІСЦЯ, РОЛІ ТА ЗНАЧЕННЯ ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	69
М.М. Лаврієнко, А.В. Данілова	72
КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	72
Ю.В. Марценюк, Ю.С. Петлюк	75
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	75
Ю.С. Моцна, Г.В. Хруленко.....	86
ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	86
В.В. Мушенюк.....	94
ВІДНОВЛЕННЯ ПОШКОДЖЕНОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	94
В.А. Навроцький	100
ГАРАНТІЇ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	100
О.В. Петров, А.В. Авсієвич	105
НЕДОСКОНАЛІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ ПРАВОЗНАВСТВО У ЗОШ УКРАЇНИ	105
І.А. Полончук, О.В. Охман	113
ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ.....	113
С.Ю. Регеша, А.В. Авсієвич	118
ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ	118
Т.О. Сиверський, А.В. Авсієвич.....	122
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕЧОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ	122
І.М.Стаднік, Авсієвич А.В.	125
ФІЗИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА .	125
І.М. Стаднік, О.В. Охман	130
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА	130
О.І. Тимошук, О.В. Малінськовська, Д.В. Льоренс	136
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОРЯДОК ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	136
О.М. Трач.....	144
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА КАСАЦІЙНОГО	

ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛИ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ.....	144
Н.О. Федоров, О.В. Охман	148
ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЧИН ТА УМОВ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ ВЧИНЕННЯ СЛУЖБОВОЇ НЕДБАЛОСТІ	148
А.С. Шкільняк, А.В. Авсієвич	164
ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ	164
А.С. Шкільняк, О.В. Охман	166
ВІКТИМОЛОГІЯ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ	166
А.В. Шлейник, О.В. Охман	171
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	171
Є.А.Ющенко, А.В. Авсієвич	173
ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	173
Є.А. Ющенко, О.В. Охман	176
ПОНЯТТЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА МЕЖІ ЇЇ ВИВЧЕННЯ В КРИМІНОЛОГІЇ.....	176
А. А. Якименко.....	179
АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДІТЕЙ	179
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	187
ЗМІСТ	191

Наукове видання
НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104485
Актуальні питання юридичної науки та практики

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

Випуск 3

**Актуальні питання юридичної науки та практики: зб. наук. пр. / гол.
ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2023. Вип. 3. 196 с.**

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела
відповідальність несуть автори.*

Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

*Технічні редактори
Алла Авсієвич
Художнє оформлення
Валентина Парандій*

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України**

29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101А
Тел.: +380382- 63-03-05, 78-94-36 (вн.121)
Ел. адреса: maupsrs2020@gmail.com;
www.maup.km.ua

**Здано в набір 30 травня 2023 р. Підписано до друку 30 травня 2023 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 5,8.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 300 прим.**

Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
e-mail: himaup@ukr.net, офіційний сайт: www.maur.km.ua